

Harmaanutut Tukholmassa
Talonpoikaissäädyn suhtautuminen aatelistoon ja kuninkaanvaltaan
säätöjen ajan valtiopäivillä 1720–1772

Itä-Suomen yliopisto

Yhteiskuntatieteiden ja kauppätieteiden
tiedekunta

Historia- ja maantieteiden laitos

Suomen historian pro gradu -tutkielma

Huhtikuu 2011

Lauri Lehikoinen

ITÄ-SUOMEN YLIOPISTO, TUTKIMUSTIEDOTE

Tekijä: Lauri Lehikoinen

Opiskelijanumero: 153408

Tutkielman nimi: Harmaanutut Tukholmassa. Talonpoikaissäädyn suhtautuminen aatelistoon ja kuninkaanvaltaan säätyjen ajan valtiopäivillä 1720–1772.

Tiedekunta/oppiaine: Yhteiskuntatieteiden ja kauppatieteiden tiedekunta, Suomen historia

Sivumäärä: 88

Aika ja paikka: huhtikuu 2011, Joensuu

Pro gradu -tutkielma käsittelee Ruotsin poliittisen talonpoikaissäädyn suhtautumista aatelistoon ja kuninkaanvaltaan säätyjen ajan valtiopäivillä vuosina 1720–1772. Tutkimustehtävässä tarkastellaan talonpoikaissäädyn valtiopäivillä tekemiä esityksiä kuninkaanvallasta, jota rajoitettiin vuoden 1720 hallitusmuodossa. Tutkielmassa käsitellään myös talonpoikien ja kuninkaan välisten poliittisten suhteiden kehittymistä säätyjen ajalla. Lisäksi tutkielmassa tuodaan esiin talonpoikaissäädyn tekemiä esityksiä aateliston lisääntyneestä vaikutusvallasta säätyjen ajan aikana. Näiden tutkimuskysymysten ohella pro gradu -tutkielmassa tarkastellaan talonpoikien valtiopäivillä esittämiä epäkohtia, joita aateliston valta talonpoikaissäädyn näkökulmasta katsottuna mahdollisesti aiheutti Ruotsin rahvaalle. Samalla tutkielmassa tuodaan esiin talonpoikaissäädyn käyttämiä keinoja saavuttaa poliittiset pyrkimyksensä. Tutkielmassa tarkastellaan myös talonpoikaissäädyn kykyä osoittaa valtiopäivillä poliittista harkintakykyä.

Tutkimustehtävään vastataan talonpoikaissäädyn istunnoissa laadittujen pöytäkirjojen avulla. Pöytäkirjat on painettu valtiopäiväasiakirjoiksi ja niistä löytyvät talonpoikaissäädyn tekemät esitykset aatelistosta ja kuninkaasta. Talonpoikaissäädyn valtiopäiväasiakirjoista löytyvä lähdeaineisto on jäsennetty aatelistosta ja kuninkaasta tehtyjen esitysten mukaan kahdeksi erilliseksi aihekokonaisuudeksi. Aihekokonaisuuksien kautta muodostuu historiallinen kertomus, joka hylkää kronologisuuden ja etenee teemoittain tarkastellen talonpoikaissäädyn käsityksiä aatelistosta ja kuninkaasta. Samalla muodostuu talonpoikaisedustajien näkökulma säätyjen ajasta. Historiallinen kertomus syntyy lähdeaineiston, tutkimuskirjallisuuden ja tutkijan tekemän analyysin kautta.

Valtiopäivistä oli muodostunut talonpojille merkittävä vaikutuskanava 1600-luvulta lähtien ja säätyjen ajalla talonpoikaissääty pyrki parantamaan edustamiensa perintö- ja kruununtilallisten yhteiskunnallista ja oikeudellista asemaa. Talonpojat vaativat valtiopäiväesityksissään kuninkaanvallan lisäämistä, koska hallitsija oli talonpoikaissäädyn perinteinen tukija. Talonpoikaissäädyn mukaan vahva kuningas oli ainoa taho, joka voisi edistää perintö- ja kruununtilallisten aseman vahvistumista. Aatelistoa talonpoikaissääty vastusti, koska aateliston lisääntynyt vaikutusvalta valtaneuvostossa aiheutti talonpoikien mukaan ainoastaan epäoikeudenmukaisuuksia Ruotsin rahvaalle. Säätyjen vahvistama vuoden 1720 hallitusmuoto oli talonpoikaissäädyn näkökulmasta epäoikeudenmukainen, koska se syrjäytti talonpojat poliittisesta päätöksenteosta. Vastustaessaan epäoikeudenmukaista vallanjakojärjestelmää talonpojat käyttivät valtiopäivillä sekä laillisia että laittomia keinoja saadakseen läpi poliittiset pyrkimyksensä. Talonpoikaissäädyn säätyjen ajan valtiopäivillä tekemät esitykset ja mielenilmaisut olivat osoitus kyvystä tehdä merkittävää valtiopäiväpolitiikkaa. Tämä näkemys poikkeaa perinteisen historiankirjoituksen antamasta kuvasta, jonka mukaan talonpojat olivat kykenemättömiä tekemään politiikkaa säätyjen ajan valtiopäivillä.

Sisälllys

1. Johdanto	
1.1 Säätöjen aika	2
1.2 Valtiopäivät	4
1.3 Talonpoikaissäätö	7
1.4 Tutkimuskysymykset ja metodi	10
1.5 Tutkimusperinne	12
1.6 Lähteet ja lähdekritiikki	16
2. Hänen kuninkaallisen majesteettinsa palvelijat	
2.1 Talonpoikaissäätö ja uusi hallitusmuoto	17
2.2 Talonpoikaissäätö kuninkaanvallan lisäämisen puolesta	22
2.3 Kuninkaan vahvistuskirja rahvaan oikeuksista	26
2.4 Kruununprinssin vaali vuonna 1743	31
2.5 Mellakka talonpoikaissäädyn istunnossa	37
3. Talonpoikaissäätö ja aatelisto säätöjen ajalla	
3.1 Talonpoikaissäädyn esitykset aateliston vaikutusvallan kasvamisesta	42
3.2 Kruununpalvelijoiden laittomat toimet rahvasta kohtaan	50
3.3 Verot, maksut ja velvollisuudet	53
3.4 Kamppailu perinnöksiosto-oikeudesta	60
3.5 Odaalisäätöjen ”ihmisoikeusjulistus” valtiopäivillä 1771–1772	68
4. Johtopäätökset	74
Lähteet ja kirjallisuus	82

1. Johdanto

1.1 Säätyjen aika

Pietari Suuren hallitsema Venäjä aiheutti Ruotsille tappion Suuressa Pohjan sodassa. Sota päättyi vuonna 1721 Uudenkaupungin rauhaan, joka romahdutti Ruotsin suurvalta-aseman. Se menetti maa-alueita Suomessa, Baltian maissa ja pohjoisessa Saksassa.¹ Tappiot olivat taloudellisia kaatuneiden sotilaiden ja tuhottujen alueiden lisäksi. Väestön mielialat olivat maassa ja henkinen tappio syveni entisestään, kun jumalallinen itsevaltius ei pystynyt suojelemaan alamaisiaan. Yhteiskunta romahti ihmisten jättäessä velvollisuutensa suorittamatta.²

Tappiosta huolimatta Ruotsi säilytti suvereniteettinsa ja sen ydinalueet eivät kärsineet merkittäviä tuhoja. Kuningas Kaarle XII:n vastarinnan ansiosta maa säilyi suuremmalta tuholta, koska talouden ja puolustuksen kannalta merkittävimmät alueet oli onnistuttu pitämään hallussa. Sodan ja venäläismiehityksen aikana raunioitunut Suomi liitettiin suurimmaksi osaksi takaisin Ruotsin yhteyteen Uudenkaupungin rauhassa. Ruotsin suurvaltakauden päättyminen oli vain ajan kysymys, sillä kasvavalle Venäjän mahlille ei tuon ajan Euroopassa mahtanut kukaan mitään, Ruotsi kaikkein vähiten. Verivihollinen Tanska oli lopullisesti alistettu. Toisin kuin Puolaa, Ruotsia ei paloitetu mahtivaltioiden kesken. Ruotsi oli pinta-alaltaan suurempi vuonna 1721 kuin vuonna 1561, jolloin se aloitti pyrkimyksensä suurvallaksi.³

Uudenkaupungin rauhasta alkoi aikakausi, jota on yleisesti kutsuttu vapauden ajaksi. Vapauden ajan käsityksen mukaisesti itsevaltiuden ajan vuosikymmenet nähtiin kuninkaan tyranniana, josta oli Kaarle XII:n kuoleman jälkeen päästy eroon. Aikakauden nimitys liittyi Ruotsin uuteen hallitusmuotoon, jossa hallitsijan valtaa vähennettiin tuntuvasti.⁴ Vapauden aika ei merkinnyt yhteiskunnallista vapautumista vaan Ruotsin poliittisten säätyjen ”vapautta” itsevaltiudesta. Aikakautta on kutsuttu tästä syystä säätyjen ajaksi valtiopäivien suuren roolin takia. Ruotsin säätyvaltiopäivien käyttämä valta oli yhtä ankaraa kuin itsevaltiuden ajalla, koska maan instituutiot ja valtakoneisto olivat kankeita ja kyvyttömiä vastaanottamaan 1700-

¹ Katajala 2002, 403–404; Pohjolan-Pirhonen 1967, 24.

² Cederberg 1942, 1–6; Karonen 2001, 21; Kujala 2001, 341.

³ Karonen 2001, 328; Lindqvist 2003, 371–372.

⁴ Jutikkala 1966, 178.

luvun valistusajalle ominaisia aatevirtauksia. Ankara kuningasvaltainen määräysvalta korvattiin valtiopäivien despotialla, jolle ajan oppineet antoivat luonnontieteelliset perustelut.⁵

Säätyjen aika alkoi vuosien 1719 ja 1720 uuden hallitusmuodon vahvistamisesta. Siinä itsevaltius leimattiin Ruotsin valtakunnan mahdin tappaneeksi sairaudeksi. Kuninkaan valtaa huomattavasti supistanut hallitusmuoto vahvistettiin vielä vuoden 1723 valtiopäiväjärjestyksessä.⁶ Valta siirtyi aatelin hallitsemalle valtaneuvostolle, josta tuli valtakunnan hallitus ja Ruotsin neljän säädyn edustaja. Käytännössä valtaneuvoston jäsenten pätevyysvaatimuksista ei välitetty vaan valtaneuvoksen virka oli yksityisomaisuutta siinä missä muutkin aatelin etuoikeudet. Aluksi valtaneuvostoon pyrittiin ottamaan kyvykkäimpiä henkilöitä, mutta käytännössä valtaneuvostoon valittiin vain aateliston edustajia.⁷

Hallitusmuodon uudistamisen seurauksena syntyi säätyjen valtaan perustunut hallitusmuoto, jossa kuninkaan käskyvalta oli jaettu hallitsijan ja aateliston edustaman valtaneuvoston kesken. Valtiopäivien kokoontuessa päätösvalta oli säätyjä edustaneella salaisella valiokunnalla. Ruotsin uusi hallitusmuoto muistutti alkeellista parlamentarismia, koska Ruotsin asioista päätettäessä valtaneuvoston oli kysyttävä säätyjen mielipidettä.⁸ Säätyjen ajan ruotsalainen yhteiskunta ei ollut kuitenkaan nykypäivän näkökulmasta katsottuna demokraattinen. Toisaalta parlamentarismien alkeismuodon johdosta poliittisen mielipiteen ilmaiseminen kävi helpommaksi. Ruotsiin syntyi myös 1730-luvulla alkeellinen puoluelaitos, kun hattu- ja myssypuolue ryhtyivät kamppailemaan vaikutusvallasta.⁹

Säätyjen ajan ensimmäiset vuosikymmenet olivat ulkopoliittista tasapainottelua Euroopan suurvaltojen välillä. Aikakautta vuosina 1719–1738 on kutsuttu pitkäaikaisen kansliapresidentin mukaan Arvid Hornin ajaksi. Ajanjakso päättyi hattupuolueen valtaannousuun ja epäonnistuneeseen yritykseen palauttaa Uudenkaupungin rauhassa 1721 menetetyt alueet. Ruotsin aloittama Hattujen sota Venäjää vastaan 1741–1743 päättyi musertavaan tappioon. Turun rauhassa vuonna 1743 Ruotsin itäraja työntyi lännemmäksi ja katkaisi itäisen Suomen vesistöyhteyden länteen haitaten taloutta ja puolustusta.¹⁰

⁵ Katajala 2002, 403–404; Karonen 2001, 346, 406.

⁶ Danielson-Kalmari 1932, 42–44 Jutikkala 1966, 178; Karonen 2001, 323.

⁷ Karonen 2001, 374.

⁸ Jutikkala 1966, 178–179; Karonen 2001, 374; Lindqvist 2003, 366.

⁹ Lindqvist 2003, 381–386; Karonen 2001, 343–350; Katajala 2002, 406.

¹⁰ Jutikkala 1966, 182–187.

Turun rauhan jälkeen Ruotsin sisäpoliittinen tilanne oli pitkään vaarallinen sillä Venäjä pyrki manipuloimaan ruotsalaisten sisä- ja ulkopoliittisia päätöksiä. Venäläiset sekaantuivat Ruotsin kruununprinssin vaaliin vuonna 1743 ja uhkasivat maata miehityksellä seuraavana vuonna. Painostus jatkui aina 1750-luvun alkuun asti jolloin hatut vakiinnuttivat jälleen paikkansa vallan huipulla. Ennen hattujen valtaannousua vallassa olleen myssypuolueen harjoittamaa ulkopoliittikkaa kutsuttiin alentavasti ”matelupoliitikaksi”, joka ei noudattanut Ruotsin alamaisten enemmistön tahtoa.¹¹ Vuosien 1755 ja 1756 valtiopäivillä yritettiin lisätä kuninkaan valtaa, mutta yritys epäonnistui. Kuninkaasta tuli kumileimasinhallitsija, koska valtaneuvoston kansliapresidentti sai oikeuden käyttää hallitsijan päätösoikeutta.¹² Seuraavalla vuosikymmenellä aatelittomien vastarinta kasvoi varsinkin, kun Ruotsin armeijan tappiot seitsenvuotisessa sodassa vuosina 1757–1762 olivat johtaneet talouden romahtamiseen.¹³

Säätyjen ajan loppupuolella Ruotsin politiikassa alkoivat vaikuttaa liberalistiset aatesuuntaukset, joiden avulla haluttiin purkaa muun muassa elinkeinon ja kaupan rajoituksia. Viimeisillä säätyjen ajan valtiopäivillä 1769–1770 ja 1771–1772 aatelittomat säädetyt nousivat vastarintaan aateliston etuoikeuksia vastaan. Aatelin saamat etuoikeudet aiheuttivat kiivaita vastalauseita muissa säädetyissä säätyjen ajan alusta asti ja 1770-luvulla aatelin vastaiset mielipiteet saavuttivat huippunsa. Kustaa III:n vallankaappaus päätti säätyjen valtakauden elokuussa 1772.¹⁴

1.2 Valtiopäivät

Vuosien 1719 ja 1720 hallitusmuoto vahvistettiin vuoden 1723 valtiopäiväjärjestyksessä, jossa määriteltiin säätyvaltiopäivien toimintamuotoja ja kokoonpanotapoja. Valtiopäivien tuli kokoontua joka kolmas vuosi kuninkaan kutsusta. Nämä säädökset olivat voimassa aina vuoteen 1772 saakka, jolloin kuningas Kustaa III vahvisti uuden, kuningasvaltaisen hallitusmuodon. Kokoontuminen valtiopäiville ei ollut 1700-luvulla uusi ilmiö sillä niiden toiminta oli vanhaa perinnettä. Keskiajalla oli tapana ”käydä kuninkaissa” eli käydä hallitsijan

¹¹ Karonen 2001, 394–395.

¹² Karonen 2001, 397–398.

¹³ Karonen 2001, 399; Lindqvist 2003, 435.

¹⁴ Jutikkala 1966, 193–194, 197–198.

luona valittamassa kruunun virkamiesten suorittamista liiallisista ulosotoista.¹⁵ 1600-luvulla valtiopäivät vakiintuivat osaksi Ruotsin suurvallan vallankäyttöä. Tuolloin aatelisto, papisto, porvaristo ja talonpojat vakiintuivat kruunun alamaisia edustaviksi säädyiksi. Talonpoikaissäädyn oikeudeksi muodostui rahvaan valitusoikeus, joka kanavoitiin valtiopäivien kautta. Valtiopäivät jatkoivat keskiajan perinnettä, josta muodostui valtiopäiväjärjestys vuoden 1611 hallitsijanvakuutuksessa ja vuoden 1634 hallitusmuodossa. Säätyjen ajan valtajärjestelmää ryhdyttiin kehittämään Suuren Pohjan sodan aikana, jolloin valtiopäivät kokoontuivat Kaarle XII:n poissa ollessa.¹⁶

Vapaudenajan valtiopäivät koostuivat kahdesta päättävästä elimestä sekä toimeenpanevasta elimestä. Päättäviä elimiä olivat salainen valiokunta ja kaikki Ruotsin neljä säätyä, jotka työskentelivät valtiopäivinä. Toinen päättävä elin oli kuningas yhdessä valtaneuvoston kanssa, joka toimi päätösten toimeenpanevana elimenä. Salaisen valiokunnan ja säätyjen alaisuudessa työskentelivät erilaiset valiokunnat, joita muodostui aikanaan kymmeniä erilaisia. Kuninkaan ja neuvoston alapuolelta löytyivät puolestaan kollegiot, jotka huolehtivat päätösten toimeenpanemisesta.¹⁷

Säätyjen edustajat työskentelivät valiokunnissa, jotka olivat salaisen valiokunnan kautta yhteydessä hallitsijaan ja hänen neuvostoonsa. Talonpoikaisedustajat jakautuivat tasaisesti eri valiokuntiin lukuun ottamatta salaista valiokuntaa, josta heidät oli suljettu kokonaan pois. Vuosien 1742–1743 valtiopäivillä talonpojilla oli oikeus osallistua salaisen valiokunnan työskentelyyn. Talonpoikien poissulkemista perusteltiin säädyn edustajien epäluotettavuudella. Perustelu oli heikko, sillä muiden säätyjen edustajat eivät osoittautuneet luotettaviksi.¹⁸ Taustalla oli pikemminkin pelko talonpoikaissäädyn vaikutusvallan liian suuresta kasvamisesta. Talonpoikaissäätö oli osoittanut 1600-luvun valtiopäivillä aktiivisuutta liittoutumalla aatelittomien säätyjen kanssa. Talonpojat olivat papiston ja porvariston kanssa toteuttamassa vuoden 1680 isoa reduktiota, jossa suuri osa aatelin alaisista rälsstitiloista palautettiin kruunulle. Toisaalta kuningas tuki aatelittomia säätyjä nujertaakseen aateliston vastarinnan ja pakotti Ruotsin ylimystön hyväksymään reduktiosuunnitelman.¹⁹

¹⁵ Kallioinen 2001, 45; Katajala 2002, 12; Paloposki 1961, 78; Renvall 1962, 221.

¹⁶ Jutikkala 1958, 97–98, Karonen 2001, 207–208; Katajala 2002, 286; Paloposki 1961, 15–16; 168.

¹⁷ Bäck 1984, 36–37.

¹⁸ Bäck 1984, 37; Karonen 2001, 384; Danielson-Kalmari 1932, 44.

¹⁹ Katajala 2002, 292–293; 312–313.

Valtiopäivillä kokoontuvista säädyistä poliittiselta vaikutusvallaltaan vahvin oli aatelisto, joka edusti kuitenkin vain noin puolta prosenttia koko väestöstä. Ritarihuoneelle kokoontui noin 400–500 aatelin edustajaa, joista enimmillään suomalaisia edusti suunnilleen 16 prosenttia. Aatelin mahtavuutta lisäsi se, että sääty oli miehittänyt valtakunnan tärkeimmät virat. Vaikutusvaltaa lisäsivät myös uudessa hallitusmuodossa mainitut etuoikeudet ja alemman aatelin pääsy ritarihuoneeseen. Papisto säilytti säätyjen ajalla erityisoikeutensa olla edustettuina valtiopäivillä. Hengelliseen säätyyn kuuluivat automaattisesti piispat sekä kirkkoherrojen keskuudestaan rovastikunnittain valitsevat edustajat. Papisto oli säädyistä pienin, mutta se oli myös niistä oppinein. Arkkipiispan johtamaa pappissäätyä edusti valtiopäivillä noin viisikymmentä edustajaa mikä oli selkeästi vähiten kaikista säädyistä. Papistolla oli myös merkittäviä suhteita porvaristoon ja talonpoikaissäätyyn.²⁰

Porvarissääty osallistui valtiopäiville hiukan pappissäätyä enemmän. Sen lukumäärä vaihteli 80 ja 90 edustajan välillä. Edustajan lähettäminen valtiopäiville osoittautui kaupunkien porvaristolle kalliiksi, joten porvarissäädystä päädyttiin lähettämään pikkukaupunkien yhteinen edustaja valtiopäiville. Suomalaisten porvarisedustajien määrä koko säädystä oli pienimmillään 10 ja enimmillään 20 edustajaa. Ruotsin porvariston poliittinen ja taloudellinen vaikutusvalta ei ollut yhtä voimakasta kuin muualla Euroopassa. Vielä heikommin pärjäivät Suomen alueen porvarit. Tästä antaa hyvän kuvan se, että Tukholmasta saapui enemmän porvareita valtiopäiville kuin Suomen kaupungeista yhteensä. Porvarit pyrkivät kuitenkin liittoutumaan muiden säätyjen kanssa eikä porvaristoa ei voinut noin vain sivuuttaa valtakunnan politiikassa.²¹

Talonpoikaissääty lähetti valtiopäiville edustajan jokaisesta Ruotsin kihlakunnasta. Talonpoikaisedustajan valinnassa oli mukana aina kihlakunnan tuomari. Talonpoikaissääty oli aatelittomista säädyistä lukumääräisesti suurin ja sen jäsenmäärä koostui 130–150 talonpojasta. Kihlakuntien koko vaihteli ja varsinkin Suomessa ne olivat paljon suuremmat kuin emämaassa Ruotsissa. Kustannussyistä Suomen kihlakunnat lähettivät yhteisen edustajan, mutta toki syynä saattoi olla myös solidaarisuuden tunne. Talonpojista suuri osa ei osannut kirjoittaa, mutta lähes kaikki osasivat lukea. Suomalaisia talonpoikia vaivasi ruotsin kielen taidottomuus, josta valitettiin valtiopäivillä.²² Suomalaisten vaikutusmahdollisuuksia

²⁰ Alanen 1963, 74–78; Lindqvist 2003, 378.

²¹ Cederberg 1942, 125–126; Lindqvist 2003, 380; Pohjolan-Pirhonen 1967, 76–77.

²² Cederberg 1942, 126; Lindqvist 2003, 380–381; Pohjolan-Pirhonen 1967, 77.

kuvaa se, että Suomen alueelta lähetettiin edustajia Ruotsin valtiopäiville yhtä paljon kuin emämaa lähetti muutamasta maakunnasta. Harmaanuttuina tunnetut talonpoikaisedustajat kokoontuivat Själagårdsgatanille Vår Frun kiltatupaan.²³

Säätyjen ajan järjestelmä ei ollut demokraattinen. Ajan käsityksen mukaan valtiopäivämies ei ollut vastuussa valitsijoilleen, vaikka toimikin heidän edustajanaan. Valta oli pikemminkin luovutettu kansalta neljälle säädyille, jotka eivät edustaneet kansaa vaan olivat ”kansa”.²⁴ Edustajansa valinnut kansa oli siis vaalillaan valinnut oman valtansa käyttäjän. Tilanne ei ollut kuitenkaan näin yksinkertainen, sillä talonpoikaissääty vetosi valtiopäivillä jatkuvasti ”kotona oleviin veljiinsä”. Talonpoikaisedustajat eivät voineet noin vain sivuuttaa rahvaan toivomuksia ja heidän oli vedottava tähän asiaan jatkuvasti valtiopäivillä. Säätyjen ajan keskivaiheilla heräsi ajatus imperatiiviseen mandaattiin perustuvasta edustuksesta, jonka mukaan valtiopäiväedustaja olisi ollut kaikista valtiopäivillä tekemistään päätöksistä vastuussa valitsijoilleen.²⁵ Valitsijat olisivat voineet perua valtiopäivämieheltä edustajanvaltuuden, mikäli hän ei toiminut valitsijoidensa tahdon mukaisesti. Tämä niin sanottu prinsipalaattikiista päättyi kuitenkin siihen, että valta kuului edelleen valtiopäiville kokoontuneille säädyille.²⁶

1.3 Talonpoikaissääty

Karkeasti jaoteltuna 1700-luvulla rahvas jaettiin tilojaan viljeleviin talonpoikiin, maattomaan vuokratilajelijäväestöön ja palvelusväkeen. Kaikkia näitä ryhmiä kutsuttiin yhteiseksi rahvaaksi (menige allmogen), jossa maaton väestö ja palvelusväki olivat oikeudellisesti itsellisten talonpoikien alapuolella. Valtiopäivillä poliittisen talonpoikaissäädyn muodostivat perintö- ja kruununtalonpojat. Tämä oli vahvistettu Ruotsin kuninkaan vahvistuskirjassa rahvaan oikeuksista ja vapauksista vuoden 1723 valtiopäivillä.²⁷

Perintö- ja kruununtalonpoikien joukossa oli pitäjien merkittäviä henkilöitä, kuten lautamiehiä, kauppiaita, ratsutilallisia tai sahanomistajia. Heidän asemansa herätti

²³ Cederberg 1942, 128; Lindqvist 2003, 381; Paloposki 1961 34.

²⁴ Jutikkala 1966, 179.

²⁵ Danielson-Kalmari 1932, 279–280; Paloposki 1961, 401–402.

²⁶ Paloposki 1961, 398–400; Renvall 1962, 238.

²⁷ Karonen 2001, 52, 369–379; Paloposki 1961, 28.

valtiopäivillä arvostusta yhtä paljon kuin rahvaan keskuudessakin. Talonpoikaissäädyn ulkopuolelle jäivät aatelin tai kruunun rälssitilalliset ja vuokraviljelijät, joista käytettiin nimitystä lampuodit. Vuokraviljelijöihin laskettiin myös augmenttilan viljelijät, jotka maksoivat veronsa ratsutilallisille. Muun rahvaan muodostivat piiat ja rengit sekä muu liikkuva maatyötä tekevä työväestö.²⁸

Talonpoikaisedustajien edustaessa rahvaan ylempää osaa jouduttiin olemaan tarkkoja siitä, että ”säädyn karsinaan” ei livahtaisi säädyn ulkopuolisia henkilöitä. Säätypuhtaus oli tarkkaa, vaikka perintö- ja kruununtalonpojat nauttivatkin suurta luottamusta. Esimerkiksi Kestikievarinpitäjä Johan Grandin edustus oikeus talonpoikaissäädystä hylättiin, koska hän nautti tuloja, käytti puuteria, vaunuja ja peruukkia. Edustus oikeuden saattoi menettää jopa ulkoisten ominaisuuksien perusteella.²⁹

Talonpoikainen omistus- ja nautintaoikeus maahan asettuivat Ruotsin valtakunnassa 1500-luvulta 1700-luvulle roomalaisen oikeuden perustalle. Vielä 1700-luvulla yhteiskunnassa oli feodaalisia piirteitä, kuten ajatus siitä, että aateli edusti välittömiä alamaisia ja heidän alustalaisensa lampuodit välillisiä alamaisia. Tämä tarkoitti sitä, että lampuodit olivat oikeudellisesti alamaisia aatelin kautta kruunulle. Feodaali-ideologian mukaisesti aatelisto edusti alustalaisilleen talonpojille kuningasta ja kruunua.³⁰ Tässä suhteessa talonpoikien asema määräytyi aatelin oikeuksien ja talonpoikien tilojen käyttö- ja omistusoikeuden kautta. Perintö talonpojat olivat vahvimilla, koska heillä oli hallussaan maan perinnöllinen hallintaoikeus (*dominium utile*), johon kuului oikeus myydä ja pantata tila.³¹

Perintötilan eli verotilallisen³² hallintaoikeus myös periytyi viljelijän jälkeläisille. Tätä perintötilalliselle kuuluvaa merkittävää etua kutsuttiin sukuoikeudeksi, joka antoi tilallisen suvulle etuosto-oikeuden, mikäli perintötila pantiin myyntiin. Perintö- ja kruununtalallisten oikeuksia helpotti myös se seikka, että niiden tarvitsi vain maksaa veronsa kruunulle. Kruunun- ja rälssitalonpojat olivat siinä suhteessa heikommilla, että sekä käyttöoikeus (*dominium utile*) että omistusoikeus (*dominium directum*) kuuluivat joko kruunulle tai aateliselle. Tosin kruununtalonpojan tilanne katsottiin edulliseksi, koska hän maksoi veronsa

²⁸ Karonen 2001, 53–54; Paloposki 1961, 151–152.

²⁹ Paloposki 1961, 71.

³⁰ Jutikkala 1983, 33; Katajala 1994, 84.

³¹ Feodalismista käsitteenä tarkemmin Hietaniemi 1997.

³² Suomalainen käsite perintötilallinen on ongelmallinen, koska ruotsalaisissa lähteissä tästä käytetään nimitystä verotilallinen eli skattebonde.

mieluummin suoraan kruunulle kuin aatelin rälssin alaisuudessa. Kruununtilan viljelijän erotti rälssitilallisesta myös se, että kruununtilalliset viljelivät tilaa kuin omaansa ja se yleensä siirtyi tilallisen jälkeläiselle. Toisaalta rälssitilallinenkin saattoi siirtää tilansa jälkeläiselleen, kunhan vain maksut ja päivätyöt tulivat suoritetuiksi. Rälssitalonpojan oikeudellinen asema oli kuitenkin vaikea, koska aatelin saattoi halutessaan vaihtaa niskuroivan rälssitilallisen toiseen talonpoikaan.³³

Voidaan väittää, että talonpoikaista maanomistusta ei nykypäivän omistusajattelun valossa ollut olemassakaan ennen vuotta 1789, jolloin yhdistys- ja vakuuskirja vahvisti talonpojan käyttö- ja omistusoikeuden tilaansa nähden.³⁴ Feodaalisen järjestelmän epätasaisesti jakaantuneet oikeudet maahan aiheuttivat erimielisyyksiä säätyjen ajan valtiopäivillä. Perintö- ja kruununtilallisten oikeudellisesta asemasta käytiin valtakamppailua säätyjen ajalla. Valtakamppailuun liittyi myös talonpoikaissäädyn suhtautuminen aatelin alaisiin rälssitalonpoikiin eli lampuoteihin, jotka olivat oikeudellisesti heikoimmilla. Heillä ei ollut edustusoikeutta talonpoikaissäädystä valtiopäivillä. Rälssitalonpojat nousivat myös kapinaan tilanhoitajiaan vastaan varsinkin 1770-luvulla.³⁵

Valtiopäiväedustajien valinta tapahtui yleensä kutsun saapuessa syys- ja talviaikaan. Edustajien vaalit pidettiin yleensä käräjäkierroksen yhteydessä kihlakunnantuomarien tai nimismiesten virkatalolla, pitäjäntuvalla, kestikievarissa tai ratsutilalla.³⁶ Vaalin jälkeen oli vannottava uskollisuuden- ja kunnollisuudenvala, jonka jälkeen laadittiin edustajan valtakirja.³⁷ Sen jälkeen edessä oli vaivalloinen matka Tukholmaan. Pitkälle taipaleelle lähtemistä ei enää 1700-luvulla epäröity. Taloudellisesti edustaminen oli valtiopäivämiehille kallista, koska mitään palkkaa ei maksettu. Kruunu joutui näin antamaan lainoja Tukholmaan matkanneille. Säätypuhtauden lisäksi edustamisen puolueettomuuteen vaikutti myös korruptio, jota ei osattu tuohon aikaan hävetä lainkaan.³⁸

³³ Jutikkala 1983, 34–35; Karonen 2001, 41–42; Katajala 1994, 84–85; Katajala 2002, 216.

³⁴ Katajala 1994, 85.

³⁵ Karonen 2001, 369; Katajala 2002, 407.

³⁶ Paloposki 1961 78–79, 87.

³⁷ Paloposki 1961, 176, 197.

³⁸ Lindqvist 2003, 382; Paloposki 1961, 199–200, 211, 272.

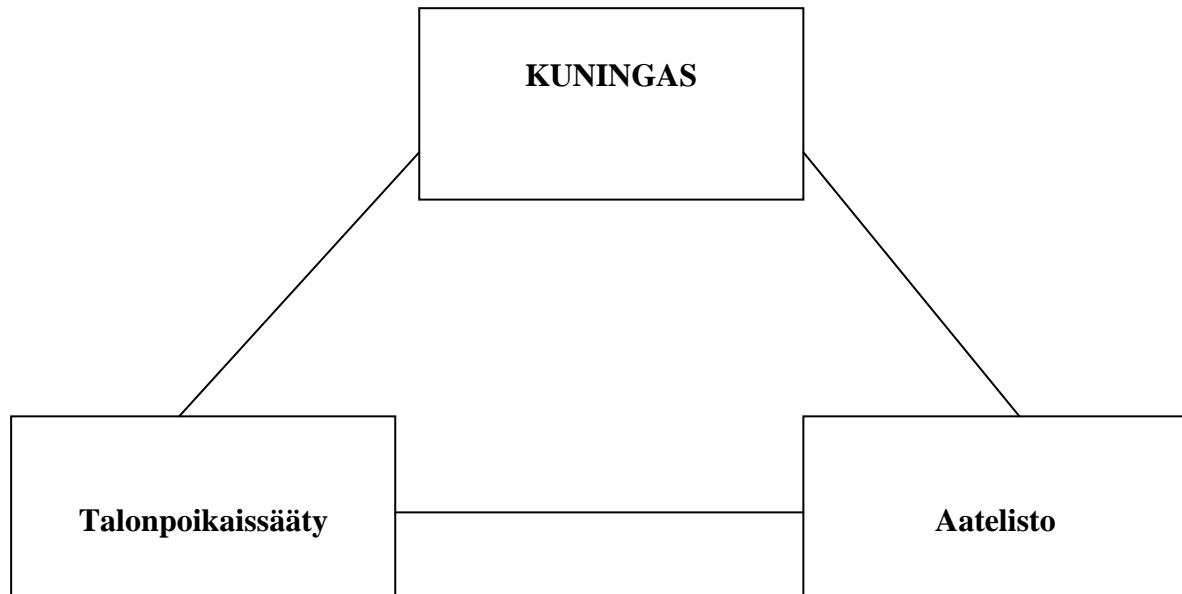
1.4 Tutkimuskysymykset ja metodi

Käsittelen pro gradu -tutkielmassani talonpoikaissäädyn toimintaa Ruotsin valtiopäivillä säätyjen ajalla vuodesta 1720 vuoteen 1772. Aikarajaus on perusteltu sillä, että vuonna vahvistettiin uusi hallitusmuoto ja 52 vuotta myöhemmin säätyjen valtakausi päättyi Kustaa III:n vallankaappaukseen. Tämän jälkeen säätyvaltiopäivien merkitys väheni olennaisesti. Käsittelen talonpoikaissäätystä kokonaisuutena eli en erottele toisistaan ruotsalaisia ja suomalaisia talonpoikaishedustajia. Ruotsin valtiopäiville kokoontunut talonpoikaissäätymuodostaa tutkielmassani kollektiivin.

Pro gradu -tutkielmani keskiössä ovat kuningas, talonpoikaissäätymuoto ja aatelisto. Vuoden 1720 hallitusmuodon vahvistaminen vaikutti Ruotsin kuninkaan määräysvaltaan. Aatelistosta muodostui säätyjen ajan merkittävin sääty, koska kuningas joutui jakamaan käskyvaltansa aatelissäädyn jäsenten muodostaman valtaneuvoston kanssa. Aatelin lisääntynyt vaikutusvalta ja kuninkaan vallan rajoittaminen puolestaan vaikutti säätyjen ajalla poliittisen talonpoikaissäädyn asemaan. Säätyjen ajan vallanjakojärjestelmä vaikutti näin ollen kuninkaan, aateliston ja talonpoikaissäädyn keskinäisiin suhteisiin. Hahmotan tätä suhdetta seuraavalla sivulla olevan kuvion 1 avulla, joka esittää kuninkaan, aateliston ja talonpoikaissäädyn keskinäistä suhdetta eräänlaisena kolmiakselina. Kuvio täydentyy pro gradu -tutkielmani tutkimuskysymysten kautta, joihin vastaamalla kolmiakseli selittää jokaisen osapuolen poliittisen aseman muutoksia ja niiden vaikutusta muihin tutkielman polttopisteissä oleviin osapuoliin.

Pro gradu -tutkielmani tutkimuskysymyksinä esitän miten Ruotsin talonpoikaissäätymuoto suhtautui säätyjen ajan valtiopäivillä kuninkaaseen ja kuninkaanvaltaan vuoden 1720 hallitusmuodon vahvistamisen myötä? Minkälaisia esityksiä talonpoikaissäätymuoto teki suhteessa aatelistoon, joka oli kasvattanut poliittista vaikutusvaltaansa? Onko talonpoikaissäädyn esityksissä havaittavissa muutoksia tai epäkohtia, joita aatelin valta oli aiheuttanut rahvaalle? Minkälaisia keinoja talonpoikaissäätymuoto käytti vaikuttaakseen valtiopäivillä tehtyihin poliittisiin päätöksiin? Tekivätkö talonpoikaishedustajat politiikkaa? Oliko talonpoikaissäädyn valtiopäivätyöskentely tarkkaan harkittua? Olivatko talonpoikaissäädyn edustajat jatkuvasti muiden säätyjen johdateltavissa?

Kuvio 1. Tutkimuskysymyksien hahmottaminen kuninkaan, talonpoikaissäädyn ja aateliston muodostaman kolmiakselin avulla.

Pro gradu -tutkielmastani muodostuu historiallinen kertomus, joka käsittelee säätyjen aikaa Ruotsin valtiopäiville kokoontuneen talonpoikaissäädyn näkökulmasta. Kertomuksen lähdeaineistona ovat talonpoikaissäädyn mietinnöistä ja päätöksistä painetut valtiopäiväasiakirjat. Talonpoikaishedustajat osallistuivat valtiopäiville rahvaan edustajina, kävivät talonpoikaissäädyn istunnoissa keskustelua, laativat aloitteita ja esittivät vaatimuksia säätyvaltiopäiville. Talonpoikaissäädyn sihteerin kynän kautta syntyivät siten valtiopäiväasiakirjat, jotka asettavat kertomukselle raamit. Valtiopäiväasiakirjojen teksteistä syntyi talonpoikaissäädyn näkökulma Ruotsin 1700-luvun politiikasta.

Kertomuksen kautta muodostuu talonpoikaissäädyn käsitys aatelistosta ja kuninkaasta. Lähdeaineisto on jäsennetty systemaattisesti ottamalla tarkasteluun talonpoikaissäädyn valtiopäivillä esittämät mielipiteet aatelistosta ja kuninkaasta. Näin syntyvät kuningasta, kuninkaanvaltaa ja aatelistoa sekä aateliston kasvanutta vaikutusvaltaa käsittelevät aihekokonaisuudet. Kronologisuuden sijaan historiallinen kertomus etenee näiden aihekokonaisuuksien mukaisesti. Talonpoikien esitykset muodostavat kertomuksen rungon ja muuttavat lähteissä esiintyvät aihekokonaisuudet aatelistosta ja kuninkaasta yhtenäiseksi historialliseksi tarinaksi.

Talonpoikaissäädyn toimintaa ei tarkastella numeroiden tai tilastollisten analyysien kautta. Oleellisempaa on poliittisen talonpoikaissäädyn ”puheen” kautta muodostuvat mielipiteet aatelistosta ja kuninkaasta. Historiallisessa kertomuksessa tutkija käy Heikkisen mukaan vuoropuhelua lähdeaineiston ja tutkimuskirjallisuuden kanssa. Valtiopäiväasiakirjat tuovat esiin talonpoikien poliittisia mielipiteitä ja käsityksiä, kun taas tutkimuskirjallisuus esittelee muiden tutkijoiden käsityksiä säätyjen ajasta ja talonpoikaissäädyn toiminnasta. Tutkija tekee näiden avulla oman tulkintansa, josta syntyy historiallinen kertomus. Vuoropuhelusta muodostunut historiallinen kertomus ei välttämättä tarjoa absoluuttisinta ja parhainta mahdollista tietoa. Kertomuksen tarkastelukulma saattaa myös poiketa aikaisemmista tutkimuksista. Poikkeava tulos on kuitenkin historiallisen kertomuksen kannalta hyväksyttävää erityisesti silloin, kun se tarjoaa tutkittavasta kohteesta erilaisia näkökulmia.³⁹

Pro gradu -tutkielmani liittyy tutkimustraditioon, joka tarkastelee poliittista talonpoikaissäätystä aktiivisena toimijana. Valtiopäivistä säätyjen ajalla on kirjoitettu paljon, mutta tyhjentävää tutkimusta talonpoikaissäädyn toiminnasta valtiopäivillä ei ole tehty. Pro gradu -tutkielmassani jätetään vähemmälle huomiolle 1700-luvun historian tutkimuksen esittelemät suurmiehet ja heidän kauttaan syntyvän käsityksen Ruotsin ja Suomen historiasta. Esiin nostetaan talonpoikaishedustajat ja heidän näkemyksensä säätyjen ajan valtiopäiville kokoontuneessa talonpoikaissäädystä.

1.5 Tutkimusperinne

Eino Jutikkalan tutkimus *Suomalaisen talonpoijan historia* on eräänlainen talonpoikaistutkimuksen kulmakivi ja samalla historian tutkimuksen merkkipaalu. Jutikkala käsittelee teoksessaan suomalaisten ja eurooppalaisten talonpoikien aseman kehitystä keskiajalta aina 1900-luvulle. Teoksessa esitellään myös talonpoikien valtiollista roolia ja valtiopäivätyöskentelyä 1600- ja 1700-luvulla. Eino Jutikkalan antama kuva talonpoikaissäädystä Ruotsin valtiopäivillä esittelee aktiivisen talonpoikaishedustajan. Toimeliaat talonpoikaishedustajat saapuivat valtiopäiville itsenäisestä viljelijäväestöstä, jota edustivat perintö- ja kruunun tilalliset. Tosin Eino Jutikkalan mielestä talonpoikaissäädyn vaikutusmahdollisuudet olivat heikot. Hänen käsityksensä mukaan talonpoikien

³⁹ Heikkinen 1996, 14–17; Katajala 2002, 18–20.

valtiopäiväyöskentely säätyjen ajalla osoitti tietämättömyyttä valtiollisista asioista. Jutikkalan teos *Suomalaisen talonpojan historia* tarjoaa pro gradu -tutkielmani kannalta oleellista tietoa talonpoikien sosiaalisesta ja oikeudellisesta asemasta.⁴⁰

Säätyjen ajan valtiollisesta elämästä ovat kirjoittaneet Johan Danielson-Kalmari ja Arno Rafael Cederberg. Danielson-Kalmarin kaksiosainen teos *Suomen valtio- ja yhteiskuntaelämää* ja Cederbergin *Suomen historia vapaudenajalla I-II* ovat osa 1930- ja 40-lukujen historiakäsitystä, jonka perusteella Suomen kansallista asemaa osana Ruotsia pyrittiin korostamaan. Sekä Danielson-Kalmari että Cederberg ovat käyneet läpi säätyjen ajan valtiopäiviä vuodesta 1719 aina vuoteen 1772 asti. Heidän teoksensa auttavat tutustumaan perinteiseen historiakäsitykseen valtiopäivistä ja talonpoikaissäädyn toiminnasta. Myös Helge Pohjolan-Pirhonen käsittelee Ruotsi-Suomen säätyvaltiopäiviä teoksessa *Kansakunnan historia*. Gunnar Suolahti on käsitellyt talonpoikaissäädyn osallistumista valtiopäiville säätyjen ajalla teoksessaan *Elämää Suomessa 1700-luvulla*. Pohjolan-Pirhosen ja Suolahden teokset ovat yleisesityksiä säätyjen ajasta ja eivätkä ne tarkastele yksityiskohtaisesti talonpoikaissäädyn valtiopäivätyötä. Teoksissa tarkastellaan 1700-luvun Ruotsin valtakuntaa kansallisesta näkökulmasta ja erityisesti Suomen suuriruhtinaskunnan ”itsenäistä” asemaa korostetaan liikaa. Talonpoikaissäädyn toimintaa kuvaillaan hapuilevaksi ja sinisilmäiseksi.

Toivo Paloposki ja Pentti Renvall ovat kirjoittaneet talonpoikaissäädyn toiminnasta säätyjen ajan valtiopäivillä. Paloposki on esitellyt teoksessaan *Suomen talonpoikien valtiopäiväedustus vapauden ajalla* valtiopäivien kehitystä Suuren Pohjan sodan jälkeen. Hän myös esittelee talonpoikaissäädyn valtiopäivämiesvaaleja ja edustajien valitsemisen edellytyksiä. Paloposki korostaa liikaa säätyjen ajan valtiopäivien demokraattista merkitystä ja Suomen kansallista asemaa osana Ruotsia. Toisaalta Paloposken teos tarjoaa tärkeää taustatietoa talonpoikaissäädyn toiminnasta säätyjen ajalla. Teoksessa *Suomen talonpoikien valtiopäiväedustus vapauden ajalla* esitellään myös tärkeitä valtiopäivillä käsiteltyjä asioita. Taustatietoa tarjoaa myös Pentti Renvallin *Suomalaisen kansanedustuslaitoksen historia*. Kirjasarjan ensimmäisessä osassa käsitellään valtiopäivien muutosta 1500-luvun herrainpäivistä 1700-luvun säätyvaltiopäiviksi.

⁴⁰ Jutikkala 1958, 278–279.

Ruotsalaisista historiantutkijoista Kalle Bäck esittelee talonpoikaissäädyn toimintaa sekä paikalliselta että valtiolliselta tasolta. Hänen teoksessaan *Bondeopposition och bondeinflytande under frihetstiden* talonpoikaissäätö toimi aktiivisesti kahdella tasolla. Talonpoikaistedustajat käyttivät valtiopäivätyössään Bäckin mukaan sekä laillisia että laittomia keinoja. Michael Roberts käsittelee yksityiskohtaisesti säätyjen ajan valtiopäivätoimintaa teoksessaan *Sverige under frithetstiden*. Hänen mukaansa säätyjen ajan valtiopäivät olivat perua 1630-luvulta, jolloin Ruotsin valtiopäivien toiminta vahvistettiin vuoden 1634 hallitusmuodossa. Tuolloin aatelisto, papisto, porvaristo ja talonpojat julistettiin virallisesti valtakunnan neljäksi säädyksi. Gunnar Olsson puolestaan käy läpi puoluepolitiikkaa teoksessa *Hattar och mössor 1751–1761*. Säätyjen ajan poliittista kulttuuria käsitellään Karin Sennefeltin teoksessa *Den politiska Sjukan*, jossa käsitellään Ruotsin kruununprinssin vaalia ja Taalainmaan kapinaa vuonna 1743. Teoksessa esitellään rahvaan muodostumista kollektiiviseksi liikkeeksi ja siihen vaikuttavia tekijöitä. Sennefelt pyrkii teoksessaan etsimään syitä talonpoikien toiminnalle sen sijaan, että keskittyisi ainoastaan esittelemään kapinaan johtaneita tapahtumia ja sen seurauksia.

Sten Lindroth esittelee teoksessaan *Svensk lärdomshistoria* säätyjen vallan aatteellista merkitystä ja aikalaisten käsityksiä itsevaltiuden ajan jälkeisestä vallanjakojärjestelmästä. Talonpoikien poliittista harkintakykyä säätyjen ajan valtiopäivillä on tutkinut Harald Gustafsson teoksessa *Political interaction in the old regime*. Gustafsson tuo esiin näkökulman, jonka mukaan talonpoikaissäätö osoitti huomattavasti poliittisempaa aktiivisuutta kuin perinteisessä historiantutkimuksessa on esitetty. Säätyjen ajan yhteiskunnallista ja poliittista merkitystä käsitellään Jonas Nordinin teoksessa *Ett fattigt men fritt folk*. Nordin esittelee erityisesti säätyjen ajan loppupuolella heränneitä yhteiskunnallisia aatevirtauksia, jotka ajoivat aatelittomien säätyjen oikeuksia. Edellä mainitut ruotsalaiset tutkimukset tuovat esiin tutkielmani kannalta ruotsalaisen historiantutkimuksen näkökulman, joka käsittelee säätyjen ajan vallanmuodostusta sekä ruotsalaisena että eurooppalaisena ilmiönä.

Uusinta näkökulmaa säätyjen ajan tutkimukseen edustaa Jouko Nurmiainen vuonna 2009 julkaistussa väitöskirjassaan *Edistys ja yhteinen hyvä vapaudenajan ruotsalaisessa poliittisessa kielessä*. Nurmiainen esittelee väitöskirjassaan säätyjen ajalle ominaisia käsitteitä ja niiden sisältöä. Väitöskirjan näkökulma pureutuu edistyksen retoriikkaan, joka oli ominaista säätyjen ajalle. Edistyksellisyys ei niinkään näkynyt itsevaltiuden ajan poliittisessa

vallanjaossa vaan siinä, että säätyjen ajalla laaditut vuosien 1719 ja 1720 hallitusmuodot olivat ensimmäisiä kirjattuja asiakirjoja, joita sekä säädyt että hallitsija sitoutuvat noudattamaan. Edes Kustaa III ei uskaltanut kajota säätyjen ajan alun hallitusmuodon sisältöön vuonna 1772 kaapattuaan vallan säädyltä. Nurmiainen käsittelee väitöskirjassaan kattavasti myös valistuksen vaikutusta erityisesti säätyjen ajan viimeisten vuosikymmenien säätyprivilegioriitaan.⁴¹

Heikki Ylikangas ja Kimmo Katajala ovat tarkastelleet talonpoikien poliittista toimintaa rahvaan omasta näkökulmasta. Talonpojat eivät olleet ylhäältä päin tahdottomasti johdettuja vaan toiminnalla oli selkeät ja etukäteen sovitut tavoitteet. Ylikankaan mukaan talonpojilta oli tosin viety Nuijasodan jälkeen poliittiset vaikutusmahdollisuudet. Huolimatta talonpoikien vastarinnasta aatelin vaikutusvalta kasvoi 1600-luvulla. Katajalan näkökulma poikkeaa Ylikankaan kannasta siinä, että talonpoikaissäätö otti valtiopäivät vaikutuskanavakseen ja ryhtyi tekemään aktiivista valtiopäivätyötä. Poliittinen talonpoikaissäätö teki Katajalan mukaan aktiivista yhteistyötä papiston kanssa ja onnistui rajoittamaan aatelin vaikutusvallan kasvamista liian suureksi. Talonpoikaissäätö oli muiden aatelittomien säätyjen kanssa toteuttamassa 1680 tapahtunutta isoa reduktiota, jossa aateli menetti ison osan läänityksistään ja vaikutusvallastaan. Aatelittomien säätyjen voitto oli tosin lyhytaikainen, koska vallan otti tuolloin kuningas.⁴²

Kimmo Katajala käsittelee Ruotsin talonpoikien ja talonpoikaissäädyn toimintaa valtiopäivillä teoksessaan *Suomalainen kapina*. Katajalan teoksessa käsitellään pro gradu -tutkielmani kannalta tärkeää ajanjaksoa 1600-luvulta säätyjen ajan päättymiseen vuoteen 1772. Heikki Ylikangas käsittelee suomalaisen kansanvallan kehitystä teoksessaan *Mennyt meissä*. Samalla hän esittelee talonpoikien poliittisia vaikutusmahdollisuuksia 1600-luvulla. Ylikankaan teos *Nuijasota* käsittelee poliittisen talonpoikaissiikkeen muodostumista ja luo perinteisestä historiankirjoituksesta poikkeavan näkökulman talonpoikien kyvystä poliittisiin mielenilmauksiin. Ylikangas käsittelee myös säätyjen aikaa Historiallisen arkiston julkaisussa *Suomalaisten osuus levottomuuksiin vuosien 1755–1756 valtiopäivillä*, jossa hän tarkastelee talonpoikien osuutta 1750-luvun puolueiden väliseen valtakamppailuun.

⁴¹ Nurmiainen 2009, 54–55.

⁴² Katajala 2002, 296, 312–313; Ylikangas 1990, 77–82.

1.6 Lähteet ja lähdekritiikki

Pro gradu -tutkielmassani käytän ensisijaisina lähteinä Sten Landahlin kokoamia painettuja valtiopäiväasiakirjoja. Kaksitoistaosainen Bondeständets riksdagsprotokoll kattaa vuodet 1720–1772. Aineisto on saatavilla Joensuun ja Oulun yliopiston kirjastosta. Sarjan ensimmäinen osa on painettu vuonna 1939 ja viimeinen vuonna 1978.

Painetut valtiopäiväasiakirjat koostuvat talonpoikaissäädyn istunnoissa laadituista pöytäkirjoista, jotka sisältävät säädyn mietintöjä, muistioita ja päätöksiä. Pöytäkirjat ovat kronologisessa järjestyksessä. Valtiopäiväasiakirjan alkuun on yleensä sisällytetty puhemiehen avajaispuhe kuninkaalle ja loppuun on talonpoikaissäädyn edustajien päätösten lisäksi lähes aina liitetty kuninkaan vastaus rahvaalle sen esittämiin mietintöihin ja kysymyksiin. Mietintöjen, muistioiden ja päätösten lisäksi pöytäkirjat sisältävät sihteerin ylöskirjoittamia keskusteluja talonpoikaissäädyn edustajien kesken. Keskustelut löytyvät pöytäkirjojen liitteistä. Asiakirjajulkaisujen jokainen osa sisältää noin tuhat sivua.

Talonpoikaissäädyn valtiopäiväasiakirjat on kirjoitettu puhtaaksi lähes sellaisinaan alkuperäisistä lähteistä ja mitään oleellista tietoa ei ole poistettu. Pois on jäänyt vain niitä osuuksia, jolloin asiakirjojen tekstistä ei ole saanut mitään selvää tai kieli on ollut liian vaikeaselkoista. Epäselviin kohtiin on selkeästi merkitty joko kysymysmerkki tai tyhjä kohta. Istunnoista laaditut valtiopäiväasiakirjojen liitteet sisältävät tarkkaa kuvausta talonpoikaissäädyn istunnoista. Sihteerin on merkinnyt ylös huomionarvoisimmat seikat kaikista istunnoista. Liitteiden lisäksi talonpoikaissäädyn valtiopäiväasiakirjojen tutkimista helpottavat huomattavasti henkilö- ja asiahakemistot. Talonpoikaishedustajien tekemiin esityksiin ja muistioihin on lähes aina merkitty päivämäärä ja allekirjoitukset.

Pro gradu -tutkielman kannalta on olennaista suhtautuminen lähdeaineistoon. Tärkeintä on tarkastella lähteiden kautta mitä esityksiä talonpoikaissäätö teki valtiopäivillä aatelistosta ja kuninkaasta. Tutkimuskirjallisuuden ja tutkijan tekemän analyysin kautta paljastuvat syyt ja taustatekijät valtiopäiville kokoontuneen talonpoikaissäädyn esityksille. Talonpoikaissäädyn näkökulma aatelistosta ja kuninkaasta syntyy lähteiden, tutkimuskirjallisuuden ja tutkijan tekemien huomioiden kautta. Lähteiden tarkemman analysoinnin kautta muodostuu samalla talonpoikaissäädyn käsitys säätyjen ajan valtiopäivätyöstä.

Valtiopäiväasiakirjojen tekstiä ei voi käyttää sellaisenaan vaan tutkijan on etsittävä olennainen tieto 1700-luvun koukeroisen kielen seasta. Mietinnöt ja päätökset oli laadittu valtakunnan säädyille ja kuninkaalle, jolloin asiakirjojen kieli on nykyajan näkökulmasta katsottuna hyvin erikoista. On syytä miettiä myös, pystyivätkö talonpoikaishedustajat itse valvomaan mitä pöytäkirjoihin kirjoitettiin? Talonpojista ainakin suurin osa osasi lukea ja tästä syystä he varmasti vaativat luettavakseen istunnoissa laaditut pöytäkirjat. Tiedetään, että eräässä tapauksessa talonpoikaishedustajat alkoivat protestoida kiivaasti, kun pöytäkirjan sisältö ei heitä miellyttänyt. Epäluulo eliittiä edustanutta sihteerä kohtaan on ollut hyvinkin suuri. Tässä mielessä voidaan olettaa, että Ruotsin perintö- ja kruunutilallisia edustanut talonpoikaissäätö puhuu valtiopäiväasiakirjoissa ”omalla äänellään”.

2. Hänen kuninkaallisen majesteettinsa palvelijat

2.1 Talonpoikaissäätö ja uusi hallitusmuoto

Suuren Pohjan sodan vihollisuuksien vielä jatkuessa oli itsevaltius kukistunut Ruotsissa. Katkeruus ”karismaattisen psykopaatin” eli Kaarle XII:n sotapolitiikkaa kohtaan oli kasvanut niin suureksi, että siitä oli päästävä eroon. Kuulan lävistettyä Kaarle XII:n ohimon Fredrikstenin linnan edustalla Norjassa ryhtyi hänen lankomiehensä prinssi Fredrik varmistamaan, että hänen puolisonsa Ulrika Eleonoora ottaisi kruunun ensin itselleen ja luovuttaisi sen tämän jälkeen Fredrikille.⁴³ Tammikuussa 1719 kokoontuneet valtiopäivät lupasivat valita Ulrika Eleonooran hallitsijaksi jos hän hyväksyisi uuden hallitusmuodon. Itsevaltiuden aika Ruotsissa päättyi, kun vuoden 1720 hallitusmuotoa täsmennettiin vuoden 1723 valtiopäiväjärjestyksessä. Uusi hallitusmuoto takasi ylimystön kärkimiehistä koostuneen valtaneuvoston vallan. Kuningatar Ulrika Eleonoora luopui vallasta jo vuonna 1720 ja luovutti vallan puolisolleen, josta tuli uusi kuningas Fredrik I.⁴⁴

Vihollisen vielä uhatessa Ruotsin valtakuntaa talonpoikaissäätö antoi mietintönsä prinssi Fredrikin kruunaamisesta vuoden 1720 valtiopäivillä. Talonpoikaissäätö oli kutsuttu kokoon kuulemaan kuningatar Ulrika Eleonooran Ruotsin säädyille lähettämää kirjettä, jossa kuningatar ilmoitti luopuvansa kruunusta. Talonpoikaissäädylle kerrottiin samassa yhteydessä

⁴³ Kujala 2001, 27; Pohjolan-Pirhonen 1967, 67–68.

⁴⁴ Cederberg 1942, 112–113; Pohjolan-Pirhonen 1967, 69–71; Roberts 2003, 19–21.

kuningatar Ulrika Eleonooran puolison prinssi Fredrikin ryhtyvän hallitsemaan Ruotsin valtakuntaa. Kuningatar pyysi kirjeessään talonpoikaissäätystä esittämään mielipiteensä prinssi Fredrikin kuninkuudesta.⁴⁵

Aatelisto, papisto ja porvaristo olivat ottaneet kantaa Fredrikin kruunausta koskeviin asioihin ja talonpoikaissäätystä oli kirjeen kuulemisen jälkeen keskustellut muiden säätyjen kanssa prinssin kruunaamisesta. Keskinäisten neuvottelujen perusteella talonpoikaissäätystä laati mietinnön, jossa se pyysi huomioimaan, että asia vaati rahvaalta aikaa esittää mielipiteensä suullisesti.⁴⁶ Talonpoikaissäätystä vetosi mietinnössään rahvaan yksinkertaisuuteen, joka tulisi hidastamaan talonpoikien päätöksentekoa. Talonpoikaishedustajat halusivat varmistaa, etteivät antaisi rahvaan puolesta vääriä lausuntoja. Mietinnössään talonpoikaissäätystä kannatti prinssi Fredrikin kruunaamista, koska kuninkaana hän hankkisi liittolaisia sodasta kärsineelle Ruotsille. Sääty kuvaili kruununprinssiä ylisanoin siveelliseksi, huolelliseksi ja urhoolliseksi. Rohkeutensa prinssi Fredrik oli talonpoikaissäätystä mukaan todistanut taistellessaan tanskalaisia ja venäläisiä vastaan. Talonpoikaissäätystä kannatti prinssi Fredrikin kruunaamista, mutta kruununsa vastineeksi Fredrikin oli täytettävä talonpoikien asettamat ehdot. Kuninkaan oli talonpoikien muistion mukaan täytettävä seitsemän eri ehtoa kruununsa vastineeksi.⁴⁷

Talonpoikaissäätystä esittämien ehtojen ensimmäisessä kohdassa vaadittiin, että Fredrikin oli omaksuttava Ruotsin luterilainen uskonto. Tällä varmistettaisiin, että valtakuntaan ei juurrutettaisi mitään Ruotsin uskonnon vastaista. Toisessa kohdassa kuninkaan oli hallittava valtakuntaa Ruotsin lakien ja säädöksiensä mukaisesti. Talonpoikaissäätystä halusi varmistaa, että kuningas hyväksyisi hallitusmuodon, jossa kuningas hallitsisi yhdessä säätyjen kanssa. Kolmannen kohdan mukaan kuninkaan tuli hallita tasapuolisesti kaikkia alamaisiaan. Neljäs kohta sisälsi talonpoikaissäätystä vaatimuksen valtaneuvoston ja kruununpalvelijoiden kunniallisuudesta ja oikeudenmukaisuudesta.⁴⁸

Viidennessä kohdassa talonpoikaissäätystä toivoi, että kuningas pyrki edistämään alamaistensa hyvinvointia. Seuraavassa eli kuudennessa kohdassa kuninkaan toivottiin nimittävän Ruotsin ylempiin ja alempiin virkoihin pelkästään syntyperäisiä ruotsalaisia eikä saksalaisia tai muita vierasmaalaisia. Talonpoikaissäätystä esitti ehtojensa seitsemännessä ja viimeisessä kohdassa

⁴⁵ Bondeståndets riksdagsprotokoll, muistio prinssi Fredrikin kruunaamisesta 29.2.1720, osa 1, 55.

⁴⁶ Bondeståndets riksdagsprotokoll, muistio prinssi Fredrikin kruunaamisesta 29.2.1720, osa 1, 55–56.

⁴⁷ Bondeståndets riksdagsprotokoll, muistio prinssi Fredrikin kruunaamisesta 29.2.1720, osa 1, 56.

⁴⁸ Bondeståndets riksdagsprotokoll, muistio prinssi Fredrikin kruunaamisesta 29.2.1720, osa 1, 56–57.

toivomuksen rauhan solmimisesta. Ruotsi oli köyhtynyt ja kurjistunut sodan takia ja tästä syystä rahvas oli esittänyt talonpoikaissäädylle vaatimuksen verenvuodatuksen lopettamisesta. Vahvistaakseen esittämänsä ehdot talonpoikaissäätö oli kerännyt allekirjoitukset kaikilta rahvaan edustajilta, jotka olivat saapuneet Tukholmaan Ruotsin lääneistä. Talonpoikaissäädyn edustajat vannoivat pysyvänsä lujasti ajatustensa takana. Mietintöön olivat kirjoittaneet nimensä 22 talonpoikaisedustajaa, puhemies Jakob Olsson ensimmäisenä. Suomalaisia allekirjoittaneita mietinnössä oli yksi, Markus Eriksson Turusta.⁴⁹

Talonpoikaisedustajat olivat sitä mieltä, että kuningatar Ulrika Eleonooran saksalaisen puolison prinssi Fredrikin kruunaaminen takaisi rauhan Ruotsin valtakunnalle. Talonpoikaissäätö mielestä Fredrik oli utterta sotapäällikkö ja ponnisteli, joka tekisi kaikkensa rauhan aikaansaamiseksi. Talonpojat eivät olleet aivan väärässä, sillä armeijan ylipäällikkönä toimiessaan prinssi Fredrik oli nähnyt paljon vaivaa rahoittaakseen kovia kokeneen Ruotsin karoliiniarmeijan sotapäällystä.⁵⁰ Kuningatar Ulrika Eleonoora luovuttikin kruunun puolisolleen vuonna 1720 riideltään ensin kansliapresidentti Arvid Hornin kanssa. Kuningatar oli havainnut kuinka selkeästi kuninkaanvaltaa oli rajoitettu. Kruunauksensa jälkeen kuningas Fredrik I pyrki lisäämään valtaansa ja vahvistaakseen pyrkimyksiään hän liittoutui valtiopäivillä Ruotsin talonpoikaissäädyn kanssa.⁵¹

Talonpojat puolestaan toivoivat Fredrik I:stä vahvaa liittolaista aatelien vastaan ja asettuivat tukemaan hallitsijaa vaatimalla kuninkaanvallan lisäämistä vuoden 1720 valtiopäivillä. Talonpoikaissäätö oli tyytyväinen Fredrik I:n pyrkimyksistä saada aikaan rauha Ruotsin ja sen vihollisten välille. Kuningas Fredrik I oli osoittanut utteruutta suojellakseen alamaisiaan ja kohdellut heitä oikeudenmukaisesti. Ruotsi oli kuninkaan ansiosta noussut ahdingosta, johon se oli raskaan sodan takia joutunut.⁵² Mietinnön perusteella kuningas oli toteuttanut talonpoikaissäädyn asettamat ehdot. Kuningas Fredrik I:n utteruudesta huolimatta valtakunta oli talonpoikaissäädyn mielestä menossa kohti uutta onnettomuutta, koska kuninkaan valtaa oli rajoitettu viimeisimmässä hallitusmuodossa. Talonpoikaissäätö vastusti kuninkaan vallan rajoittamista, koska se tulisi vaikeuttamaan rahvaan valtiopäivätyötä.⁵³

⁴⁹Muistio prinssi Fredrikin kruunaamisesta 29.2.1720, Landahl, Bondeståndets riksdagsprotokoll I 1939, 57.

⁵⁰Lindqvist 2003, 374; Pohjolan-Pirhonen 1967, 68–69.

⁵¹Pohjolan-Pirhonen 1967, 71.

⁵²Bondeståndets riksdagsprotokoll, Håkan Olofsson kuninkaanvallan lisäämisestä valtiopäivillä 1720, osa 1, 88.

⁵³Bondeståndets riksdagsprotokoll, Håkan Olofsson kuninkaanvallan lisäämisestä valtiopäivillä 1720, osa 1, 88–89.

Talonpoikaissäätö ilmoitti mietinnössään, että säätö ei tulisi hyväksymään muuta valtaa kuin mitä Kustaa Adolfin vuoden 1634 hallitusmuodossa oli todettu. Kuninkaan käskyvalta pitäisi säilyttää sellaisena kuin se oli ollut aikaisemminkin Ruotsin hallitsijoilla. Talonpoikaissäädyn mielestä uusi hallitusmuoto oli vahvistettu sivuuttamalla talonpoikaishedustajat kokonaan päätöksenteosta. Tämä johtui siitä, että talonpoikaissäätö ei saanut osallistua salaisen valiokunnan työskentelyyn. Mietintö päättyi toteamukseen, että kuninkaan valtaa ei tule kumota, koska hallitsijan suojeluksessa olivat kaikki valtakunnan köyhät.⁵⁴

Talonpoikaissäätö teki huhtikuussa 1720 uudesta hallitusmuodosta huomautuksia, joissa se käsitteli kuninkaanvaltaa, valtaneuvoston asemaa ja salaista valiokuntaa. Talonpoikaissäädyn mielestä uuden hallitusmuodon mukaisesti toteutettu vallanjakojärjestelmä oli epäoikeudenmukainen, koska salaisen valiokunnan muodostamisessa ei kunnioitettu talonpoikaissäädyn oikeuksia. Ruotsin valtiopäiville kokoontuneet neljä säätöä olivat talonpoikien mukaan oikeuksiltaan tasavertaisia eikä yhdelläkään säädöllä voinut olla ylivaltaa toiseen säätöyn nähden. Vuoden 1720 hallitusmuodon pykälän kaksitoista mukaan salaisen valiokunnan muodostaisivat aateliston, papiston ja porvariston edustajat, mutta talonpoikaishedustajat oli suljettu pois salaisesta valiokunnasta. Salainen valiokunta oli säätövaltiopäivien toiminnan kannalta tärkeimpiä valiokuntia, koska siellä tehtiin Ruotsin sisä- ja ulkopoliittisia päätöksiä. Talonpoikaissäädyn mielestä säädöt eivät nauttineet uuden hallitusmuodon perusteella tasavertaisia oikeuksia, koska talonpojat eivät saaneet osallistua poliittiseen päätöksentekoon.⁵⁵

Lisääntynyt aatelinvalta tuli talonpoikien mielestä vaikuttamaan kuninkaan alaisten hovioikeuksien antamiin tuomioihin vakavissa rikosasioissa. Talonpoikaissäätö vaati, että kaikista kuninkaallisista valituksista ja hovioikeuksien tekemistä päätöksistä tuli tehdä selvitys asianosaisille ja kaikki kuninkaan päätökset oli toimitettava talonpoikaissäädyn tarkastettaviksi. Talonpoikaissäätö vaati, että kaikki rahvasta kohtaan tehdyt vakavat rikokset oli asetettava kuninkaan hovioikeuksien käsittelyyn, koska talonpoikien mielestä ainoastaan hovioikeuksien tuli käyttää ylintä tuomiovaltaa vakavien oikeusasioiden suhteen. Tällä tavoin rahvaan oikeus valittaa kuninkaalle kaikista rikkomuksista säilyisi. Lopuksi

⁵⁴ Bondeståndets riksdagsprotokoll, Håkan Olofsson kuninkaanvallan lisäämisestä valtiopäivillä 1720, osa 1, 88–89.

⁵⁵ Bondeståndets riksdagsprotokoll, muistutuksia hallitusmuodosta, 1720, osa 1, 83.

talonpoikaissäädyn puhemies Olsson totesi, että tärkeimmät virat tulisi täyttää kuninkaan ja valtaneuvoston enemmistöpäätöksen perusteella. Talonpoikaissäädyn mielestä kuninkaalla oli oikeus olla mukana päättämässä kaikista virkaannimityksistä. Näin kuninkaallinen majesteetti käyttäisi samaa valtaa niin kuin laki oli kaikkina aikoina määrännyt.⁵⁶

Talonpoikaissäädyn mielestä kuninkaan valtaa oli valtaneuvostossa jaettu liian monelle taholle. Talonpoikaissäädyn viimeisestä huomautuksesta kuvastui epäily valtaneuvostoa ja säätyjen valtaa kohtaan. Valtaneuvoston käyttämänä kuninkaan valta aiheuttaisi vain epäoikeudenmukaisuutta Ruotsin alamaisia kohtaan. Talonpoikaissäädyn puhemies Jakob Olsson päätti säädyn muistutuksen ilmoittamalla valtaneuvoston toimien olevan isänmaan ja kuninkaan oikeuksien vastaisia sekä osoittavan kaikkea muuta kuin kunnioitusta näitä kohtaan.⁵⁷

Talonpojat asettuivat tukemaan prinssi Fredrikin kruunausta vuonna 1720, mutta asettivat tiukat ehdot kruunaukselle. Seitsemästä ehdosta neljä oli suunnattu selvästi aatelistoa vastaan. Erityisesti kohdassa neljä talonpoikaissäätö toivoi kuninkaan valvovan Ruotsin valtaneuvoston ja kruununpalvelijoiden toimintaa. Toisaalta talonpoikaissäätö toivoi Fredrik I:n solmivan rauhan Ruotsin vihollisten kanssa. Lisäksi talonpoikaishedustajat vetosivat yksinkertaisuutensa, jonka vuoksi talonpoikaissäädyn tekemät päätökset tulisivat viivästyttämään. Kyseessä oli selkeä taktiikka, jolla päätöksentekoa viivytettiin tarkoituksellisesti. Vuoden 1720 hallitusmuotoa talonpoikaissäätö kuitenkin vastusti. Säätyjen ajan vallanjakojärjestelmä oli eurooppalaisessa mittakaavassa edistyksellinen, vaikka hallitusmuotoa ja Ruotsin instituutioita ei saanut arvostella liian avoimesti. Säätyjen ajan Ruotsia kutsuttiin ”maailman vapaimmaksi maaksi”. Uusi hallitusmuoto oli kirjallinen asiakirja, jossa hallitsija ja säädöt olivat tehneet eräänlaisen yhteiskuntasopimuksen. Sekä hallitsija että säädöt sitoutuivat hallitsemaan yhdessä. Talonpoikaissäätö kuitenkin vastusti uutta hallitusmuotoa, joka mahdollisti aikaisempaa tasapuolisemman päätöksenteon.⁵⁸

Talonpoikaissäätö vastusti uudistuksia ja ehdotti vuoden 1720 hallitusmuodon tilalle Kustaa Adolfin hallitusmuotoa, joka oli vahvistettu vuonna 1634. Uuden hallitusmuodon vastustaminen ei johtunut talonpoikaissäädyn vanhoillisesta asenteesta vaan yksinkertaisesti

⁵⁶ Bondeståndets riksdagsprotokoll, muistutuksia hallitusmuodosta, 1720, osa 1, 83–84.

⁵⁷ Bondeståndets riksdagsprotokoll, muistutuksia hallitusmuodosta, 1720, osa 1, 84–85.

⁵⁸ Lindroth 1978, 533; Nurmiainen 2009, 54; Roberts 2003, 91, 93.

siitä, että vuoden 1720 hallitusmuodossa kuninkaalta oli riistetty käytännössä kokonaan päätösvalta. Talonpoikaissäätö halusi vahvistaa vuoden 1634 hallitusmuodon, koska siinä kuninkaalla oli suuremmat valtaoikeudet toisin kuin vuoden 1720 hallitusmuodossa. Talonpojat vastustivat uutta hallitusmuotoa siitäkkin syystä, että talonpoikaissäädyltä oli evätty pääsy salaiseen valiokuntaan, jolloin entistä tasaisempi päätöksenteko ei toteutunut talonpoikaissäädyn kannalta lainkaan. Vuoden 1634 hallitusmuodossa sekä kuninkaalla että talonpoikaissäädyllä oli enemmän mahdollisuuksia vaikuttaa päätöksentekoon. Kaikki Ruotsin säädöt saivat 1600-luvun valtiopäivillä esittää mielipiteensä käsiteltävistä asioista. Säätäjien toiminta oli tässä mielessä tasavertaista, koska yhtäkään säätöä ei suljettu päätösten ulkopuolella. Mikäli neljä säätöä eivät onnistuneet päätöksenteossa, kuningas teki lopullisen päätöksen valitsemalle itselleen ”mieleisen” vaihtoehdon. Toisaalta kuningas Kaarle XI oli suuremman päätösvaltansa ansiosta haalinut itselleen täydellisen käskyvallan vuonna 1682. Yksikään säätö ei kyennyt estämään kuninkaan itsevaltaisia suunnitelmia ja osittain tämän takia valtiopäivät menettivätkin tuolloin merkityksensä.⁵⁹

Vuoden 1720 hallitusmuoto oli talonpoikaissäädyn näkökulmasta katsottuna huono vaihtoehto, koska talonpoikaissäädyn ja kuninkaan päätösvaltaa oli rajoitettu. Konkreettiselta kannalta katsoen kuningas ei enää voinut valvoa oikeuslaitoksen toimintaa eikä ottaa osaa virkamiesten nimityksiin. Kuninkaan alaiset hovioikeudet langettaisivat rahvaan kannalta epäoikeudenmukaisia tuomioita, koska aatelisto pystyisi vaikuttamaan niiden lopputuloksiin. Talonpoikaissäädyn mukaan kuninkaan päätösvalta oli siirtynyt aatelin hallitsemalle valtaneuvostolle ja salaiselle valiokunnalle. Aateliston käyttämä kuninkaan päätösvalta tuli aiheuttamaan epäoikeudenmukaisuuksia Ruotsin rahvaalle. Hallitsijan vallan rajoittaminen heikensi samalla talonpoikaissäädyn poliittisia vaikutusmahdollisuuksia. Kyse oli rahvaan näkökulmasta, jonka mukaan ainoastaan vahva kuningas voisi edesauttaa talonpoikaissäädyn valtiopäivätyötä.⁶⁰

2.2 Talonpoikaissäätö kuninkaanvallan lisäämisen puolesta

Fredrik I:n yritys lisätä valtaansa talonpoikaissäädyn tukemana epäonnistui vuoden 1720 valtiopäivien aikana. Tämän jälkeen kuningas keskittyi lähinnä huvituksiin, kuten

⁵⁹ Jutikkala 1958, 169, 174; Katajala 2002, 286–287; Virrankoski 2001, 186, 243–244.

⁶⁰ Sennefelt 2001, 65.

karhunmetsästyksen ja seurusteluun nuorien hovineitojen kanssa. Kuninkaan elämäntavat herättivät niin paljon huomiota, että ne tarjosivat hyviä kiristysmahdollisuuksia Ruotsin valtaneuvoksille. Fredrik I yritettiin syrjäyttää valtiollisesta elämästä niin, että edes hänen läsnäoloaan ei katsottu tarpeelliseksi valtaneuvoston istunnoissa. Pelkkä kuninkaallinen sinetti riitti osoitukseksi hallitsijan suostumuksesta.⁶¹

Talonpojat pyrkivät lisäämään kuninkaanvaltaa valtiopäivillä 1723 protestoimalla jälleen uutta hallitusmuotoa vastaan. Rahvaan edustajia eivät haitanneet edellisillä valtiopäivillä tapahtuneet epäonnistumiset. Talonpoikaissäätö sai tukea pyrkimyksilleen kuninkaalta ja aatelissäädyn puhemieheltä Sven Lagerbergiltä. Aatelissäätökään ei ollut täysin yksimielinen kuninkaanvallan rajoittamisesta. Helmikuussa 1723 talonpoikaissäätö äänesti kuninkaanvallan lisäämisen puolesta, kun kahta talonpoikaishedustajaa lukuun ottamatta talonpoikaissäätö äänesti ”kyllä” hallitsijan vallan lisäämisen puolesta. Sven Jönsson ja Henrik Henriksson Hallandin läänistä olivat kuninkaanvallan lisäämistä vastaan.⁶²

Talonpoikaishedustajien mielestä hallitsijan oli saatava käskyvaltansa takaisin. Talonpoikaissäädyn kirjoituksessa otettiin uudelleen esiin vuoden 1634 hallitusmuoto, jonka mukaan kuningas saisi hallita lähes itsevaltiaana.⁶³ Kirjoituksessa toivottiin, että vuoden 1720 hallitusmuotoa ei vahvistettaisi, koska se ei vastannut talonpoikaissäädyn pyrkimyksiä edistää Ruotsin rahvaan hyvinvointia. Kuninkaan valtaa oli rajoitettu talonpoikaishedustajien mielestä niin paljon, ettei hallitsija pystynyt auttamaan Ruotsin rahvasta. Talonpoikaissäätö totesi, ettei se luottanut kenenkään muun kuin kuninkaallisen majesteetin tietämykseen.⁶⁴

Uusi hallitusmuoto herätti talonpoikaissäädyssä niin paljon vastustusta, että kaksi talonpoikaishedustajaa pidätettiin ja asetettiin säätyjen määräämän komission tutkittaviksi ja kuulusteltaviksi. Toukokuussa 1723 talonpoikaissäädyn puhemies Johan Andersson antoi valtiopäiville muistion, joka käsitteli kahta pidätettyä valtiopäivämiestä, Lars Erikssonia ja Olof Larssonia. Anderssonin mukaan Eriksson ja Larsson olivat olleet kahden talonpoikaishedustajan kanssa komission kuultavana toukokuun kymmenes päivä. Komissio totesi, että valtakunnan säädöt olivat vahvistaneet uuden hallitusmuodon, mutta siitä huolimatta Eriksson ja Larsson olivat tuoneet julki hallitusmuodon vastaisia mielipiteitä.

⁶¹ Lindqvist 2003, 374–375; Pohjolan-Pirhonen 1967, 72.

⁶² Bondeståndets riksdagsprotokoll, muistutuksia hallitusmuodosta, 1720, osa 1, 84–85.

⁶³ Bondeståndets riksdagsprotokoll, kirjoitus kuninkaanvallasta 1723, osa 1, 258–259.

⁶⁴ Bondeståndets riksdagsprotokoll, kirjoitus kuninkaanvallasta 1723, osa 1, 259.

Pidätettyjä oli pyydetty lopettamaan hallitusmuodon arvosteleminen, muussa tapauksessa heidät tuomittaisiin kaikkien säädösten mukaisesti.⁶⁵

Komissio ilmoitti, että pidätettyjä talonpoikaisedustajia ei tulisi hyväksymään talonpoikaissäädyn jäseniksi hallitusmuodon vastaisten mielipiteiden takia. Myös muut Ruotsin säädyn olivat neuvotelleet keskenään Erikssonin ja Larssonin antamista lausunnoista. Aatelissäädyn edustaja luutnantti Riddercreutz oli lähettänyt asiamiehen tarkastamaan komission laatimat muistiot ja sen pöytäkirjat oli annettu myös talonpoikaissäädyn tarkastettavaksi. Talonpoikaissäätö vastusti pidätyksiä, koska Eriksson ja Larsson eivät saaneet vastata heitä vastaan esitettyihin syytöksiin. Talonpoikaisedustajat olivat närkästyneenä arvostelleet komission toimia ja pitivät kaikkia syytöksiä käsittämättöminä.⁶⁶

Anderssonin mukaan kuninkaallinen majesteetti ja aatelissäädyn puhemies Sven Lagerberg olivat asiasta samaa mieltä talonpoikaissäädyn kanssa. Kumpikaan ei voinut ymmärtää komission väitteitä, koska kuninkaan ja Lagerbergin mielestä säätyjen työskentely oli sujunut hyvin. Molempien mielestä säätyjen tuli edelleen nauttia niille säädetyistä oikeuksista ja vapauksista. Kuninkaallinen majesteetti oli vaatinut Erikssonin ja Larssonin asian käsittelemistä lakien ja asetusten mukaisesti ja oli myös samalla todennut, ettei komissiota olisi pitänyt perustaa uutta hallitusmuotoa vastustavien mielipiteiden takia.⁶⁷

Aatelisto, papisto ja porvaristo olivat antaneet lausunnon, jonka mukaan näiden kahden pidätetyn talonpoijan ei tulisi kuulua talonpoikaissäätöön. Aatelisto oli todennut, että moiset puheet hallitusmuodosta osoittivat kunniaattomuutta ja turmelusta. Tämä koski kaikkia muitakin, jotka esittivät hallitusmuodon vastaisia lausuntoja. Talonpoikaissäädyn puhemies Andersson ilmoitti muistiossaan, että Erikssonin ja Larssonin oli erottava säädystä. Toisaalta talonpoikaissäätö ei hyväksynyt sitä, etteivät pidätetyt talonpoijat olleet saaneet puolustautua komission edessä. Talonpoikaissäätö oli sivuutettu asian vireillepanosta, sillä kolme muuta säätöä olivat päättäneet Erikssonin ja Larssonin pidättämisestä.⁶⁸

Talonpoikaissäätö pyysi pidätyksestä vastuussa olevaa komissiota kunnioittamaan pidätettyjen oikeuksia. Talonpoikaisedustajat olivat puhemies Anderssonin mukaan vastuussa

⁶⁵ Bondeståndets riksdagsprotokoll, muistio pidätetyistä edustajista, 14.5.1723, osa 1, 290.

⁶⁶ Bondeståndets riksdagsprotokoll, muistio pidätetyistä edustajista, 14.5.1723, osa 1, 290–291.

⁶⁷ Bondeståndets riksdagsprotokoll, muistio pidätetyistä edustajista, 14.5.1723, osa 1, 291.

⁶⁸ Bondeståndets riksdagsprotokoll, muistio pidätetyistä edustajista, 14.5.1723, osa 1, 291–292.

kotona oleville kanssaveljilleen siitä, että pidätettyjä kohdeltaisiin oikeudenmukaisesti. Talonpoikaissäätö toivoi, että kuninkaallinen majesteetti vapauttaisi pidätetyt, koska talonpojat pitivät komission toimintaa laittomana. Mietintönsä lopussa talonpoikaissäätö totesi, että vastaisuudessa ainoastaan kuningas voisi ratkaista samankaltaiset ”rikollisuudet ja vallattomuudet”.⁶⁹

Pidätetyt talonpoikaisedustajat Eriksson ja Larsson saivat toukokuussa 1723 tuomion hallitusmuodon kumousoyryksestä. Säätöjen ajan hallintojärjestelmää ei saanut arvostella, sillä hallitusmuodon vastustamisesta langetettiin viime kädessä kuolemantuomio. Talonpoikaisedustajien pidätyksen taustalla oli Fredrik I:n yritys lisätä valtaansa vuoden 1723 valtiopäivillä. Edellisillä valtiopäivillä oli tullut selväksi, miten selkeästi kuninkaan valtaa oli rajoitettu. Vuoden 1720 hallitusmuoto oli sisällöltään jyrkempi kuin vuonna 1719. Valta oli käytännössä siirtynyt kokonaan aatelin valtaneuvostolle, jonka ohjeita hallitsijan oli toteltava. Vuoden 1723 valtiopäivät olivat merkittävät, koska tuolloin vahvistettiin vuoden 1720 hallitusmuoto Ruotsin säätöjen allekirjoittamalla valtiopäiväpäätöksellä. Valtiopäivien tunnelma oli myrskyisä kuningasmielisten vaatiessa hallitsijalle lisää valtaa samaan aikaan kun aatelisto havitteli itselleen uusia privilegioita.⁷⁰

Aatelin havittelemat privilegiot ja kuninkaanvallan rajoittaminen nostattivat vuonna 1723 protestiaaltoja kaikissa aatelittomissa säädyissä. Toisaalta myös kuninkaan hovin piirissä laadittiin hankkeita kuninkaan vallan lisäämiseksi. Tätä taustaa vasten myös talonpoikaissäädössä oli havaittavissa kuningasmielisiä mielipiteitä. Kyse oli pikemminkin tarkkaan harkitusta protestista kuin epätoivoisesta reaktiosta ja sokeasta rojalismista. Talonpoikaissäätö ei pitänyt talonpoikaisedustajien lausuntoja laittomina, mutta sen sijaan säätö tuomitsi komission toimet rikollisiksi. Pidätetyt talonpoikaisedustajat olisi talonpoikaissäädyn mielestä pitänyt asettaa kuninkaan alaisen hovioikeuden tuomittaviksi.⁷¹

⁶⁹ Bondeståndets riksdagsprotokoll, muistio pidätetyistä edustajista, 14.5.1723, osa 1, 292–293.

⁷⁰ Lindqvist 2003, 374–375; Nurmiainen 2009, 54; Paloposki 1961, 273, 275; Roberts 2003, 99.

⁷¹ Paloposki 1961, 276–277.

2.3 Kuninkaan vahvistuskirja rahvaan oikeuksista

Talonpoikaissäädyn aktiivinen toiminta säätyjen ajan ensimmäisillä valtiopäivillä sai aikaan sen, että Ruotsin kuningas Fredrik I esitti valtiopäivillä 1723 vahvistuskirjan rahvaan vapauksista ja oikeuksista. Kuningas oli asettunut rooliinsa ”valtakunnan köyhien suojelijana” ja halusi antaa talonpoikaissäädylle jotain konkreettista liittosuhteen vahvistamiseksi. Fredrik I halusi kiittää talonpoikaissäätystä saamastaan tuesta vahvistamalla talonpoikien kanssa laaditun julistuksen, joka luovutettiin Ruotsin säädyille Tukholman raatihuoneella. Kuningas halusi täyttää ne ehdot, jotka talonpoikaissäätystä oli hänelle asettanut helmikuussa 1720.⁷²

Fredrik I muistutti, että talonpoikaissäätystä oli vuoden 1723 valtiopäivillä esittänyt hänelle mielipiteensä rahvaan oikeuksista. Kuningas totesi, että sääty oli näin noudattanut ikivanhaa perinnettä, jossa rahvaan edustajat saapuivat kuninkaan luo esittämään toiveita ja valituksia. Fredrik I halusi luovuttaa talonpoikaissäädylle vahvistuskirjan kiitollisuudenosoituksena siitä, että rahvaan edustajat olivat saapuneet valtiopäiville valitsemaan hänet Ruotsin kuninkaaksi.⁷³ Talonpoikaissäätystä käsitti vahvistuskirjan mukaan kruunun talonpojat ja perintötilalliset ja Fredrik I ilmoitti olevansa tyytyväinen siitä, että talonpoikaissäätystä oli osoittanut hänelle uskollisuutta.⁷⁴

Hallitsija totesi kosiskelemaan sävyyn Jumalan luovuttaneen hänelle kruunun sillä edellytyksellä, että kuninkaallinen majesteetti kohtelisi talonpoikaissäätystä oikeudenmukaisesti. Fredrik I halusi tukea talonpoikia, jotka kantoivat raskaimman taakan Ruotsin hyvinvoinnin edistämiseksi. Kuningas halusi samalla perustaa valtansa rehelliselle hallinnolle, joka vahvistaisi onnellisuutta ja oikeudenmukaisuutta Ruotsin valtakunnassa. Alkumuodollisuuksien jälkeen hallitsija luetteli kaksikymmentä kohtaa rahvaan vapauksista ja oikeuksista.⁷⁵

Aluksi Fredrik I vahvisti kuninkaan ja talonpoikaissäädyn liittosuhteen. Kuningas lupasi suojella rahvasta kaikin mahdollisin keinoin. Perintö- ja kruunun tilalliset tulisivat

⁷² Bondeståndets riksdagsprotokoll, hanke kuninkaan vahvistuskirjaksi rahvaan vapauksista ja oikeuksista, osa 1, 1720–1727, 294.

⁷³ Bondeståndets riksdagsprotokoll, hanke kuninkaan vahvistuskirjaksi rahvaan vapauksista ja oikeuksista, osa 1, 1720–1727, 294.

⁷⁴ Bondeståndets riksdagsprotokoll, hanke kuninkaan vahvistuskirjaksi rahvaan vapauksista ja oikeuksista, osa 1, 1720–1727, 294–295.

⁷⁵ Bondeståndets riksdagsprotokoll, hanke kuninkaan vahvistuskirjaksi rahvaan vapauksista ja oikeuksista, osa 1, 1720–1727, 295.

vahvistuskirjan mukaan nauttimaan samoista etuuksista ja oikeuksista, jotka oli suotu jo heidän esi-isilleen. Kuningas pyrki vahvistuskirjan nojalla käymään hyökkäykseen aateliston ylivaltaa vastaan ilmoittaen, että valtakunnan virkoihin oli nimitettävä ainoastaan syntyperäisiä ruotsalaisia eikä aateliin kuulumisen tai aatelittomuus saanut niihin vaikuttaa. Aatelisto oli vuonna 1720 havitellut kaikkia virkoja itselleen ja kuningas pyrki tekemään nämä suunnitelmat tyhjiksi rahvaan vahvistuskirjan nojalla.⁷⁶

Hallitsija lupasi vakiinnuttaa seurakuntien toiminnan ottamalla hoitaakseen seurakuntien talouden ja papiston nimitykset. Rahvaalla oli oikeus tehdä valitus kruunun virkamiehille papiston epäoikeudenmukaisesta toiminnasta. Rahvaan vahvistuskirjan kolmessa kohdassa pyrittiin estämään aatelistoa vaikuttamasta seurakuntien toimintaan.⁷⁷ Aateliston puuttumista seurakuntien toimintaan kutsuttiin patronaattioikeudeksi, joka tarkoitti sitä, että pitäjän vaikutusvaltaisina aatelin olisi voinut esimerkiksi nimittää papin seurakuntaan. Toteutuessaan patronaattioikeuden käyttäminen olisi täyttänyt seurakuntien virat aateliston suosikeilla loukaten samalla papiston ja rahvaan oikeuksia. Fredrik I lupasi ottaa seurakunnat valvontaansa mitätöimällä aatelin patronaattioikeuden. Aateliston vahva asema seurakunnissa ja patronaattioikeus olivat perua itsevaltiuden ajalta.⁷⁸

Kuningas toi vahvistuskirjassa esiin kruununpalvelijoiden väärinkäytökset, joilta hän lupasi suojella rahvasta. Rahvaan vahvistuskirjassa käsiteltiin kruununpalvelijoita kolmessa eri kohdassa. Hallitsija lupasi, etteivät kruununpalvelijat tulisi vastoin kuninkaan käskyä keräämään perintö- ja kruununlillisilta ylimääräisiä veroja, maksuja tai tavaroita. Rahvasta suojellakseen kuningas valtuutti korkeimmat virkamiehensä valvomaan kruununpalvelijoiden toimintaa vuotuisilla matkoilla ja kierroksilla lääneissään. Vahvistuskirjan kohdassa kuusi kuningas lupasi auttaa rahvasta toipumaan sodan aiheuttamista vahingoista. Rikkomuksiin ja laiminlyönteihin syyllistyneille kruununpalvelijoille tuli vahvistuskirjan kohdan kaksikymmentä mukaan määrätä lain⁷⁹ mukainen rangaistus.⁸⁰

⁷⁶ Bondeståndets riksdagsprotokoll, hanke kuninkaan vahvistuskirjaksi rahvaan vapauksista ja oikeuksista, osa 1, 1720–1727, 295–296.

⁷⁷ Bondeståndets riksdagsprotokoll, hanke kuninkaan vahvistuskirjaksi rahvaan vapauksista ja oikeuksista osa 1, 1720–1727, 296–297.

⁷⁸ Halila 1988, 320–321; Karonen 2001, 245.

⁷⁹ Ruotsin 1700-luvun lakia käsiteltäessä käytetään nimitystä ”fundamental lagarna” eli perustuslait. Valtakunnan ”perustuslain” muodostivat luterilainen uskontunnustus, perimysjärjestys, kuninkaanvala, hallitusmuoto ja säätyjen päätökset. Mistään varsinaista lakikokoelmaa ei käytetty. Katajala 2002, 289.

⁸⁰ Bondeståndets riksdagsprotokoll, hanke kuninkaan vahvistuskirjaksi rahvaan vapauksista ja oikeuksista, osa 1, 1720–1727, 297–298; 302–303.

Hallitsija ja talonpoikaissäätö ennakoivat aatelin vaikutusvallan kasvamisen lisäävän kruununpalvelijoiden rikkomuksia rahvasta kohtaan. Talonpojat pelkäsivät lisäksi kasvavan aatelin vallan heikentävän samalla perintö- ja kruununtilallisten sosiaalista asemaa. Heidän oikeuksiaan käsiteltiin vahvistuskirjan neljässä kohdassa. Ensiksi kuningas halusi estää perintötilojen ajautumisen aatelin rälssin alaisuuteen, koska rälssimiehen hallussa perintötilat ajautuisivat rappiolle. Lisäksi kruunu menettäisi verotulonsa, kun kruununveroa maksavien perintötilojen määrä vähenisi. Vielä pahempi seuraus oli rahvaan verotaakan lisääntyminen, koska kruununvero ei pienentynyt samassa suhteessa perintötilojen määrän vähentyessä.⁸¹

Toiseksi kuningas vahvisti 1500-luvulla annetun määräyksen kruununtilallisten perinnöksiostoista. Kruununtilallisten oikeutta lunastaa tilansa perinnöksi oli vauhditettava ja samalla oli varmistettava tilojen omistusoikeuden säilyminen rahvaalla. Kolmantena kohtana kuningas julisti, että perintötilallisella oli oikeus viljellä maataan parhaaksi katsomallaan tavalla. Perintötilallisella oli oikeus perustaa mailleen torppia ja teettää päivätöitä. Neljännessä perintö- ja kruununtilallisia koskevassa vahvistuskirjan kohdassa kuningas ilmoitti pyrkivänsä estämään aatelin yritykset rajoittaa perinnöksiostoja. Samalla kuningas lupasi torjua kaikki aatelin pyrkimykset haalia perintötilojen omistusoikeuksia.⁸²

Fredrik I ilmoitti myös säilyttävänsä vuoden 1682 valtiopäivillä annetun määräyksen ruotujakolaitoksen ulottamisesta kaikkiin maanluontoihin. Rahvaan vahvistuskirjassa haluttiin torjua aatelin yritykset vapauttaa lampuotinsa sotaväen ylläpitorasituksista. Ruotujakolaitoksen ylläpito ei saanut koitua pelkästään perintö- ja kruununtilallisten rasitukseksi.⁸³ Vahvistuskirjan kahdessa sotaväen ylläpitoa koskevassa pykälässä ilmoitettiin, että rahvas oli velvollinen pitämään yllä ruotujakolaitosta. Kuningas kielsi kuitenkin sotaväkeä vaatimasta rahvaalta ylimääräisiä maksuja eivätkä sotaväen edustajat saaneet kohdella mielivaltaisesti ratsutilallisia tai ruotutalonpoikia. Rahvaan solvaamiseen tai pahoinpitelyyn syyllistyneille sotilaille kuningas määräsi kaksinkertaisen sakon, joka oli erityisen vakavissa tapauksissa mahdollista muuttaa ruumiilliseksi rangaistukseksi.⁸⁴

⁸¹ Bondeståndets riksdagsprotokoll, hanke kuninkaan vahvistuskirjaksi rahvaan vapauksista ja oikeuksista, osa 1, 1720–1727, 298–299.

⁸² Bondeståndets riksdagsprotokoll, hanke kuninkaan vahvistuskirjaksi rahvaan vapauksista ja oikeuksista, osa 1, 1720–1727, 298–299; 301–302.

⁸³ Karonen 2001, 302; Katajala 2002, 319–320, 194.

⁸⁴ Bondeståndets riksdagsprotokoll, hanke kuninkaan vahvistuskirjaksi rahvaan vapauksista ja oikeuksista, osa 1, 1720–1727, 299–300.

Kuningas lupasi vahvistuskirjassa suojelevansa rahvaan kauppaoikeuksia maaseudulla ja kaupungeissa. Rahvaalla oli tietyn rajoituksen oikeus käydä vaihtokauppaa kaupunkien ulkopuolella ilman aateliston tai porvarissäädyn painostusta. Vahvistuskirjassa todettiin rahvaan olevan samalla oikeutettu viemään tuotteitaan myytäväksi mihin tahansa Ruotsin kaupunkiin. Kuningas lupasi rahvaalle samalla helpotusta tullimaksuihin ja rajakaupan ehtoihin. Rahvaalla oli myös oikeus valmistaa tuotteita omaan käyttöön ja esimerkiksi sotaväen tarpeisiin. Kaikki oli kuitenkin tapahduttava niin, että se ei loukannut porvarissäädyn oikeuksia.⁸⁵

Porvarien ja talonpoikien kauppasuhde oli muodostunut elintärkeäksi molemmille osapuolille, koska talonpoikien tuotteista saadut tuotot kasvoivat paljon suuremmiksi kuin tavalliseksi veroksi luovutettaessa. Aatelisto pyrki rajoittamaan maakauppaa ja toivoi tuotteiden päätyvän mieluummin veronmaksuun. Samalla aatelisto pelkäsi erityisesti porvariston vaikutusvallan kasvua. Kuningas lupasi estää aateliston maakauppaan sotkeutumisen, mutta samalla hän halusi estää porvaris- ja talonpoikaissäädyn välisen kahnauksen. Maakaupan yhteydessä talonpoikaissääty syytti kaupunkien porvareita liian suurista maksuista ja tylystä kohtelusta. On syytä huomata, että kauppaa koskevat vahvistuskirjan pykälät olivat porvarissäädyn intressien vastaisia, koska porvaristo pyrki selkeästi ohjaamaan kaupankäyntiä tiettyihin kaupunkeihin ja kieltämään kaupan niiden ulkopuolella. Esimerkiksi Suomen länsirannikon rahvas valitti, että Tukholman porvarit pyrkivät ohjaamaan kaupan Ruotsin pääkaupunkiin.⁸⁶

Kuninkaan vahvistuskirja rahvaan vapauksista ja oikeuksista oli osoitus hallitsijan ja talonpoikaissäädyn liittosuhteesta. Kuningas julisti, että hallitsija ja talonpojat kantoivat vastuun Ruotsin hyvinvoinnin, onnellisuuden ja oikeudenmukaisuuden edistämiseksi. Hallitsija ja talonpoikaissääty olivat kuninkaan mielestä valitusajan retoriikan mukaisesti hyötyajattelun edelläkävijöitä. Vahvistuskirjassa hyötyajattelua sovellettiin virkaan nimityksiin, joissa nimittämisen perusteeksi asetettiin taito ja kokemus. Hallitsija käytti siis valituksen retoriikkaa aatelia vastaan. Rahvaan vahvistuskirja liittyi kuninkaan tai ruhtinaan velvollisuuden suojella alamaisiaan ulkoiselta uhalta ja mielivallalta. Kyse oli ilmiöstä, jossa sääty-yhteiskunnan velvollisuudet siirtyivät ylhäältä alaspäin eivätkä ainoastaan toisinpäin. Talonpoikaissäädyn näkökulmasta katsottuna hallitsija oli rahvaan suojelija, jonka

⁸⁵ Bondeståndets riksdagsprotokoll, hanke kuninkaan vahvistuskirjaksi rahvaan vapauksista ja oikeuksista, osa 1, 1720–1727, 299–301.

⁸⁶ Katajala 2002, 355; Luukko 1971, 245–248, 252; Virrankoski 2001, 211–212.

velvollisuus oli tarjota turvaa epäoikeudenmukaisuuksilta. Mikäli hallitsija ei noudattanut velvollisuuttaan, oli rahvaalla oikeus vaatia uutta kuningasta. Itsevaltaisesti hallitseva kuningas oli talonpoikaissäädyn kannalta paras vaihtoehto, koska vahva hallitsija ei ollut aatelin johdateltavissa ja kykenisi korjaamaan rahvaalle aiheutuneet vahingot. Toisaalta vahva kuningas edistäisi talonpoikaissäädyn poliittisia vaikutusmahdollisuuksia.⁸⁷

Kuningas ja talonpoikaissääty suunnittelivat rahvaan vahvistuskirjasta säätyprivilegioita talonpoikaissäädylle. Toteutuessaan talonpoikaissäädyn privilegiot olisivat vahvistaneet perintö- ja kruununtillallisten oikeudellisen ja sosiaalisen aseman. Talonpoikaissääty toi hallitsijan vahvistuskirjan kautta esiin epäkohtia, joita lisääntyvä aatelinvalta aiheuttaisi rahvaalle. Seitsemän eri aihekokonaisuuden ympärille muotoutunut rahvaan vahvistuskirja oli aatelinvastainen poliittinen julistus, joka tuli vaikuttamaan talonpoikaissäädyn toimintaan säätyjen ajan loppuun asti siitä huolimatta, että suunnitelmat talonpoikaissäädyn privilegioista eivät toteutuneet. Liittoutuminen kuninkaan kanssa oli taktinen poliittinen sopimus eikä rahvaan sokeaa uskoa kuninkaan hyvyyteen. Suurempia valtaoikeuksia tavoitteleva kuningas liittoutui talonpoikaissäädyn kanssa, koska säädyn merkitys Ruotsin yhteiskunnassa oli merkittävä. Liittosuhteesta hyötyivät molemmat osapuolet ja liittoa pyrittiin vahvistamaan vetoamalla vuoden 1634 hallitusmuotoon, jossa itsevaltainen kuningas hallitsi tasavertaisten säätyjen kanssa.⁸⁸

Huolimatta aktiivisesta yrityksestä lisätä valtaansa talonpoikien tuella Fredrik I jäi historiaan epäonnistuneena hallitsijana, joka vietti loppuelämänsä arvovaltansa menettäneenä ja valtataistelussa tappion kärsineenä. Hallitsijan elämää piristi vain nuorien neitojen nimittäminen hänen hovineidoikseen. Fredrik I katkeroitui eikä hänellä ollut juurikaan halukkuutta osallistua valtiopäivien toimintaan ja valtaneuvoston kokouksiin.⁸⁹ Talonpoikaissäädyn puhemies Håkan Olofsson kuitenkin ylisti vanhentunutta hallitsijaa vuoden 1731 valtiopäivillä. Olofssonin puheesta puuttui kaikenlainen arvostelu ja se saattoikin olla pelkkää kuninkaallisen suosion tavoittelua. Toisaalta kyseessä oli luottamuksen osoitus hallitsijaa ja kuninkaan valtaistuinta kohtaan.⁹⁰

⁸⁷ Katajala 2002, 326; Nurmiainen 2009, 125–126; Paloposki 1961, 28; Sennefelt 2001, 54, 60.

⁸⁸ Lindroth 1978, 532; Pohjolan-Pirhonen 1967, 86–87.

⁸⁹ Pohjolan-Pirhonen 1967, 72.

⁹⁰ Bondeståndets riksdagsprotokoll, puhemies Håkan Olofssonin puhe kuninkaalle 22.1.1731, osa 2, 205–206.

Puhemies Håkan Olofsson ilmoitti, että talonpoikaissäätö ja Ruotsin rahvas olivat tyytyväisiä kuningas Fredrik I:n työhön valtakunnan hyvinvoinnin edistämiseksi. Talonpoikaissäätö oli tyytyväinen siitä, että rauha oli palannut Ruotsin valtakuntaan. Talonpoikaissäädyn puhemies Håkan Olofsson välitti kuninkaalle säätönsä puolesta kiitokset toimenpiteistä, joita kuningas oli tehnyt rahvaan hyväksi ja toivoi, että talonpoikaissäätö saisi jatkossakin olla kuninkaan huolenpidon alaisena ja jatkaa valtiopäivätyöskentelyä täydessä yhteisymmärryksessä. Puhe päättyi kunnianosoitukseen, jossa hallitsijaa nimitettiin kaikkivaltiaaksi kuninkaaksi, hänen majesteetikseen sekä lempeäksi ja suopeaksi maanisäksi.⁹¹

Talonpoikaissäädyn puhemiehen kiitokset pitkistä rauhan vuosista eivät olleet pelkkiä tyhjiä sanoja, sillä Ruotsin valtakunta oli toipunut nopeasti pitkään kestäneestä sodasta. Toipuminen kesti yllättävän lyhyen ajan suurista tappioista huolimatta. Aikaisemmin ulkopolitiikkaan suunnatut voimavarat ohjattiin rauhoittamaan Ruotsin valtakunnan sisäistä tilannetta ja siinä onnistuttiin talonpoikaissäädyn mielestä hyvin.⁹² Puhemies Olofssonin puheesta voi havaita talonpoikaissäädyn yhteistyöhalukkuuden hallitsijan kanssa. Talonpoikaissäädyn mielestä kuningas oli ainoa taho, jonka avulla talonpojat pystyisivät parantamaan Ruotsin perintö- ja kruununperillisten asemaa. Huolimatta ylisanoista liittosuhde kuninkaan ja talonpoikien välillä oli solmittu.

2.4 Kruununprinssin vaali vuonna 1743

Talonpoikaissäätö otti kantaa kuninkaanvaltaan uudelleen vuonna 1742. Revanssihengessä 1741 julistettu Hattujen sota osoittautui alusta asti tappiolliseksi Ruotsin armeijalle. Kuningatar Ulrika Eleonoora kuoli jättämättä miespuolista kruununperillistä. Ruotsin valtaistuimelle oli tarjolla ensisijaisesti kaksi ehdokasta, Holstein-Gottorpin herttua Karl Peter Ulrik ja Tanskan kruununprinssi Fredrik. Ruotsin ylimystö oli valmis valitsemaan Peter Ulrikin kruununperilliseksi, vaikka yleisessä tiedossa oli, että herttua oli ”heiveröinen ja älyllisesti nolla”, joka sai huvitusta lähinnä tinasotilaistaan. Osa talonpojista hyväksyi herttuan mahdollisen nimityksen kruununperilliseksi kuultuaan Henrik Wreden mielipiteen

⁹¹ Bondeståndets riksdagsprotokoll, puhemies Håkan Olofssonin puhe kuninkaalle 22.1.1731, osa 2, 205–206.

⁹² Cederberg 1942, 116; Lindqvist 2003, 372–373.

aatelissäädystä.⁹³ Talonpoikaissäädystä esitettiin kuitenkin vuosien 1742–1743 valtiopäivillä mielipiteitä molempien ehdokkaitten puolesta.

Länsi-Norlannin edustaja Lars Persson esitti muistionsa vallanperimyksestä 16.10.1742. Hänen mielestään ei ollut olemassa muuta vaihtoehtoa kuin suostua Henrik Wreden ehdotukseen nimittää herttua Karl Peter Ulrik Ruotsin kruununperilliseksi. Persson totesi, että perimysjärjestystä ei voinut toteuttaa, koska kuningatar Ulrika Eleonoora oli kuollut jättämättä miespuolista kruununperillistä.⁹⁴ Hänen mielestään talonpoikaissäädyn oli esitettävä valtiopäiville mielipiteensä kruununperillisen valinnasta, koska ainoastaan kuningas pystyi edistämään Ruotsin hyvinvointia. Perssonin mielestä herttuan valinta ei voinut olla kuninkaan perheen yksityisasiasia.⁹⁵

Herttuan valinta oli Perssonin esityksen mukaan paras mahdollinen ratkaisu, koska Karl Peter Ulrik oli sukua Ruotsin kuninkaalliselle perheelle. Valinta vahvistaisi Ruotsin kruunua ja parantaisi mahdollisuuksia solmia rauha valtakunnan vihollisten kanssa.⁹⁶ Persson oletti, että talonpoikaissäätö olisi yhtä mieltä herttuan valinnasta, koska herttua Karl Peter Ulrik puolustaisi kuninkaana rahvaan oikeuksia. Talonpoikaisedustaja Persson otaksui samalla, että kaikki valtakunnan neljä säätyä olivat yhtä mieltä talonpoikaissäädyn kanssa Karl Peter Ulrikin valinnasta Ruotsin kruununperilliseksi. Persson päätti esityksensä toteamukseen, että ellei asiaa pian ratkaistaisi, olisi edessä uusi sota ja ulkopuolisten kruununtavoittelijoiden vaatimusten lisääntyminen.⁹⁷

Herttua Karl Peter Ulrikin valintaa kannatti myös talonpoikaissäädyn edustaja Johan Eriksson. Hänen mukaansa herttuan nimittäminen oli tärkeää valtakunnan pelastamiseksi. Valtakunta oli kohdannut monia onnettomuuksia ja asialle oli tehtävä jotain. Holsteinin herttua Peter Ulrikin nimittäminen oli Erikssonin mukaan välttämätöntä jo siitä syystä, että kuningas Fredrik I oli varsin iäkäs. Eriksson oli Perssonin kanssa samaa mieltä siitä, että

⁹³ Lindqvist 2003, 409; Paloposki 1961, 278.

⁹⁴ Bondeståndets riksdagsprotokoll, Lars Persson Länsi-Norrlannista, muistio vallanperimyksestä, 16.10.1742, osa 5, 520.

⁹⁵ Bondeståndets riksdagsprotokoll, Lars Persson Länsi-Norrlannista, muistio vallanperimyksestä, 16.10.1742, osa 5, 520–521.

⁹⁶ Bondeståndets riksdagsprotokoll, Lars Persson Länsi-Norrlannista, muistio vallanperimyksestä, 16.10.1742, osa 5, 520–521.

⁹⁷ Bondeståndets riksdagsprotokoll, Lars Persson Länsi-Norrlannista, muistio vallanperimyksestä, 16.10.1742, osa 5, 521–522.

herttua pitäisi valita kruununperilliseksi, koska hän oli sukua Ruotsin kuninkaalliselle perheelle. Herttuan nimittäminen lopettaisi mahdollisesti myös Ruotsille tappiollisen sodan.⁹⁸

Eriksson epäili kuitenkin herttuan valintaa, koska tämä oli kasteessa ottanut nimen Peter Federovitz. Erikssonin mielestä herttua tunnusti ortodoksista uskontoa eikä sopinut Ruotsin kruununperilliseksi, koska ”vihollisen” uskontoa tunnustavan liittyminen osaksi Ruotsin kuninkaallista perhettä vaikeuttaisi rauhanneuvotteluja venäläisten kanssa.⁹⁹ Kalmarin talonpoikaisedustaja Per Karlsson totesi lausunnossaan, että valtakunnan säädyt olivat valinneet Holsteinin herttuan Ruotsin kruununperilliseksi. Per Karlssonin mielestä valinta oli epäonnistunut, koska herttua Karl Peter Ulrik oli kääntynyt ortodoksiseen uskontoon. Talonpoikaisedustaja Per Karlssonin mukaan huolta herätti myös se, että valtakunnan säätyjen Pietariin rauhanehdoista neuvottelemaan lähettämästä lähetystöstä ei ollut kuulunut mitään.¹⁰⁰

Säädyt eivät olleet saaneet tietoa siitä, oliko lähetystö suostunut venäläisten rauhanneuvottelijoiden esittämiin ehtoihin. Karlssonin mielestä herttua Karl Peter Ulrikin nimittäminen voisi joko pelastaa Ruotsin tai muuttaa kaiken samanlaiseksi hävitykseksi kuin vuonna 1719. Talonpoikaisedustajan mielipiteestä paistoi läpi epäluulo ortodoksista uskontoa tunnustanutta herttuaa kohtaan. Karlsson pelkäsi, että herttuan nimittäminen kruununprinssiksi liittäisi pahimmassa tapauksessa Ruotsin osaksi Venäjää ja siitä ei seuraisi muuta kuin lisää hankaluuksia.¹⁰¹

Karlsson ilmoitti valtiopäiville, että asian ratkaisemiseksi oli nimitettävä kruununperillinen, solmittava rauha ja tehtävä kaikki mahdollinen menetettyjen alueiden takaisinsaamiseksi. Hän totesi, että tarvittaisiin vahvaa hallintoa Suomen suuriruhtinaskunnan palauttamiseksi Ruotsin yhteyteen ja sodan aiheuttamien kustannusten maksamiseksi. Per Karlssonin mielestä herttua Karl Peter Ulrikin nimittäminen Ruotsin kruununperilliseksi oli huono vaihtoehto, joka ei tulisi miellyttämään ketään. Karlssonin mielestä Tanska oli paljon parempi vaihtoehto, koska siellä oli harjoitettu samaa rahataloutta kuin Ruotsissa kaksikymmentä vuotta. Tämä oli yksi

⁹⁸ Bondeståndets riksdagsprotokoll, Johan Eriksson Tanskan kruununprinssi Fredrikin vaalista 29.1.1743, osa 5, 551.

⁹⁹ Bondeståndets riksdagsprotokoll, Johan Eriksson Tanskan kruununprinssi Fredrikin vaalista 29.1.1743, osa 5, 552.

¹⁰⁰ Bondeståndets riksdagsprotokoll, Per Carlsson Kalmarista, muistio kruununprinssin vaalista, 29.1.1743, osa 5, 560.

¹⁰¹ Bondeståndets riksdagsprotokoll, Per Carlsson Kalmarista, muistio kruununprinssin vaalista, 29.1.1743, osa 5, 560.

syy miksi ruotsalaisten tulisi herttuan sijasta valita Ruotsin kruununperilliseksi tanskalainen prinssi Fredrik.¹⁰²

Karlsson uskoi, että Ruotsin kuninkaallinen perhe tulisi olemaan myötämielinen Tanskan kruununprinssi Fredrikin valintaan Ruotsin kruununperijäksi.¹⁰³ Karlssonin ehdotus kiteytyi kolmeen kohtaan, joissa hän perusteli prinssi Fredrikin valintaa Ruotsin kruununperijäksi:

1. Jos Tanskan kruununprinssi nimitettäisiin Ruotsin kruununperilliseksi, sodanuhka maiden välillä vähenisi huomattavasti.
2. Kauppa Tanskan ja Ruotsin välillä paranisi ja se vahvistaisi molempien valtakuntien hyvinvointia.
3. Tanskan ja Ruotsin liitto olisi vahva yhdistelmä, joka asettaisi vahvan vastuksen kaikkia hyökkääjiä kohtaan. Kunnioitus, jota Tanskan kuninkaallinen hovi nautti kaikkialla maailmalla, lisäisi myös Ruotsin kruunun ja valtaneuvoston arvostusta.¹⁰⁴

Talonpoikaishedustaja Per Karlsson piti ehdotuksiaan lähtökohtina auttaa Ruotsi toipumaan sodan aiheuttamista taloudellisista ja aineellisista vahingoista. Hän oli sitä mieltä, että Ruotsin säädöt hyväksyisivät edellä mainitut ehdotukset. Per Karlsson arveli, että myös talonpoikaissäätö kannattaisi yksimielisesti hänen ehdotustaan. Hän päätti lausuntonsa toteamalla, ettei sillä hetkellä voinut ajatella mitään muuta kuin Ruotsin turvallisuutta.¹⁰⁵

Talonpoikaissäätö teki valtiopäivillä 1742–1743 lukuisia esityksiä Ruotsin kruununprinssin valinnasta. Säätö otti kantaa herttua Karl Peter Ulrikin nimittämiseen, mutta esitti vaihtoehdoksi omaa ehdokastaan Tanskan prinssi Fredrikiä, joka oli talonpoikaissäädyn mielestä varteenotettavampi vaihtoehto kruununprinssiksi toisin kuin ortodoksiseen uskontoon kääntynyt saksalainen herttua Karl Peter Ulrik. Tanskan prinssi Fredrikin

¹⁰² Bondeståndets riksdagsprotokoll, Per Carlsson Kalmarista, muistio kruununprinssin vaalista, 29.1.1743, osa 5, 560–561.

¹⁰³ Bondeståndets riksdagsprotokoll, Per Carlsson Kalmarista, muistio kruununprinssin vaalista, 29.1.1743, osa 5, 561.

¹⁰⁴ Bondeståndets riksdagsprotokoll, Per Carlsson Kalmarista, muistio kruununprinssin vaalista, 29.1.1743, osa 5, 562.

¹⁰⁵ Bondeståndets riksdagsprotokoll, Per Carlsson Kalmarista, muistio kruununprinssin vaalista, 29.1.1743, osa 5, 562–563.

nimittäminen olisi samalla muodostanut taloudellisen ja poliittisen liiton Ruotsin ja Tanskan välille. Talonpoikaissäätö osoitti valtiopäivillä 1742–1743 aikaisempia vuosia merkittävämpää poliittista aktiivisuutta. Tämä ei johtunut ainoastaan siitä, että talonpoikaissäätö sai osallistua salaisen valiokunnan toimintaan. Säädyn esittämät valitusten ja muistioiden määrä valtiopäivillä oli kaksinkertaistunut miltei koko Ruotsissa. Poliittiset esitykset eivät käsitelleet ainoastaan huonosti sujunutta sotaa ja kruununprinssivaalia vaan myös rahvaan oikeuksia.¹⁰⁶

Talonpoikaissäätö osoitti kruununprinssin valinnan suhteen poliittista näkemystä ja erityisesti Karlssonin esitys todisti tarkkaa harkintaa ja tietämystä valtakunnan tilanteesta. Talonpoikaistedustajien näkemyksissä käsiteltiin konkreettisia asioita kuten rahvaan huolta kaupankäynnistä. Ruotsin ja Tanskan liitto olisi varmasti vähentänyt maiden välisen kaupan rajoituksia ja Ruotsin rahvaan kannalta tämä olisi tarkoittanut viljan hinnan huomattavaa laskua. Sotatila oli aiheuttanut viljan hinnan nousun, joka aiheutti Ruotsin rahvaalle huomattavia vaikeuksia 1740-luvun katovuosien lisäksi. Talonpoikaissäätö pyrki helpottamaan rahvaan asemaa osoittamalla poliittista ja taloudellista pelisilmää. Taloudellisten ja poliittisten suhteiden solmiminen tanskalaisten kanssa ei ollut Ruotsin rahvaalle vastenmielistä. Varsinkin eteläisessä Ruotsissa väestö oli suorastaan tanskalaisystävällinen.¹⁰⁷ Valtiopäivillä ilmennyt talonpoikaissäädyn tanskalaisystävällisyys on mahdollista selittää jossain määrin tanskalaisten johdatteluna, mutta tämä tulkinta ei kuitenkaan voi selittää koko Ruotsin rahvaan kaikinpuolista aktivoitumista. Talonpoikaissäätöyhän oletettiin muidenkin säätyjen hyväksyvän ehdotuksen Tanskan prinssi Fredrikin valinnasta Ruotsin kruununprinssiksi.

Talonpoikaissäädyn ehdotus Tanskan prinssi Fredrikin valitsemisesta ei saanut valtiopäivillä kaikkien säätyjen tukea, sillä muut säädöt ehdottivat kruununperilliseksi Holstein Gottropin herttua Adolf Fredrikiä. Pettyneet Tanskan kruununprinssin kannattajat onnistuivat tämän jälkeen liikehtimisellään nostattamaan kapinaliikkeen Taalainmaalla. Kapinajoukko aloitti marssinsa kohti Tukholmaa, jossa se protestoi huonosti johdettua sotaa, verotusta ja aateliston ylivaltaa vastaan. Maassa oli kapinallisten mukaan ”liikaa kuninkaita” ja he halusivat vahvan hallitsijan, joka tulisi olemaan tanskalainen kruununprinssi eikä saksalainen piispa. Taalainmaalaisten marssi kesällä 1743 aiheutti Tukholmassa paniikin ja iso osa

¹⁰⁶ Bäck 1984, 294.

¹⁰⁷ Alanen 1963, 309; Bäck 1984, 137–138; Gustafsson 1994, 147; Sennefelt 2001, 56–58.

valtaneuvoston jäsenistä pakeni pääkaupungista. Ruotsin hallitus oli kukistumisen partaalla, sillä kapinajoukossa oli mukana Ruotsin armeijan sotilaita. Edes kuningas Fredrik I ei onnistunut neuvotteluillaan kääntämään kapinallisjoukkoa Tukholman porteilta. Näennäisten neuvottelujen jälkeen valtaneuvosto käski armeijaa avaamaan tulen kohti kapinallisia ja heikon johtamisen takia kapinajoukko kukistettiin verisesti. Talonpoikaissäätö pakotettiin hyväksymään Adolf Fredrikin nimitys ja Hattujen sota päättyi kesäkuussa 1743 Turun rauhaan.¹⁰⁸

Taalainmaalaisten kapina oli lähellä onnistua ja Ruotsin valtaneuvoston pelasti ainoastaan tieto siitä, että Venäjä suostui tekemään rauhan Ruotsin kanssa ja palauttamaan Suomen alueen. Valtaneuvosto kykeni tämän jälkeen kaikessa rauhassa kukistamaan kapinallisjoukon ja pelastamaan asemansa. Kapinaan ryhdyttiin siinä vaiheessa, kun valtiopäivillä ei saatu aikaan rahvaan kannalta tyydyttäviä tuloksia. Tavoitteena ei ollut tehdä vallankumousta, joka olisi kaatanut vallitsevan järjestelmän, vaan tarkoitus oli lisätä kuninkaan valtaa. Vahva kuningas ja hallitus olisivat parantaneet rahvaan asemaa. Kyse ei ollut silmittömästä sotatilaa seuranneen kurjuuden aiheuttamasta reaktiosta vaan rahvaan kapinaoikeudesta, jossa valta vaihdettiin ”laittomin keinoin” sen jälkeen, kun hallinnon katsottiin laiminlyöneen tehtävänsä. Taalainmaalaisten kapina tapahtui juuri oikeaan aikaan valtaneuvoston ollessa heikoimmillaan ja se oli osoitus talonpoikien kyvykkyydestä voimannäyttöön. Kapina oli samalla varoitus olla rasittamatta liikaa rahvasta, jonka edustus oli syrjäytetty poliittisesta päätöksenteosta valtiopäivillä.¹⁰⁹

Säätyjen ajalla Taalainmaan kapina oli poikkeus, koska valtiopäivätyö ja viranomaisiin vetoaminen katsottiin tehokkaammaksi keinoksi parantaa rahvaan asemaa. Laittomia mellakoita ja rahvaan kapinointia kuitenkin tapahtui aika ajoin. Vuonna 1720 Falunin kaivoksista elantonsa saanut rahvas mellakoi paikallisia viranomaisia vastaan, koska eivät saaneet mielestään tyydyttävää vastausta valtiopäiville lähettämiltään talonpoikaisedustajilta. Samana vuonna Jäderin rahvas suoritti kollektiivisen marssin Arbogaan. Molemmissa tapauksissa protestoitiin korkeita hintoja ja viljan puutetta vastaan. Tukholmaan marssittiin uudelleen vuonna 1766 Sven Hoffmanin johdolla. Marssijoiden tavoitteena oli kumota hallitusmuoto ja palauttaa yksinvaltius. Kaikissa tapauksissa kapinoitsevat joukot kukistettiin

¹⁰⁸ Alanen 1963, 309–310; Katajala 2002, 411; Lindqvist 2003, 412–414; Paloposki 1961, 279.

¹⁰⁹ Gustafsson 1994, 148; Floren 1987, 179–183. Sennefelt 2001, 34, 65.

ja heille langetettiin ankaria tuomioita. Kapinapäällikkö Sven Hoffmanin tapauksessa talonpoikaissäätö syytti Hoffmania rahvaan viettelemisestä valtiopäivillä 1765–1766.¹¹⁰

2.5 Mellakka talonpoikaissäädyn istunnossa

Seuraavan kerran kysymys kuninkaanvallan lisäämisestä nousi esiin vuonna 1755, kun uusi hallitsija Adolf Fredrik yritti kasvattaa vaikutusvaltaansa. Kuningas oli saanut kannatusta monelta taholta ja Adolf Fredrik herätti alamaisissa enemmän ihailua kuin virkanimityksiään jahtaavat neuvosherrat. Hovin piirissä ryhdyttiin suunnittelemaan hallitsijan valtaoikeuksien laajentamista. Valtaneuvostossa vuoden 1720 hallitusmuodon vastaiset suunnitelmat herättivät epäluuloa ja kuningasta vaadittiin tunnustamaan säätyjen valta allekirjoittamalla kirjelmä, jonka sisältö oli hallitsijan kannalta suorastaan nöyryyttävä. Kirjelmän perusteella valtiopäivät tulisivat rajoittamaan kuninkaanvaltaa entisestään.¹¹¹

Valtiopäivät kutsuttiin kokoon ja marraskuussa 1755 kirjelmää pohdittiin talonpoikaissäädyn istunnossa. Talonpoikaisedustajat olivat kaikkea muuta kuin mielissään kuninkaan valtaoikeuksien rajoittamisesta. Istunnon alussa talonpoikaissäädyn puhemies Olof Håkansson ilmoitti, että hän oli sopinyt aatelissäädyn puhemies kreivi Axel von Fersenin kanssa säätyjen kokoontumisesta ritarihuoneelle, jossa jätettäisiin kuninkaalle lausunto. Talonpoikaissäädystä oli valittava 12 edustajaa lähetystöön, joka vaatisi kuningasta suostumaan kirjelmässä mainittuihin ehtoihin. Heti puhemiehen ilmoituksen jälkeen istuntosalissa puhkesi meteli.¹¹²

Värmlandin edustaja Lars Larsson ilmoitti, että kuningasta koskevasta kirjelmästä piti järjestää äänestys. Häneen yhtyi tukholmalainen Erik Persson, joka raivostuneena esitti saman vaatimuksen. Seurasi äänekästä ja riidanhakuista keskustelua useamman talonpoikaisedustajan puhuessa yhtä aikaa. Sädyn sihteerinä toiminut notaari Lars Hamrens ei kyennyt merkitsemään ylös, kuka kulloinkin oli äänessä. Puhemies Håkansson vaati nuijaa paukuttaen hiljaisuutta moittien talonpoikaisedustajia ja ilmoitti, ettei ottaisi vastuuta yhdenkään edustajan tottelemattomuudesta. Hän vaati kaikkia mekkaloitsijoita poistumaan

¹¹⁰ Bondeståndets riksdagsprotokoll, talonpoikaissäädyn pöytäkirjojen liitteet Sven Hoffmanista, osa 10 696–698; Gustafsson 1994, 146; Katajala 2002, 411–412; Sennefelt 2001, 311–312.

¹¹¹ Pohjolan-Pirhonen 1967, 312–316.

¹¹² Bondeståndets riksdagsprotokoll, Lars Hamrensin lausunto 29.11.1755, osa 7, 863; Bondeståndets riksdagsprotokoll, Olof Oloffsonin lausunto arvoisan talonpoikaissäädyn metelöinnistä 29.11.1755, osa 7, 865–866.

istuntosalista. Metelin vaimennuttua puhemies Håkansson sanoi, ettei voinut vastata seurauksista, jos talonpoikaissäätö ei osallistuisi ritarihuoneen lähetystöön.¹¹³

Lars Larsson vastasi Håkanssonille, ettei ketään nimitettäisi ennen kuin talonpoikaissäätö oli äänestänyt kuninkaan asiasta. Hän sanoi puhemiehelle, että talonpoikaisedustajat eivät olleet mitään tahdotonta nautakarjaa vaan kansan edustajia. Useat talonpoikaisedustajat ilmoittivat kovaan ääneen olevansa Larssonin kanssa samaa mieltä. Tämän jälkeen Lars Larsson ja Erik Persson vaativat, että kuninkaan asiasta laaditut pöytäkirjat olisi luettava ääneen talonpoikaisedustajille. Ehdotettiin, että Hamrens lukisi muistiot talonpoikaissäädylle. Notari alkoi lukea, mutta sitten joku edustajista vaati Hamrensia lopettamaan. Keskeyttäjän mielestä Hamrens keksi kaiken lukemansa omasta päästään. Hamrens pyysi epäilijöitä tarkistamaan pöytäkirjat ja todistamaan väitteensä. Meteli jatkui ja Larsson sekä Persson vaativat uudelleen äänestystä. Puhemies Olof Håkansson ilmoitti, että mitään ei päätettäisi niin kauan kuin meteli jatkuisi.¹¹⁴

Olof Håkansson muistutti myös edustajien nimityksistä lähetystöön, mutta mekkala jatkui edelleen. Kuninkaan asiasta vaadittiin äänestystä ja Håkansson halusi tietää, mistä olisi tarkoitus äänestää. Länsi-Norlannin edustaja Jonas Olofsson vastasi, että äänestettäisiin talonpoikaissäädyn osallistumisesta ritarihuoneen lähetystöön. Puhemies sanoi Olofssonille, että päätökset oli tehty aikaisemmin säätyjen enemmistö päätöksellä ja niihin oli pakko suostua. Vastaus aiheutti kovan metelin ja puhemiehellä oli vaikeuksia sen hillitsemisessä. Håkansson kysyikin suostuttelevaan sävyyn talonpoikaisedustajilta, miten kuninkaan asia tulisi hoitaa asianmukaisten päätösten aikaansaamiseksi.¹¹⁵

Meteli paheni entisestään, kun talonpojat alkoivat hakata kepillä lattiaa Erik Perssonin vaatiessa puhemiestä poistumaan istuntosalista. Puhemies Håkansson ei hänen mukaansa enää nauttinut talonpoikaissäädyn luottamusta. Perssoniin yhtyi Larsson, joka alkoi nimitellä puhemiestä talonpoikaisedustaja Olof Olofssonin rauhoitteluyrityksistä huolimatta. Persson totesi, että jos kuningas ei saanut oikeutta, eivät talonpojatkaan sitä saaneet. Kuningas oli talonpoikaisedustajien mukaan valittanut huonosta kohtelustaan ja Persson syytti tästä

¹¹³ Bondeståndets riksdagsprotokoll, Lars Hamrensin lausunto 29.11.1755, osa 7, 863; Bondeståndets riksdagsprotokoll, Olof Oloffsonin lausunto arvoisan talonpoikaissäädyn metelöinnistä 29.11.1755, osa 7, 866.

¹¹⁴ Bondeståndets riksdagsprotokoll, Lars Hamrensin lausunto 29.11.1755, osa 7, 863–864; Bondeståndets riksdagsprotokoll, Olof Oloffsonin lausunto arvoisan talonpoikaissäädyn metelöinnistä 29.11.1755, osa 7, 866.

¹¹⁵ Bondeståndets riksdagsprotokoll, Lars Hamrensin lausunto 29.11.1755, osa 7, 864.

kaikesta puhemies Olof Håkanssonia haukkuen häntä kelmiksi. Perssonin purkaukseen yhtyi Elvsborgin edustaja Erik Månsson, joka vaati puhemiestä poistumaan istuntosalista. Månssonin mielestä talonpoikaissäädyn puhemies Olof Håkansson tulkitse lakia omasta päästään.¹¹⁶

Erik Månsson totesi, ettei Håkanssonilla ollut oikeutta vaatia talonpoikaisedustajia vaikenemaan ja poistumaan istuntosalista. Hän ilmoitti kovaan ääneen, että puhemies ja sihteeri eivät nauttineet samaa lainsuojaa kuin muut talonpoikaissäädyn jäsenet. Puhemies Olof Håkansson puolustautui vakuuttaen olevansa rehellinen ja toimessaan oikeudenmukainen. Meteli jatkui eikä Hamrens voinut enää panna merkille kuka milloinkin oli äänessä, mutta hän tunnisti kuitenkin joitakin kovimpia mekkaloitsijoita. Heitä olivat edellä mainitut Lars Larsson, Erik Persson, Erik Danielsson sekä Erik Månsson ja Samuel Danielsson. Yhtäkkiä metelin yli kuului tuntemattoman henkilön kehoitus, jossa talonpoikaisedustajia pyydettiin poistumaan istunnosta ja matkustamaan takaisin kotiseuduilleen.¹¹⁷

Talonpoikaisedustajat nousivat penkeiltään poistuakseen istuntosalista, mutta Lars Larsson ja Erik Persson menivät puhemiehen luo yhdessä Erik Danielssonin ja Erik Månssonin kanssa. Syntyi nyrkkitappelu, jonka aikana Håkanssonia vaadittiin poistumaan. Persson tehosti vaatimustaan haukkumalla puhemiestä kelmiksi lyöden tätä samalla nyrkillä rintaan, jolloin puhemies Håkansson lysähti istuma-asentoon omalle paikalleen. Lars Larsson ilmoitti, että ensimmäisenä istuntosalista heitettäisiin ulos sihteeri ja sen jälkeen olisi puhemiehen vuoro. Näkemästään huolestunut talonpoikaisedustaja Anders Andersson hyppäsi penkkirivistön yli puolustamaan puhemiestä. Myös talonpoikaisedustaja Jon Andersson ryhtyi erottelemaan mekkaloitsijoita pois puhemiehen kimpusta.¹¹⁸

Nujakan aikana notaari Lars Hamrens päätti poistua istuntopaikalta ja otti talonpoikaissäädyn pöytäkirjat mukaansa. Lars Larsson pysäytti sihteerin kieltäen tätä poistumasta istuntosalista, mutta jollain tavalla Hamrensin onnistui riistäytyä Larssonin otteesta ja syöksyä

¹¹⁶ Bondeståndets riksdagsprotokoll, Lars Hamrensin lausunto 29.11.1755,osa 7, 864; Bondeståndets riksdagsprotokoll, Olof Oloffsonin lausunto arvoisan talonpoikaissäädyn metelöinnistä 29.11.1755,osa 7, 866.

¹¹⁷ Bondeståndets riksdagsprotokoll, Lars Hamrensin lausunto 29.11.1755, osa 7, 865; Bondeståndets riksdagsprotokoll, Olof Oloffsonin lausunto arvoisan talonpoikaissäädyn metelöinnistä 29.11.1755, osa 7, 866–867.

¹¹⁸ Bondeståndets riksdagsprotokoll, Lars Hamrensin lausunto 29.11.1755, osa 7, 865; Bondeståndets riksdagsprotokoll, Olof Oloffsonin lausunto arvoisan talonpoikaissäädyn metelöinnistä 29.11.1755, osa 7, 867.

väenpaljouden sekaan. Asettautuessaan kaakeliuunin läheisyyteen hän näki Erik Perssonin ja Erik Johanssonin seisovan hattu päässään huitomassa vihaisesti kepeillään. Hamrens ei ollut varma heidän sanomisistaan. Huolestuneena puhemies Håkanssonin pahoinpitelystä talonpoikaisedustaja Olof Olofsson rauhoitteli riehujia pyynnöin ja suostutteluin, mutta sillä ei ollut mitään vaikutusta. Tämän jälkeen Olofsson poistui istuntosalista ilmoittaakseen tapahtuneesta.¹¹⁹

Olofsson pääsi kansliaan, jossa hän kertoi, ettei talonpoikaissäätökykyä valitsemaan edustajia ritarihuoneen lähetystöön, koska meteli oli yltyntä niin pahaksi ja puhemiehen kimppuun oli hyökätty. Kansliasta Olofsson lähetettiin takaisin istuntosaliin lopettamaan metelöinti. Palattuaan istuntosaliin Olofsson näki kaikki penkkirivit tyhjinä ja talonpoikaisedustaja Erik Johansson hakkasi kepillä lattiaa. Olof Olofsson tunkeutui väkijoukon läpi ja näki, että puhemiestä oli pahoinpidelty nyrkein ja hiuksista repimällä. Olofsson vaati kaikkia istuntosalissa olevia rauhoittumaan, koska talonpoikaissäädyn aiheuttamasta mekkalasta ei seuraisi mitään hyvää. Olofsson totesi, ettei tällainen mekkala edistäisi tärkeiden asioiden hoitoa millään tavalla. Tehdäkseen lopun raivoamisesta talonpoikaisedustaja Joseph Hansson aloitti virrenveisuun, johon kaikki muut yhtyivät.¹²⁰

Virren veisuun kuului talonpoikaissäädyn sihteeri Lars Hamrens, joka palasi istuntosaliin maamarsalkka von Fersenin, pappissäädyn puhemies piispa Haleniuksen ja porvarissäädyn puhemies Kiermanin kanssa. He pyysivät talonpoikaisedustajia rauhoittumaan, jotta nämä ”kunnioittaisivat elämää ja kunniaa”. Tämän jälkeen aatelissäädyn puhemies Axel von Fersen kysyi talonpoikaissäädyltä, sallisivatko he edustajiensa ottaa osaa ritarihuoneen lähetystöön. Vastaukseksi talonpoikaisedustajat rauhoittuivat ja palasivat omille paikoilleen.¹²¹

Kuningasmieliset talonpoikaisedustajat aloittivat metelöinnin heti talonpoikaissäädyn istunnon alussa. Puhemies Olof Håkanssonia vaadittiin poistumaan istuntosalista, koska hän ei mekkaloivien talonpoikaisedustajien mukaan voinut toimia talonpoikaissäädyn puhemiehenä. Myös säädyn sihteeriä uhkailtiin ja vaadittiin poistumaan. Metelöitsijöiden tavoitteena oli kaikin tavoin häiritä talonpoikaissäädyn päätöksentekoa kuninkaan asiasta.

¹¹⁹ Bondeståndets riksdagsprotokoll, Lars Hamrensin lausunto 29.11.1755,osa 7, 865; Bondeståndets riksdagsprotokoll, Olof Oloffsonin lausunto arvoisan talonpoikaissäädyn metelöinnistä 29.11.1755,osa 7, 867.

¹²⁰ Bondeståndets riksdagsprotokoll, Lars Hamrensin lausunto 29.11.1755,osa 7, 865; Bondeståndets riksdagsprotokoll, Olof Oloffsonin lausunto arvoisan talonpoikaissäädyn metelöinnistä 29.11.1755,osa 7, 867.

¹²¹ Bondeståndets riksdagsprotokoll, Lars Hamrensin lausunto 29.11.1755 ,osa 7, 865; Bondeståndets riksdagsprotokoll, Olof Oloffsonin lausunto arvoisan talonpoikaissäädyn metelöinnistä 29.11.1755 ,osa 7, 867.

Talonpoikaisedustajat vaativat äänestystä kuninkaan asiasta, josta oli päätetty jo edellisenä päivänä. Lisäksi pöytäkirjaa ääneen luenutta sihteeriä nimiteltiin valehtelijaksi, joka keksi kaiken lukemansa omasta päästään. Puhemiestä nimiteltiin ja uhkailtiin pahoinpitelyllä. Tämä uhkaus toteutettiin. Päätöstä kuninkaan luo valittavasta lähetystöstä ei saatu istunnossa aikaiseksi.

Talonpoikaissäädyn puhemies Olof Håkanssonin tiedettiin kuuluvan hattupuolueeseen ja rojalistisimpien talonpoikaisedustajien mielestä puhemies oli mukana rajoittamassa kuninkaanvaltaa. Talonpoikaisedustajat suhtautuivat Lars Larssonin ja Erik Perssonin johdolla puhemieheen ja sihteerin uhmakkaasti aloittaen mekkaloinnin istuntosalissa. Mekkalointsijoiden tarkoituksena oli loppuvaiheessa keskeyttää talonpoikaissäädyn istunto ja merkkinä tästä oli kehoitus, talonpoikaisedustajia käskettiin matkustamaan kotiinsa. Poistumalla valtiopäiviltä talonpoikaissäätö olisi vaikeuttanut säätyvaltiopäivien päätöksentekoa. Valtiopäivien työskentelyn häiritseminen oli yleistä jo 1600-luvulta, jolloin esimerkiksi vuoden 1634 valtiopäivillä talonpoikaisedustajat joutuivat käsikähmään heitä rauhoittamaan saapuneen lähetystön kanssa. Samoilla valtiopäivillä valtaneuvosto oli saanut kirjallisen uhkauksen, jossa vaadittiin oikeuksia perintö- ja kruununtalonpojille. Marraskuussa 1755 kuningasta tukevat talonpoikaisedustajat halusivat varoittaa valtaapitäviä rajoittamasta liikaa hallitsijan valtaa. Istuntosalissa tapahtunutta mekkalaa on selitetty talonpoikien silmittömällä reaktiolla ja ”rattoisasta” tavasta käsitellä valtiollisia asioita. Kertomusten perusteella kaikki näytti kuitenkin etukäteen sovitulta. Sovittua oli myös metelin päättäminen veisaamalla virsi, joka oli yleinen tapa päättää liian väkivaltaisiksi yltyneet istunnot.¹²²

Kuninkaan vallan lisäämisestä oli käyty keskustelua jo vuoden 1723 valtiopäivillä samassa yhteydessä, kun vuoden 1720 hallitusmuotoa vahvistettiin. Ajatukset hallitsijan vallan lisäämisestä olivat heränneet jo tuolloin hovin piirissä. Säätyjen valta oli 1750-luvulla huipussaan, koska puoluetistelusta oli kiihtynyt ja poliittinen propaganda kukoisti, mutta ennen kaikkea mielipiteet kuninkaanvallan lisäämisen puolesta olivat lisääntyneet. Poliittiselle kentälle olivat ilmestyneet kuninkaanvallan kannattajat, valtaneuvoston puolestapuhujat ja vapauttaaan korostavat säädyt. Muodostui niin sanottu hovipuolue ja hallituspuolue kamppailemaan vallasta. Hovipuolueen kannatus herätti sen vastustajissa pelkoa siitäkin syystä, että tiedettiin hallitsija Adolf Fredrikin tavoittelevan suurempia valtaoikeuksia

¹²² Lindqvist 2003, 381; Pohjolan-Pirhonen 1967, 319; Ylikangas 1964, 181, 186.

etenkin, kun kuninkaan puoliso Loviisa Ulrika oli Preussin kuningas Fredrik Suuren sisarena vankkumaton monarkian kannattaja. Valtaneuvostoa puolustavien tahojen piirissä pelättiin myös taloudellisia uudistuksia, sillä hallituksen vastustajat kannattivat kaupan rajoitusten poistamista.¹²³

Kiihtynyt valtakamppailu ei voinut olla vaikuttamatta oppositioon joutuneeseen talonpoikaissäätöyn. Hovipuolueen johtomiehet olivat ottaneet yhteyttä talonpoikaissäätöyn ja kehottaneet talonpoikaisedustajia aloittamaan rettelöinti säätönsä istunnossa. Talonpoikaisedustajille oli varmasti samalla vihjattu vallankaappauksesta, jonka tavoitteena oli palauttaa kuninkaan valtaoikeudet.¹²⁴ Enemmistö talonpoikaissäädystä kannatti varmasti hovipuolueen jäsenten kehotusta, mutta on todennäköistä, että talonpojat eivät aiheuttaneet kuuluisaa meteliään talonpoikaissäädyn istunnossa pelkästä johdattelusta. Taustalla olivat talonpoikaissäädyn aikaisemmat esitykset kuninkaanvallan lisäämisen puolesta säätyjen ajan valtiopäivillä eivätkä laittomien keinot voineet olla talonpoikaisedustajille vieraita. Talonpojat luottivat mieluummin vahvaan hallitsijaan kuin valtaapitävään aatelin aristokratiaan. Talonpoikaissäätö oli valmis ajamaan kuninkaan asiaa tarvittaessa väkivalloin.

3. Talonpoikaissäätö ja aatelisto säätyjen ajalla

3.1 Talonpoikaissäädyn esitykset aateliston vaikutusvallan kasvamisesta

Aateliston kasvanut vaikutusvalta ja hanke aateliston privilegioiden vahvistamisesta herättivät vastustusta vuoden 1723 valtiopäiville kokoontuneessa talonpoikaissäädössä. Talonpoikaisedustajat vaativat vuoden 1720 hallitusmuodon peruuttamista, koska rahvaan edustajia oli ylipuhuttu vahvistamaan vuoden 1720 valtiopäiväpäätös. Talonpoikaisedustajien mielestä heidän säädylleen ei suotu mahdollisuutta asianmukaiseen päätöksentekoon ja tämän takia talonpoikaissäätö halusi ottaa asian uudelleen käsittelyyn. Aatelisto, papisto ja porvaristo olivat päättäneet uuden hallitusmuodon vahvistamisesta kysymättä talonpoikaissäädyn mielipidettä.¹²⁵

¹²³ Ervasti 1964, 104; Olsson 1963, 27; Paloposki 1961, 274.

¹²⁴ Pohjolan-Pirhonen 1967, 317.

¹²⁵ Bondeständets riksdagsprotokoll, valituskirje 1720 valtiopäiväpäätöksen vahvistamisesta valtiopäivillä 1723, osa 1, 255–256.

Talonpoikaissäätö luovutti vuonna 1723 valtiopäiville muistion, joka sisälsi kaksitoista aateliston privilegioita käsittelevää kohtaa. Muistiossa tehtiin huomautuksia ja lisäyksiä aatelin havittelemiin etuoikeuksiin. Talonpojat vastustivat aateliston privilegiohanketta, koska toteutuessaan se olisi varmistanut aatelissäädyn ylivallan muihin Ruotsin säätyihin nähden. Talonpoikaissäätö vaati, ettei suvun vaikutus saanut näkyä tehtäessä valintaa valtakunnan virkoihin. Talonpoikien mielestä aatelisuus tai aatelittomuus ei saanut vaikuttaa valintaan. Talonpoikaissäätö asetti ensisijaiseksi valintaperusteeksi tiedon, taidon ja kokemuksen. Aatelisto oli privilegiohankkeessaan todennut, että kaikista perättömistä puheista oli säädettävä asiaankuuluva rangaistus. Talonpoikaissäätö oli samaa mieltä, mutta vaati, ettei aatelmiehelle saanut antaa lievempää rangaistusta hänen syntyperänsä takia. Rikoksiin syyllistyneitä tuli rangaista asemaan ja säätyyn katsomatta Ruotsin lakien ja säädösten mukaan.¹²⁶

Talonpoikaissäädyn mielestä oli väärin, että aatelin alaiset rälssitilat nauttivat suurempia verovapauksia kuin kruunulle vuosittaiset veronsa ja maksunsa suorittavat perintö- ja kruununtilalliset. Säädyn mukaan perintö- ja kruununtilallisten maksut ja velvollisuudet lisääntyivät ja se koituisi raskaaksi rahvaan veronmaksukyvyille. Valtakunnan tulot vähentyisivät, kun kruununveroa maksavia tiloja ajautui aatelin alaisuuteen. Verojen lisäksi rahvasta rasittivat ylimääräiset velvollisuudet kuten majoitukset ja kyyditykset. Erityisesti sota-aikana perintö- ja kruununtilalliset joutuivat ylläpitämään sotaväkeä ja saivat kruununmaksujen lisäksi hoidettavakseen kaikki ylimääräiset maksut ja velvollisuudet. Sen sijaan aatelin lampuodit pyrittiin vapauttamaan sotaväen ylläpidosta eikä heillä ollut velvollisuutta huolehtia esimerkiksi virkamiesten kyydityksistä. Talonpoikaissäätö vaati, että myös aatelin lampuotien oli osallistuttava kruunun vaatimien maksujen suorittamiseen.¹²⁷

Talonpoikaissäätö vaati, että aatelisto ei saanut havitella perintötilojen sukuoikeuksia itselleen. Sukuoikeutensa menettänyt perintötilallinen menettäisi perintöoikeutensa lisäksi myös mahdollisuuden tilansa etuosto-oikeuteen. Perintötilallinen ei voinut talonpoikaissäädyn mielestä menettää sukuoikeuttaan pelkästään maksamattomien verojen takia. Sukuoikeuksia hankkimalla aatelisto halusi talonpoikaissäädyn mukaan riistää rahvaalta tilojen perintöoikeuden. Perintötilat ajautuisivat joko kruununtilallisiksi tai aatelin lampuodeiksi, jolloin Ruotsin kruununveroa maksavien tilojen määrä vähenisi. Talonpoikaissäätö vaati

¹²⁶ Bondeståndets riksdagsprotokoll, talonpoikaissäätö aatelin etuoikeuksista valtiopäivillä 1723, osa 1, 310–311.

¹²⁷ Bondeståndets riksdagsprotokoll, talonpoikaissäätö aatelin etuoikeuksista valtiopäivillä 1723, osa 1, 311–313.

samassa yhteydessä, että valtiopäivien tulisi päättää kaikista perinnöksiostoihin liittyvistä asioista. Kuninkaallinen kamarikollegio oli talonpoikaissäädyn mukaan joutunut käyttämään liikaa aikaa tehdessään päätöksiä perinnöksiostojen suhteen. Talonpojat halusivat varmistaa, että perinnöksiosto-oikeus säilytettäisiin rahvaan etuoikeutena.¹²⁸

Aatelin privilegioiden mukaisesti rälssi-isännällä oli oikeus periä rälssinsä alaisilta lampuodeilta maksuja sekä vaatia panttia veroista ja maksuista. Talonpoikaissäätö vaati, että aateliston oli noudatettava kaikkia asetuksia ja säädöksiä eikä aatelinen ei saanut kohdella kaltoin rälssitilallisia ja heidän perheitään. Mikäli rikkomuksia tapahtuisi, olisi asiasta annettava asiaankuuluva rangaistus. Aatelisto ei saisi myöskään vaatia kruununveroa maksavilta talonpojilta enempää kuin mikä oli hätätilanteessa tarpeellista.¹²⁹ Valtiopäiville kokoontunut talonpoikaissäätö suhtautui kaksijakoisesti aatelin alaisiin rälssitiloihin. Talonpoikaissäätö edusti valtiopäivillä perintö- ja kruununtilallisia, kun taas rälssitilallisia edusti aateli, jolle heidän lampuotinsa maksoivat veronsa. Ottaessaan kantaa aateliston etuoikeuksiin talonpoikaissäätö halusi muistuttaa, että aatelisto ei saanut kohdella lampuotejaan mielivaltaisesti määräämällä kohtuuttomia työsuorituksia. Toisaalta talonpoikaissäätö vastusti rälssitalonpojille annettava vero- ja maksuhelpotuksia.¹³⁰

Ruotujakolaitos tulisi säilyttää talonpoikaissäädyn mukaan ”aatelislipun alla”. Aatelistolle ei suotaisi mitään helpotuksia sotapalveluksen suhteen, koska sotalaitoksen ylläpito koituisi liian raskaaksi perintö- ja kruununtilallisille. Talonpoikaissäätö vetosi vuoden 1687 säädökseen, jossa ruotujakolaitos oli laajennettu koskemaan kaikkia maanluontoja. Talonpoikaissäädyn mielestä oli kohtuullista, että sotaväen majoittaminen taistelujen ulkopuolella ei tulisi aiheuttamaan liian suuria rasituksia perintö- ja kruununtilallisille.¹³¹ Talonpoikaissäätö halusi varmistaa, että ruotu- ja jakolaitoksen ylläpito kuuluisi yhtäläillä myös aatelin rälssin alaisille lampuodeille. Tästä mainittiin myös kuninkaanvahvistuskirjassa, jossa todettiin, ettei sotaväen ylläpito saanut koitua pelkästään perintö- ja kruununtilallisten rasitukseksi.

Talonpoikaissäätö oli aateliston kanssa samaa mieltä siitä, että aatelittomien naisten makaamiseen syyllistyneille aatelismiehille oli annettava rangaistus. Talonpoikaissäätö vaati,

¹²⁸ Bondeståndets riksdagsprotokoll, talonpoikaissäätö aatelin etuoikeuksista valtiopäivillä 1723, osa 1, 313;315–316.

¹²⁹ Bondeståndets riksdagsprotokoll, talonpoikaissäätö aatelin etuoikeuksista valtiopäivillä 1723, osa 1, 313–314.

¹³⁰ Katajala 2002,298.

¹³¹ Bondeståndets riksdagsprotokoll, talonpoikaissäätö aatelin etuoikeuksista valtiopäivillä 1723, osa 1, 314–315.

että tällaiseen tekoon syyllistyneet oli karkotettava valtakunnasta. Muistionsa lopuksi talonpoikaissäätö vaati rälssitalonpoikiin kohdistuvan kurittamisen kieltämistä. Talonpoikaissäädyn mielestä oli kohtuutonta, että aatelissäätö vaati itselleen oikeutta kurittaa rälssitalonpoikiaan ja palkollisiaan. Sädyn mielestä aatelisto ei voinut kurittaa piikojaan tai renkejään ilman asiaan kuuluvaa puhuttelua. Rälssitalonpojan tai muun alustalaisen syyllistyessä rikkomuksiin oli asiasta järjestettävä lainmukainen tutkinta.¹³²

Talonpoikaissäätö vastusti aateliston privilegiahanketta, koska se olisi toteutuessaan tarkoittanut talonpoikien mielestä paluuta vuotta 1680 edeltäneisiin yhteiskunnallisiin oloihin. Aatelistossa eläteltiin toiveita jopa reduktion osittaisesta peruuttamisesta, vaikka tällaisten haaveiden tiedettiin herättävän vastustusta muissa säädyissä. Silti jo vuonna 1719 kuningattaren vahvistamat aateliston etuoikeudet saivat aikaan kiihkeitä vastalauseita aatelittomissa säädyissä. Aatelisto oli ainoana säädynä vahvistanut itselleen etuoikeuden rälssitilojen omistukseen. Samoin kaikki Ruotsin ylemmät ja alemmat virat oli varattu ainoastaan aatelisille. Talonpoikaissäätö vastusti kiihkeästi aateliston rälssitiloilleen havittelemia verohelpotuksia, kuten rälssitalonpojan vapauttamista sotaväen ylläpidosta. Samoin talonpoikaissäätö ja papistoa loukkasi aateliston patronaattioikeus, joka antoi aatelismiehelle oikeudet seurakuntien valvontaan. Erityinen loukkaus oli aatelissäädyn vaatima oikeus kotikuriin aateliston alaisia rälssitalonpoikia ja palvelijoita kohtaan.¹³³

Talonpoikaissäätö oli saanut hallitsijan tuen vastustaessaan aateliston privilegiahanketta, mutta aatelistoa vastustettiin myös porvarissäädystä. Porvaristo vastusti aateliston etuoikeutta Ruotsin virkoihin vaatiessaan myös porvaristolle oikeutta siviilivirkoihin. Porvarissäätö oli lähettänyt aatelissäädylle syyskuussa 1723 kirjelmän, jossa se ehdotti, että virkoihin nimitettäessä olisi noudatettava tasapuolisuutta. Esimerkiksi laamannin, kihlakunnantuomarin ja lääninsihteerin virkoihin oli valittava yhtä monta jäsentä aatelin ulkopuolelta kuin sen keskuudestakin ja huomioon tulisi ottaa myös valittavan taito ja kokemus. Aatelissäätö vastusti porvariston ehdotusta syyttäen porvarissäätöä oikeuksiensa loukkaamisesta. Aateliston edustajien puheenvuoroissa väitettiin porvariston ahneuksissaan pyrkivän ”nylkemään” kaikkia muita Ruotsin alamaisia. Aatelissäätö oli saanut tietoonsa, että talonpoikaissäätö oli suostunut porvariston tekemään ehdotukseen.¹³⁴

¹³² Bondeståndets riksdagsprotokoll, talonpoikaissäätö aatelin etuoikeuksista valtiopäivillä 1723, osa 1, 315–316.

¹³³ Behre 1985, 195–198; Danielson-Kalmari 1932, 43; Pohjolan-Pirhonen 1967, 85.

¹³⁴ Danielson-Kalmari 1932, 56–58; Nordin 2000, 390–391.

Aatelisto ilmoitti talonpoikaissäädylle, että se oli saanut tietää talonpoikaissäädyn suostuneen porvariston ehdotukseen, joka toteutuessaan olisi vahvistanut porvariston oikeudet siviilivirkoihin. Tällaiseen hankkeeseen ryhtyminen aateliston mielestä oli hallitusmuodon ja aatelissäädyn oikeuksien vastaista. Aateliston mielestä porvariston vehkeilyihin osallistuminen olisi kaikkein vahingollisinta talonpoikaissäädylle itselleen. Porvaristo kasvattaisi valtaansa ja lisäisi kruununveroa maksavien tilallisten ahdinkoa. Aateliston mielestä porvariston vehkeilyt oli suunnattu niitä säätyjä kohtaan, jotka kantoivat suurimman vastuun verojen maksamisesta. Tällä aatelisto tarkoitti sekä talonpoikaissäädyn että aateliston yhteisiä intressejä.¹³⁵

Aatelissäädyn mielestä talonpoikaissäätö oli antanut ylipuhua itsensä yhteisten etujen nimissä, koska porvaristo ajoi aateliston mukaan siviilivirka-asiassa omaa etuaan vaatimalla muutoksia säädöksiin. Porvariston etuoikeuksien lisääminen tulisi aiheuttamaan sietämättömiä ongelmia talonpoikaissäädylle. Esimerkiksi merikaupunkien talonpojat joutuisivat kohtuuttomien vaatimusten kohteeksi, koska kauppaan myytävistä talonpoikaistuotteista pyydetäisiin reilusti halvempia hintoja, jotka eivät olleet todellisen markkina-arvon mukaisia. Rahvas joutuisi sietämään porvariston voitonhimoisia vaatimuksia. Aatelisto ilmoitti talonpoikaissäädylle, että se halusi vilpittömästi ajaa talonpoikaissäädyn ja aateliston yhteisiä etuja sekä pitää yllä Ruotsin säätyjen yhteisymmärrystä. Aatelisto halusi myös avustaa talonpoikaissäätöä, joka oli joutunut porvariston juonittelujen ja vehkeilyn kohteeksi. Aatelisto toivoi, ettei talonpoikaissäätö suostuisi porvarissäädyn tekemiin ehdotuksiin.¹³⁶

Aatelisto ilmoitti pystyvänsä todistamaan, että porvariston ehdotuksesta tulisi olemaan vain haittaa. Uudistukset jäisivät toteutumatta ja uudessa hallitusmuodossa aikaansaatu vapaus menetettäisiin. Aatelisto luotti siihen, että talonpoikaissäätö ei suostuisi porvariston ehdotuksiin ja vaatimuksiin. Muistionsa lopussa aatelisto perusteli edellä mainitun väitteensä sillä, että talonpoikaissäätö tunsu tässä asiassa olevansa vastuussa muille säädyille ja ennen kaikkea ”syyttömille” kanssaveljilleen. Aatelisto halusi myös ilmoittaa, että toisin kuin porvaristolla, aateliston tarkoituksena ei ollut loukata säätyjen oikeuksia.¹³⁷

¹³⁵ Bondeståndets riksdagsprotokoll, aateliston muistio porvariston oikeuksista siviilivirkoihin, osa 1, 25.9, 319–320.

¹³⁶ Bondeståndets riksdagsprotokoll, aateliston muistio porvariston oikeuksista siviilivirkoihin, osa 1, 25.9, 320–321.

¹³⁷ Bondeståndets riksdagsprotokoll, aateliston muistio porvariston oikeuksista siviilivirkoihin, osa 1, 25.9, 321.

Kolmen aatelittoman säädyn yhteistyö oli vahvistunut vuoden 1723 valtiopäivillä. Säädyn eivät hyväksyneet aateliston ylivaltaa, joka olisi voimistunut entisestään aatelin privilegioiden myötä. Talonpoikaissäädyn pöytäkirjan mukaan kaksi porvariston edustajaa oli saapunut talonpoikaissäädyn istuntoon jo edellisillä valtiopäivillä maaliskuussa 1720. Talonpoikaissäädyn puhemies oli suostunut porvarien ehdotukseen siitä, että talonpoikaissäätö laatisi yhdessä pappis- ja porvarissäädyn kanssa lausunnon aatelin privilegioista. Viikkoa myöhemmin talonpoikaissäätö ilmoitti lähettävänsä kuusi talonpoikaishedustajaa keskustelemaan papiston ja porvariston kanssa aateliston privilegioista.¹³⁸

Toukokuussa talonpoikaissäätö, papisto ja porvaristo olivat laatineet yhdistyskirjeen, jossa vahvistettiin kolmen aatelittoman säädyn yhteiset intressit. Kolme aatelitonta säätöä eivät hyväksyneet aateliston privilegioehdotusta ja vaativat siihen muutoksia. Kesäkuussa talonpoikaissäädyn puhemies ilmoitti, että rahvaan edustajat tulisivat laatimaan yhdessä papiston ja porvariston edustajien kanssa vaatimuksen muutoksista aateliston privilegioihin.¹³⁹

Talonpoikaissäätö ilmoitti 18.6.1720, ettei aatelissäätö suostunut tekemään muutoksia aateliston privilegioihin. Viikkoa myöhemmin aatelisto kutsui talonpoikaissäädyn edustajia neuvotteluihin ritarihuoneelle, mutta talonpoikaissäätö kieltäytyi ilmoittaen, ettei se neuvottele aateliston kanssa ilman pappis- ja porvarissäädyn läsnäoloa. Tämän jälkeen talonpoikaissäätö 29.6.1720 päätti, että se ryhtyisi laatimaan aatelin privilegioista porvariston ja papiston kanssa lausuntoa, joka lähetettäisiin kuninkaalle seuraaviin valtiopäiviin mennessä. Kolme aatelitonta säätöä olivat liittoutuneet valtiopäivillä 1720 pyrkiäkseen kumoamaan tai ainakin muuttamaan aateliston tekemää privilegioehdotusta.¹⁴⁰

Vedotessaan talonpoikaissäädyn oikeudentuntoon syyskuussa 1723 aatelisto pelkäsi kolmen aatelittoman yhdistävän voimansa aatelissäätöä vastaan. Aateliston pelko ei ollut turha sillä aatelittomien säätöjen vastarinta valtiopäivillä sai aikaan privilegioriidan vuonna 1723, jonka seurauksena aateli joutui luopumaan vaatimuksistaan. Aatelisto menetti yksinoikeuden

¹³⁸ Bondeståndets riksdagsprotokoll, talonpoikaissäädyn pöytäkirjat aatelin privilegioista, toukokuu 1720, osa 1, 18–20.

¹³⁹ Bondeståndets riksdagsprotokoll, talonpoikaissäädyn pöytäkirjat aatelin privilegioista, touko-kesäkuu 1720, osa 1, 39–44.

¹⁴⁰ Bondeståndets riksdagsprotokoll, talonpoikaissäädyn pöytäkirjat aatelin privilegioista, touko-kesäkuu 1720, osa 1, 45–50.

rälssitilojen omistukseen, patronaattioikeuden ja etuoikeuden kaikkiin Ruotsin virkoihin. Ylempiin virkoihin nimitettiin edelleen käytännössä aatelisia, mutta alempien virkojen kohdalla aatelisto joutui taipumaan. Lisäksi aatelin rälssitilat eivät saaneet vapautusta ruotujakolaitoksen ylläpidosta ja aatelin lampuotien oli suostuttava samoihin rasiituksiin kuin perintö- ja kruununtillallistenkin. Toisaalta aatelisto onnistui murtamaan kolmen säädyn muodostaman rintaman sillä vuoden 1723 valtiopäivillä saatiin vahvistetuksi sekä aatelissäädyn että pappissäädyn etuoikeudet.¹⁴¹

Kolme aatelitonta säätyä onnistuivat saamaan aikaan muutoksia aateliston havittelemiin privilegioihin liittoutumalla keskenään. Aatelisto joutui luopumaan suurisuuntaisista hankkeistaan, vaikka säilyttikin vahvan aseman vallan huipulla. Talonpoikaissäätö oli mukana luomassa aatelinvastaista rintamaa vuoden 1723 valtiopäivillä liittoutuessaan kuninkaan sekä pappis- ja porvarissäädyn kanssa. Fredrik I:n vahvistuskirjassa viitattiin aateliston privilegiohankkeeseen ja hyökättiin sitä vastaan. Lisäksi aatelittomat säädöt onnistuivat taivuttamaan aateliston neuvotteluihin, joissa aatelissäätö joutui perääntymään. Säätyjen ajan alun valtiopäivien tilanne oli lähes samanlainen kuin 1640- ja 50-luvulla, jolloin aateliston ylivalta aiheutti vastalauseita aatelinvaltaa vastaan kolmessa muussa säädössä. Talonpoikaissäätö pelkäsi perintö- ja kruununtillojen ajautuvan kokonaan aatelin rälssin alaisuuteen. Papisto puolusti talonpoikaissäätöä todeten, että talonpoikien ajautuessa aatelin lampuodeiksi papisto ja porvaristokin menettäisi oikeutensa.¹⁴²

Talonpoikaissäädyn ponnistelut rahvaan sosiaalisen aseman puolesta eivät osoittautuneet täysin turhiksi säätyjen ajan alussa. Sääty osoitti poliittista aktiivisuutta vastustaessaan aatelin ylivaltaa syrjäytetystä asemastaan huolimatta. Kyse oli pikemminkin poliittisesta avarakatseisuudesta kuin taitamattomasta valtiopäivätyöstä. Talonpoikaissäätö ja porvaristo joutuivat kuitenkin alakynteen säätyjen ajan alussa ja siitä annettiin kuvaava esitys valtiopäivillä 1769–1770. Jonas Nordberg teki valtiopäivillä 1770 huomautuksia porvariston ja talonpoikaissäädyn oikeuksista. Nordbergin mielestä kahden alemman säädyn oikeuksia oli loukattu, koska aatelisto ja papisto olivat vahvistaneet itselleen etuoikeuksia, jotka olisivat kuuluneet myös porvaristolle ja talonpoikaissäädylle vuoden 1720 hallitusmuodon

¹⁴¹ Danielson-Kalmari 1932, 54–56, 68–70; Nurmiainen 2009, 55.

¹⁴² Jutikkala 1958, 162–163; Katajala 2002, 293–296; Virrankoski 2001, 228.

perusteella. Porvaristo ja talonpoikaissäätö olivat Nordbergin mukaan tuloksetta yrittäneet lisätä oikeuksiaan 50 vuoden ajan.¹⁴³

Nordbergin mukaan rahvas oli joutunut virkamiehistön epäoikeudenmukaisen kohtelun uhriksi ja perintö- ja kruununtilallisille oli koitunut raskaita kustannuksia. Nordberg syytti tilanteesta valtaneuvostoa, joka oli laatinut koko ajan lisää sääntöjä ja säädöksiä lisäten kruununveroa maksavien tilojen ahdinkoa. Nordberg vaati, että talonpoikaissäädyn oikeuksia rajoittavat säädökset oli tutkittava valtakunnan säätyjen toimesta.¹⁴⁴ Nordberg ilmaisi muistiossaan huolensa siitä, että erityisesti aatelisto oli varmistanut itselleen taloudellisen hyödyn talonpoikaissäädyn kustannuksella. Nordbergin aloitteen taustalla oli Ruotsin taloudellinen tilanne, joka oli epäoikeudenmukaisen vallanjakojärjestelmän vuoksi romahduspisteessä. Porvaristolla ja talonpoikaissäädyllä ei ollut mahdollisuutta vaikuttaa Ruotsin taloudellisiin asioihin, joista olivat eniten vastuussa.¹⁴⁵

Talonpoikaissäädyn liittoutuminen hallitsijan ja kahden muun aatelittoman säädyn kanssa oli osoitus talonpoikien aktiivisesta toiminnasta, jolla oli tarkoitus luoda vastavoima aateliston ylivallalle. Kolme aatelitonta säätyä kykenivät estämään tai ainakin jarruttamaan aatelin aristokraattisia pyrkimyksiä ja sen lisäksi kuningas osoittautui varteenotettavaksi liittolaiseksi. Vahva kuningas oli ollut ikään kuin aatelittomien säätyjen puolesta puhuja valtiopäivillä 1600-luvulla ennen itsevaltiuden aikaa. Säätyjen ajalla hallitsija oli ainoa ajateltavissa oleva liittolainen aatelin aristokratiaa vastaan. Talonpoikaissäädyn poliittisesti aktiivinen toiminta aatelia vastaan 1720-luvun alussa poikkeaa näkemyksestä, jonka mukaan talonpojat olisivat olleet 1600-luvulta asti kyvyttömiä poliittisiin mielenilmauksiin. Poliittiset pyrkimykset kanavoitiin valtiopäivätoimintaan, jossa etsittiin liittolaista säädystä, joiden mielipiteet muistuttivat talonpoikaissäädyn linjauksia. Yhteistä linjaa tukemaan toivottiin vahvaa hallitsijaa, joka toimisi aatelittomien säätyjen ”asianajajana” aatelin hallitsemassa valtaneuvostossa.¹⁴⁶

¹⁴³ Bondeständets riksdagsprotokoll, Jonas Nordbergin muistio kahden alemman säädyn oikeuksista, osa 12, tammikuu 1770, 753.

¹⁴⁴ Bondeständets riksdagsprotokoll, Jonas Nordbergin muistio kahden alemman säädyn oikeuksista, osa 12, tammikuu 1770, 753.

¹⁴⁵ Virrankoski 2001, 290.

¹⁴⁶ Katajala 2002, 409; Ylikangas 1990, 82; Ylikangas 1997, 360–361.

3.2 Kruununpalvelijoiden laittomat toimet rahvasta kohtaan

Kuningas Fredrik I oli luvannut suojella rahvasta kruununpalvelijoiden epäoikeudenmukaisuuksilta vahvistuskirjassa rahvaan vapauksista ja oikeuksista vuonna 1723. Tässä yhteydessä vahvistuskirjasta muotoutui rahvaalle eräänlainen suojelukirje, jonka avulla kuninkaan toivottiin tarjoavan suojelua kruununpalvelijoiden mielivallalta. Talonpoikaissäädyn huoli ei ollut aiheeton, sillä valtiopäivillä käsiteltiin rahvaan osakseen saamaa huonoa kohtelua, johon olivat syyllisiä edesvastuuttomasti toimineet kruununpalvelijat. Everstiluutnantti Johan Erik Rühl ilmoitti valtiopäivillä 1738, että Suomen perintö- ja kruununlalliset joutuivat jatkuvasti kärsimään kruununpalvelijoiden mielivallasta. Rühl totesi, että rahvas joutui maksamaan enemmän kuin mitä maksukirjoihin oli merkitty eikä talonpojille annettu tilaisuutta ottaa selvää maksujen suuruudesta. Veronkantajat vaativat rahvaalta kruununmaksujen lisäksi ylimääräistä tavaraa ja palveluksia, joista rahvas koki erityisen raskaaksi kyyditysvellollisuuden. Everstiluutnantti Rühlin mukaan nämä vaatimukset ylittivät reilusti kruunulle maksettavan veron.¹⁴⁷

Talonpoikia oli Rühlin mukaan pahoinpidelty kuoliaaksi ja kruununpalvelijat olivat hyökänneet jopa raskaana olevien naisten kimppuun. Johan Erik Rühl kuvaili kruununpalvelijoiden käytöstä hävyttömäksi ja sikamaiseksi irstailuksi, joka tulisi ainoastaan lisäämään talonpoikien tuntemaa vihaa ja epäluuloa kruununpalvelijoita kohtaan. Rühlin muistiossa mainitaan myös laiminlyönneistä, joilla kruununpalvelijat aiheuttivat hankaluuksia perintö- ja kruununlallisille. Metsistä kaadetut puut jätettiin metsiin lojumaan sen sijaan, että ne olisi otettu hyötykäyttöön. Rühl totesi, että rahvas ei ollut saanut haltuunsa painettuja verokirjeitä, joihin kaikki verot ja maksut oli kirjattu ylös. Rühl toivoi, että rahvas saisi veronkantokirjat haltuunsa ja asia ratkaistaisiin oikeudenmukaisesti.¹⁴⁸

Kruununpalvelijoiden toimia pohtimaan määrätty talousvaliokunta¹⁴⁹ ilmoitti tammikuussa 1739, ettei ollut saanut tietoja siitä, ketkä kruununpalvelijat olisivat syylistyneet perintö- ja kruununlallisten oikeuksien loukkaamiseen. Talousvaliokunta ei voinut tästä syystä ryhtyä minkäänlaisiin toimiin asian selvittämiseksi. Valiokunta oli valmis ryhtymään toimiin

¹⁴⁷ Bondeståndets riksdagsprotokoll, Johan Erik Rühlin muistio Suomen rahvaan kohtelusta, osa 3, 21.7.1738, 516.

¹⁴⁸ Bondeståndets riksdagsprotokoll, Johan Erik Rühlin muistio Suomen rahvaan kohtelusta, osa 3, 21.7.1738, 516–517.

¹⁴⁹ Talousvaliokunnalla tarkoitetaan kamari-, talous- ja kauppavaliokunnan yhdessä antamia lausuntoja. Danielson-Kalmari 1932, 157.

selvittääkseen kaikki veronkannon yhteydessä tapahtuneet laittomuudet. Kaikkia laittomuuksiin syyllistyneitä kruununpalvelijoita tulitisiin rankaisemaan Ruotsin lakien ja asetusten mukaisesti. Talousvaliokunta ilmoitti talonpoikaissäädylle, että sen oli tästä lähtien ilmoitettava talousvaliokunnalle kruununpalvelijoiden lainvastaisista toimista.¹⁵⁰

Talousvaliokunta ilmoitti olevansa ainoastaan tietoinen Suomen rahvasta koetelleista katovuosista ja kruununpalvelijoiden aiheuttamasta sorrosta, jonka vuoksi iso joukko Suomen rahvasta oli paennut Venäjälle protestiksi saamastaan huonosta kohtelusta. Talousvaliokunta ilmoitti talonpoikaissäädylle, että kuningas tulisi määräämään paikalliset viranomaiset tutkimaan kruununpalvelijoiden rikkomuksia. Rahvaalle oli annettava mahdollisuus ilmoittaa rikkomuksista kuvernööreille tai maaherroille. Talousvaliokunta vaati, että kaikki kruununpalvelijoiden tekemät rikokset oli otettava aluksi käräjäoikeuksien käsittelyyn. Tämän jälkeen oli kuvernöörin tai maaherran tehtävä päättää jatkokäsittelyistä.¹⁵¹

Aatelis- ja pappissäätö olivat lähettäneet talousvaliokunnalle lausunnon, jonka mukaan kaikkien epäoikeudenmukaisesta menettelystä syytettyjen kruununpalvelijoiden oli annettava toimistaan selvitys viranomaisille. Kuvernöörit ja maaherrat eivät saaneet laiminlyödä velvollisuuksiaan, koska heillä oli valtuudet tutkia ja rangaista syyllisiä. Valiokunta oli havainnut, että läheskään kaikki rahvaan tekemät ilmoitukset eivät kantautuneet kruunun käskynhaltijoiden tietoon.¹⁵²

Mietinnön lopussa talousvaliokunta muistutti kruunun korkeimpia virkamiehiä vuotuisista matkoista, jotka heidän oli tehtävä hallintoalueilleen. Kuninkaan vahvistuskirjassa vuonna 1723 näiden matkojen merkitys oli julistettu välttämättömäksi, koska rahvaalla olisi tämän ansiosta tilaisuus tehdä viranomaisille valituksia kruununpalvelijoiden rikkomuksista. Rahvaan kustannuksia oli talousvaliokunnan mielestä turha kasvattaa sillä, että talonpojat joutuivat tekemään kalliita matkoja käskynhaltijoiden luo valittaakseen veronkannon yhteydessä tapahtuneista laittomuuksista. Valiokuntien loppupäätelmä oli, että paikallisten

¹⁵⁰ Bondeståndets riksdagsprotokoll, talousvaliokunnan mietintö kruununpalvelijoista, osa 3, 29.1.1739, 532.

¹⁵¹ Bondeståndets riksdagsprotokoll, talousvaliokunnan mietintö kruununpalvelijoista, osa 3, 29.1.1739, 532–533.

¹⁵² Bondeståndets riksdagsprotokoll, talousvaliokunnan mietintö kruununpalvelijoista, osa 3, 29.1.1739, 533–534.

viranomaisten oli tutkittava ja ratkaistava kaikki väärinkäytökset, koska kuninkaan käsky velvoitti heidät siihen.¹⁵³

Suomen asioita käsiteltiin vuoden 1738 valtiopäivillä epätasaisesti jakautuneen taloudellisen tuen takia. Ruotsi ei antanut talonpoikaissäädyn mielestä tarpeeksi taloudellista tukea Suomen suuriruhtinaskunnalle. Suomen taloudellista kehitystä haittasivat samalla monet kaupankäyntiä koskevat rajoitukset. Taloustilanteen lisäksi esitettiin lukuisia valituksia Suomeen lähetetyistä virkamiehistä, jotka eivät tunteneet maan tapoja eivätkä osanneet suomen kieltä tarpeeksi hyvin. Perintö- ja kruununlalliset eivät kyenneet ymmärtämään mitä kruununpalvelijat heiltä vaativat maksusuoritukseksi. Ongelma muodostui myös siitä, että veronkannon yhteydessä tapahtui epäoikeudenmukaisuuksia. Ihmisiä pakeni Venäjän puolelle aiheuttaen Ruotsin talouden kannalta vakavan ongelman, koska veronmaksukykyistä väestöä poistui Ruotsista. Kuninkaan keskiaikaista perinnettä noudattanut suojele ei osoittanut täyttä voimaansa. Kruununpalvelijoiden rikkomukset rahvasta kohtaan noudattivat periaatetta, jonka mukaan vaadittavat maksut perittiin väkivalloin, mikäli talonpoika kieltäytyi maksamasta.¹⁵⁴

Syyskuussa 1771 talonpoikaissäätö syytti kruunun virkamiehiä valtiopäivämiesvaaleihin sekaantumisesta. Rahvaan edustajat vaativat asialle nopeaa päätöstä, koska virkamiehet ja kruununpalvelijat olivat selkeästi asettuneet valtiopäivätyötä harjoittanutta talonpoikaissäätöä vastaan. Rahvaan vaaliin sekaantuminen oli kielletty rangaistuksen uhalla vuoden 1720 hallitusmuodossa. Virkamiehet olivat toimineet edesvastuuttomasti ja tehneet kaikkensa häiritäkseen rahvaan valtiopäivämiesvaaleja. Rahvaan edustajat syyttivät koko virkamiehistöä laittomasta toiminnasta, koska virkamiehet pyrkivät saamaan talonpoikaissäädyn edustajiksi mieleisiään henkilöitä. Tällaiset vaalit olivat talonpoikaissäädyn mielestä laittomia, koska ne hyödyttivät ainoastaan aatelissäätöä. Virkamiehistön suosikkien valinta haittasi merkittävästi talonpoikaissäädyn työskentelyä.¹⁵⁵

Talonpoikaissäätö vaati, että virkamiesten sotkeentuminen rahvaan valtiopäivämiesten vaaliin oli asetettava hovioikeuksien käsittelyyn, koska ainoastaan niissä asiat voitiin ratkaista oikeudenmukaisesti. Talonpoikaissäätö ehdotti, että hovioikeuden jäsenet arvottaisiin

¹⁵³ Bondeståndets riksdagsprotokoll, talousvaliokunnan mietintö kruununpalvelijoista, osa 3, 29.1.1739, 534–535.

¹⁵⁴ Berce 1990, 198–199; Danielson-Kalmari 1932, 146, 148–150, 565–566; Nurmiainen 2009, 185.

¹⁵⁵ Bondeståndets riksdagsprotokoll, talonpoikaissäädyn mietintö virkamiesten toiminnasta valtiopäivämiesvaaleissa, osa 12, syyskuu 1771, 588–590.

puolueellisten tuomioiden välttämiseksi. Rahvaan edustajat pyysivät nähtäväkseen myös oikeuden pöytäkirjat ja asiasta tehdyt päätökset. Samalla talonpoikaissäätö pyysi Ruotsin säädöiltä, että talonpoikaissäädöille luovutettaisiin kaikki tiedot talonpoikaisedustajista, jotka oli vilpillisin keinoin valittu valtiopäiville. Lopuksi talonpoikaissäätö esitti, että kuninkaan oli saatava osallistua päätöksiin vaaleihin sekaantuneiden virkamiesten rankaisemiseksi.¹⁵⁶

Virkamiesten sekaantuminen talonpoikien valtiopäivämiesvaaleihin ei ollut harvinaista säätyjen ajalla. Aatelisto pyrki valitsemaan itselleen sopivan talonpoikaisedustajan, jolle kerättiin erilaisin keinoin riittävä määrä ääniä. Tällä pyrittiin takaamaan se, että talonpoikaisedustajat eivät olisi protestoineet aatelista vastaan. Virkamiehistö oli aivan hyvin saattanut saada valtaneuvostolta ohjeita huolehtia, ettei valtiopäiville lähetettäisi liian kiivaita talonpoikaisedustajia, jotka esittivät hallituksen vastaisia mielipiteitä. Tämä oli ollut yleistä 1600-luvulla ja talonpoikaissäätö oli tuolloin protestoinut tätä menettelyä kiivaasti. Säätyjen ajalla talonpoikaissäätö vaati vaaleihin sotkeutuneita virkamiehiä tuomittaviksi kuninkaan hovioikeuksiin, koska paikallisissa käräjäoikeuksissa syytetyt saivat todennäköisesti lievempiä rangaistuksia. Aatelisto ei kuitenkaan pystynyt mielensä mukaan sotkeentumaan valtiopäivämiesvaaleihin, koska talonpojat olivat erittäin tarkkoja siitä, kuka oli ”puhdas talonpoika”. Talonpoikaissäädyn vaalioikeuden ”häiritseminen” saattoi johtua pelkästään siitä, että rahvaan vaalien järjestämisestä ei annettu vuoden 1720 hallitusmuodossa yksityiskohtaisia ohjeita. Talonpoikaissäädyn valtiopäivämiesvaaleissa heräsi tämän takia jatkuvasti erimielisyyksiä siitä, kuka oli sopiva talonpoikaisedustaja.¹⁵⁷

3.3 Verot, maksut ja velvollisuudet

Talonpoikaissäätö ilmaisi valtiopäivillä huolensa kruunun keräämistä veroista ja ylimääräisistä maksuista. Rahvas oli talonpoikaissäädyn mukaan valmis maksamaan kruununverot, mutta ylimääräiset maksut ja velvollisuudet aiheuttivat rahvaalle tuntevia kustannuksia. Kruunulle veroa maksaneet perintö- ja kruununtalonpojat vastustivat ylimääräisiä maksuja ja velvollisuuksia. Protesti liittyi aatelin privilegioihin, joiden mukaan avulla aatelin lampuodit olisivat olleet vapautettuja ylimääräisistä maksuista, jotka jäivät siten

¹⁵⁶ Bondeständets riksdagsprotokoll, talonpoikaissäädyn mietintö virkamiesten toiminnasta valtiopäivämiesvaaleissa, osa 12, syyskuu 1771, 590–592.

¹⁵⁷ Katajala 2002, 293; Paloposki 1961, 72, 91–92; Suolahti 1991, 315.

perintö- ja kruunutilallisten suoritettaviksi.¹⁵⁸ Säätyjen ajan alussa Ruotsi oli toipumassa Suuren Pohjan sodan aiheuttamista tappioista, mutta talonpoikaissäädyn mukaan kaikki tapahtui rahvaan kustannuksella. Suotuisten olosuhteiden ansioista Ruotsin väestön toimeentulo oli parantunut, mutta talonpoikaissäätö ei ollut tyytyväinen säätyjen ajan alun taloustilanteeseen.¹⁵⁹

Talonpoikaissäätö pyysi kesäkuussa 1727 vapautusta ylimääräisistä veroista, joita kerättiin Ruotsin velkojen maksamiseksi. Talonpoikaissäädyn mielestä perintö- ja kruunutilallisilta oli turha vaatia ylimääräisiä maksuja, koska rahvaan toipuminen sodasta oli Ruotsin velkojen maksua tärkeämpää. Sota oli aiheuttanut talonpojille paljon vahinkoa ja Ruotsin perintö- ja kruunutilallisten maksukyky oli siitä syystä heikko. Väenotot, kyyditykset ja majoitusvelvollisuudet olivat aiheuttaneet rahvaalle huomattavia kustannuksia sota-aikana eikä rahvas ollut neljä vuotta sodan päättymisen jälkeen täysin toipunut sodan aiheuttamista tuhoista. Talonpoikaissäädyn mielestä oli ihmeellistä, että rahvas joutui kestämään lisää rasituksia, jotka tulisivat vaikeuttamaan perintö- ja kruunutilallisten toimeentuloa. Talonpoikaissäätö ilmoitti, että rahvas oli valmis tekemään oman osuutensa velkojen takaisin maksamiseksi. Talonpoikaishedustajat ehdottivat, että mikäli rahvaan odotettiin tekevän oma osuutensa, pitäisi kaikki ylimääräiset maksut ja velvollisuudet lopettaa. Salainen valiokunta oli ehdottanut maksujen jatkamista seuraaviin valtiopäiviin saakka, vaikka talonpoikaissäätö oli suostunut korkeintaan puolittaisiin maksuihin.¹⁶⁰

Salainen valiokunta vastasi talonpoikaissäädylle, että valtakunnan säädöt olivat yhdessä suostuneet Ruotsin valtakunnan velan maksamiseen. Maksamatta jättäminen romahduttaisi Ruotsin talouden ja maan asukkaat jäisivät ilman ulkomailta tuotavia tarvikkeita. Talonpoikaissäädyn esittämä vastalause maksuja vastaan oli mieletön, koska kustannuksien maksamisesta oli sovittu jo sodan aikana vuonna 1710. Salainen valiokunta ihmetteli talonpoikaissäädyn kieltäytymistä maksuista, koska päätös ylimääräisten maksujen keräämisestä ei ollut hallitusmuodon vastainen. Päätös velan maksuun kerättävästä verosta oli tehty vuoden 1720 hallitusmuodon mukaisesti Ruotsin säätyjen enemmistöpäätöksellä. Talonpoikaissäädyn kieltäytyminen hankaloittaisi kaikkien säätyjen työskentelyä. Salainen

¹⁵⁸ Katajala 2002, 324.

¹⁵⁹ Virrankoski 2001, 298.

¹⁶⁰ Bondeståndets riksdagsprotokoll, talonpoikaissäädyn muistio veromaksuista, osa 1, 4.6.1727, 799–801.

valiokunta oli tietoinen rahvaan koettelemuksista, mutta totesi velan maksamisen aiheuttavan kustannuksia myös muille Ruotsin säädyille.¹⁶¹

Talonpoikaissäädyn mukaan velan maksamiseen sitoutuminen vaati rahvaalta jatkuvasti lisää velvollisuuksia ja ylimääräisiä maksuja. Sääty halusi selvittää, miksi salainen valiokunta piti velan maksamista kokonaisuudessaan niin tärkeänä. Talonpojat halusivat tietää kuinka paljon velan maksamiseksi oli kerättävä veroja, koska heillä ei ollut käsitystä velan suuruudesta. Talonpoikaissääty väitti, että kruununpalvelijat käyttivät velan maksamiseen kerättävää veroa tekosyynä vaatiakseen rahvaalta ylimääräisiä maksuja. Talonpoikaissäädyn mielestä talonpoikien mielipiteitä ei otettu huomioon maksukäytäntöjä mietittäessä. Velan maksaminen piti säädyn mielestä järjestää niin, etteivät perintö- ja kruununlallisten maksuvaikeudet lisääntyisi ja Ruotsin talous romahtaisi. Talonpoikaissääty ilmoitti salaiselle valiokunnalle, että rahvas oli aina valmis tekemään kaikkensa valtakunnan parhaaksi, koska sodan tuhojen korjaaminen ja velan maksusta huolehtiminen oli jokaisen valtakunnan asukkaan velvollisuus.¹⁶²

Epäoikeudenmukaisinta maksujen keräämisessä oli talonpoikaissäädyn mielestä se, että rahvaan oli mahdotonta harjoittaa elinkeinoaan. Talonpoikaissäädyn mukaan rahvaalta oli riistetty karjaa, jota perintö- ja kruununlalliset tarvitsivat maanviljelykseen. Sädyn pöytäkirjan perusteella rahvas oli paikoin ”riisuttu alastomaksi”. Vakavin seuraus ylimääräisten maksujen keräämisessä oli nälänhätä, kun talonpoikien varastot alkoivat ehtyä. Talonpoikaissääty ilmoitti valtiopäiville, että rahvaan tilanne oli käynyt sietämättömäksi, koska sadosta ei ollut varmaa tietoa. Ylimääräiset maksut sitä vastoin vaadittiin rahvaalta samansuuruisina huonoista ajoista huolimatta.¹⁶³

Talonpoikaissäädyn mukaan edes hyvä sato ei auttanut selviämään velan maksua varten kerättävistä ylimääräisistä maksuista. Rahvas joutui vakinaisten verojen lisäksi maksamaan kruununkymmenykset, palvelusväen maksut ja kuninkaan avustukset. Tämän lisäksi perintö- ja kruununlalliset osallistuivat velan maksuun, jonka aiheuttaman puutteen vuoksi ne joutuivat tyytymään hätäravintoon. Velan maksaminen oli vaikeaa, koska rahvas ei ollut

¹⁶¹ Bondeståndets riksdagsprotokoll, salaisen valiokunnan vastaus talonpoikaissäädylle koskien veromaksuja, 5.6.1727, osa 1, 802.

¹⁶² Bondeståndets riksdagsprotokoll, talonpoikaissäädyn vastaus salaiselle valiokunnalle veromaksuista, 18.6.1727, osa 1, 803–804.

¹⁶³ Bondeståndets riksdagsprotokoll, talonpoikaissäädyn vastaus salaiselle valiokunnalle veromaksuista, 18.6.1727, osa 1, 804–805.

ehtinyt toipua sotavuosista. Talonpoikaissäätö pyysi ottamaan huomioon rahvaan kurjistuneen tilanteen.¹⁶⁴

Salaisen valiokunnan välinpitämätön suhtautuminen kummastutti talonpoikaissäätöä. Salainen valiokunta ei ollut talonpoikaissäädyn mukaan lainkaan tietoinen niistä vaikeuksista, joita perintö- ja kruunutilalliset joutuivat kohtaamaan. Talonpoikaissäätö ilmoitti, ettei rahvas voinut osallistua ylimääräisten verojen maksamiseen, koska säätö oli suljettu pois salaisesta valiokunnasta eikä saanut olla mukana päätöksissä, jotka koskivat Ruotsin ulkomaan velkojen maksamista. Aikaisemmin hallitsija oli ratkaissut tällaiset ongelmat, mutta talonpoikaissäädyn mukaan valta oli vuoden 1720 hallitusmuodon vahvistamisen myötä jakautunut niin epätasaisesti, ettei talonpoikaissäädyllä ollut lainkaan mahdollisuutta vaikuttaa perintö- ja kruunutilallisten asemaan. Talonpoikaissäätö ehdotti ylimääräisten verojen puolittamista seuraaviin valtiopäiviin asti, jotta rahvas pystyisi suorittamaan kaikki kruunun vakinaiset verot.¹⁶⁵

Talonpoikaissäätö ei hyväksynyt päätöstä ylimääräisestä verosta, jota kerättiin Ruotsin velkojen maksamiseksi. Verojen maksaminen oli talonpoikaissäädyn mukaan rahvaan velvollisuus, mutta ylimääräisiä maksuja se ei voinut maksaa. Perintö- ja kruunutilalliset olisivat muuten joutuneet vararikkoon. Valta oli jakaantunut niin epätasaisesti eikä talonpoikaissäätö saanut olla mukana päättämässä rahvasta koskevista asioista. Kuningas oli menettänyt käskyvaltansa valtaneuvostolle eikä pystynyt huolehtimaan tämän takia perintö- ja kruunutilallisten oikeuksista. Talonpoikaissäätö vetosi ”kuninkaan hyvyyteen” ilmoittaen, että vahva hallitsija olisi ratkaissut velan maksamiseen liittyvät ongelmat eikä rahvas olisi joutunut taloudellisesti tukalaan tilanteeseen. Talonpoikaissäädyn esitys liittyy ilmiöön, jossa rahvas syytti kurjasta taloudellisesta tilanteestaan valtaneuvoksia ja virkamiehiä, jotka vaikuttivat hallitsijan päätöksiin. Kuningas ei voinut ”pahojen neuvoksiensa” takia auttaa rahvasta. Talonpoikaissäätö väitti, että salainen valiokunta määräsi perintö- ja kruunutilallisille maksuja, joita ei todellisuudessa käytetty ulkomaan velan maksamiseen. Talonpoikien mielestä tämä johtui epätasaisesta vallanjaosta, jossa talonpoikaissäädyn ei sallittu olla mukana hoitamassa ja valvomassa Ruotsin taloutta.¹⁶⁶

¹⁶⁴ Bondeståndets riksdagsprotokoll, talonpoikaissäädyn vastaus salaiselle valiokunnalle veromaksuista, 18.6.1727, osa 1, 805–806.

¹⁶⁵ Bondeståndets riksdagsprotokoll, talonpoikaissäädyn vastaus salaiselle valiokunnalle veromaksuista, 18.6.1727, osa 1, 806–807.

¹⁶⁶ Berce 1990, 247–248; Katajala 2002, 325.

Talonpoikaissäätö teki valtakunnan säädyille huomautuksen suostuntaveroista huhtikuussa 1752. Sääty halusi näyttää toteen, että talonpoikien sulkeminen pois salaisesta valiokunnasta vaikutti selkeästi Ruotsin talouteen. Ylimääräisiä veroja kerättiin talonpoikaissäädyn mielestä täysin muuhun tarkoitukseen kuin talouden elvyttämiseen. Valtakunnan säädöt olivat huhtikuun alussa sopineet ylimääräisten maksujen keräämisestä seuraaviin valtiopäiviin saakka valtiontalouden heikon tilan takia. Talonpoikaissäädyn mielestä oli jouduttu tilanteeseen, jossa kruunulle verojaan maksavien talonpoikien maksut tulisivat nousemaan. Talonpoikaissäätö pyysi, että salainen valiokunta ilmoittaisi mihin kerättyjä maksuja todellisuudessa kerättiin.¹⁶⁷

Ylimääräinen vero sodan tuhojen korjaamiseksi ja valtakunnan velkojen maksamiseksi oli yksi niistä suostuntaveroista, joita kerättiin silloin kun kruunun tulot eivät riittäneet. Suostuntaveroja kerättiin säätyjen ajalla erityisesti sodan sotien jälkeen 1720- ja 1740-luvuilla. Helmikuussa 1743 hattujen sodan aikana valtakunnan säädöt olivat päättäneet ylimääräisistä veroista sodan tuhojen korjaamiseksi. Talonpoikaissäätö totesi, että kaikkien oli epäonnekaasti sujuneen sodan takia tehtävä velvollisuutensa taloudellisen tilanteen kohentamiseksi. Talonpoikaissäädyn mielestä Ruotsi taloustilanne oli heikko, koska maan talous oli romahtanut kaksi vuotta kestäneen sodan takia. Ruotsi oli toipunut ja noussut siitä ahdingosta, jonka Suuri Pohjan sota oli maalle aiheuttanut. Talonpoikien mielestä 20 vuotta kestänyt jälleenrakennustyö oli valunut hukkaan.¹⁶⁸

Sodan tuhojen korjaaminen tulisi kestämään talonpoikaissäädyn mielestä monta kymmentä vuotta ja ylimääräisten maksujen myötä perintö- ja kruunutilallisten vaikeudet tulisivat lisääntymään. Talonpoikaissäädyn mukaan odotettavissa oli ravintopula jatkuvien katojen ja karjakuolemien takia. Rahvas oli tukalassa tilanteessa kaksi vuotta kestäneen sodan, väenottojen ja armeijan ylläpidon vuoksi. Talonpoikaissäätö ehdotti, että perintö- ja kruunutilalliset maksaisivat pienemmän summan ja aateliston alaiset rälssitulalliset osallistuisivat ylimääräisten maksujen suorittamiseen. Valtakunnan heikon tilanteen huomioon ottaen oli epäoikeudenmukaista, että aatelin lampuodit tilat saivat vapautuksen sodan tuhojen korjaamiseksi kerättävistä suostuntaveroista.¹⁶⁹

¹⁶⁷ Bondeståndets riksdagsprotokoll, talonpoikaissäädyn pöytäkirjaote suostuntaveroista, 24.4.1752, osa 7, 386–387.

¹⁶⁸ Bondeståndets riksdagsprotokoll, talonpoikaissäädyn pöytäkirjaote suostuntaveroista, 10.2.1743, osa 5, 572.

¹⁶⁹ Bondeståndets riksdagsprotokoll, talonpoikaissäädyn pöytäkirjaote suostuntaveroista, 10.2.1743, osa 5, 572.

Talonpoikaissäätö ei vastustanut aloitettua sotaa, vaan halusi rahvaan olevan mukana Ruotsin sotaponnisteluissa. Talonpoikaissäätö oli ollut alun perin sodan aloittamisen kannalla ja säädyn puhemies Olof Håkansson oli kannattanut Venäjälle tehtävää hyökkäystä. Epäoikeudenmukaisuutta aiheuttivat ylimääräiset maksut, joita rahvas joutui muiden velvollisuuksien ohella suorittamaan samaan aikaan, kun aateliston rälssitilat saivat vapautuksia sotaväen ylläpidosta. Valtiopäivillä tehdyt päätökset sotaväen ylläpidon ulottamisesta kaikkiin maanluontoihin eivät olleet täysin toteutuneet Hattujen sodan aikana. Ylimääräisten maksujen lisäksi 1740-luvun alun katovuodet olivat aiheuttaneet rahvaalle suuria vaikeuksia. Talonpoikaissäädyn mukaan sodan kustannuksista selviäminen tulisi olemaan mahdotonta.¹⁷⁰

Närken ja Värmlandin talonpoikaishedustaja Olof Håkansson ilmoitti 13.6.1769 huolestuneensa kruununmaksujen aiheuttamista ongelmista kotiseudullaan. Håkansson pyysi Ruotsin säädyiltä apua kotiseutunsa seudun rahvaan pelastamiseksi ennen kuin olisi liian myöhäistä. Hän vetosi kristinoppiin ja totesi, että säädyjen velvollisuutena oli ihmishenkien pelastaminen. Olof Håkanssonin mukaan hänen kotiseudullaan ihmisiä oli menehtynyt nälänhädän ja siitä aiheutuneiden sairauksien seurauksena. Tilanne oli niin surkea, että Närken ja Värmlandin alueen asukkaat joutuivat turvautumaan hätäravintoon.¹⁷¹

Hätäravinto ja yleinen puute aiheuttivat punatautia, joka lisäsi seudun kuolleisuutta entisestään. Håkansson kertoi, että hänen kotiseudullaan ihmiset muistuttivat enemmän luurankoa kuin ihmisolentoa. Alueen kurjuus ei johtunut talonpoikaishedustajan mielestä ainoastaan katovuosista ja viljan puutteesta vaan kyse oli yksinkertaisesti varojen puutteesta. Ihmiset eivät pystyneet työskentelemään puutteen takia hankkiakseen elantoa. Luvatuilla helpotuksilla ei ollut vaikutusta rahvaan tilanteeseen. Rahvaan velka syveni entisestään, kun sekä kruununmaksut että ylimääräiset maksut jäivät maksamatta. Tilat joutuivat joko ulosmittaukseen tai huutokauppaan ja tilojen hinnat määrättiin niin alhaisiksi, että se oli rahvaan näkökulmasta katsottuna nöyryyttävää. Rahvaan hädänalaista tilannetta käytettiin hyväksi. Olof Håkansson toivoi, että säädyt lähettäisivät rahvaalle välitöntä apua kruununviljan muodossa. Samalla hän toivoi helpotusta kruunun vaatimiin maksuihin.¹⁷²

¹⁷⁰ Cederberg 1942, 287; Virrankoski 2001, 292.

¹⁷¹ Bondeståndets riksdagsprotokoll, Olof Håkansson kruununmaksuista Närken ja Värmlandin läänissä 13.6.1769, osa 11, 578–581.

¹⁷² Bondeståndets riksdagsprotokoll, Olof Håkansson kruununmaksuista Närken ja Värmlandin läänissä 13.6.1769, osa 11, 578–581.

Håkanssonin mukaan suostuntaverot yhdessä kruununverojen kanssa aiheuttivat rahvaalle todella raskaita kustannuksia. Kruunu vaati maksuja yleisesti ottaen hyvin ankarasti eivätkä kruununpalvelijat olleet talonpoikaissäädyn mukaan helläkätisiä. Talonpoikaissäätö vaati säätyjen ajalla suostuntaveroista luopumista, koska se teki rahvaan asemasta tukalan. Talonpoikaissäätö vetosi suoraan kuninkaaseen maksujen lopettamiseksi ja halusi välttää aatelista edustaneen paikallistason hallintoportaan. Talonpoikaissäätö vihjaisikin, että vahvan hallitsijan avulla edellä mainitut ongelmat olisi voitu välttää. Rahvaan edustajat ryhtyivät politikoimaan todetessaan ongelmien ratkaisuksi kuninkaanvallan lisäämisen. Talonpoikaissäädyn esityksistä käy ilmi, että kruunu vaati veronsa perintö- ja kruununtilallisilta tilallisten maksukyvyistä huolimatta. Aateli sen sijaan myönsi maksuvaikeuksiin joutuneille rälssitilallisilleen veronhuojennuksia.¹⁷³

Rahvaan kielteinen suhtautuminen suostuntaveroihin ilmeni myös suomalaisten Niilo Majurin, Jaakko Kakon ja Abraham Lievosen yhteisessä mietinnössä, jossa kuvattiin ylimääräisten maksujen vaikutusta Suomen rahvaaseen. Talonpoikaistedustajien mietinnössään antama kuvaus Suomen tilanteesta ei poikennut Olof Håkanssonin kertomuksesta. Suomalaisten mietinnössä todettiin alueiden kärsivän lisääntyneestä autioitumisesta, joka johtui talonpoikaistedustajien mielestä kruununpalvelijoiden ankarista toimenpiteistä perintö- ja kruununtilallisia kohtaan. Suomalaisten talonpoikien mukaan kruununmaksuja ja verorästejä perittiin kovin ottein, jolloin rahvas oli joutunut lähes maksukyvyttömäksi.¹⁷⁴

Suomalaisten kuvauksen mukaan Suomen alueen rahvas kärsi ankarasta puutteesta, koska kruununmaksut, myönnytykset ja ulosmittaukset suoritettiin takavarikoimalla rahvaan omaisuutta. Suomalaisten talonpoikaistedustajien värikkään kuvauksen mukaan rahvaalta vietiin kaiken muun lisäksi kirjaimellisesti vaatteet päältä ja heidän vähäinen omaisuutensa huutokaupattiin alihintaan. Mietinnön mukaan kuningas oli vuonna 1768 luvannut helpotusta rahvaan ahdinkoon, mutta talonpoikaistedustajien mukaan mitään ei ollut tapahtunut.¹⁷⁵

¹⁷³ Virrankoski 2001, 224–225.

¹⁷⁴ Bondeståndets riksdagsprotokoll, Nils Majuri Savosta, Jakob Kakko ja Abraham Lievonen Pohjanmaalta; muistio myönnytyksistä valtiopäivillä 1769, osa 11, 737–739.

¹⁷⁵ Bondeståndets riksdagsprotokoll, Nils Majuri Savosta, Jakob Kakko ja Abraham Lievonen Pohjanmaalta; muistio myönnytyksistä valtiopäivillä 1769, osa 11, 737–739.

Mietinnössä todettiin maksujen ja myönnytysten jakautuneen epätasaisesti eikä niiden perimisessä otettu huomioon rahvaan köyhyyttä. Rahvas oli kärsinyt jatkuvasti katovuosista, mutta maksuihin ei osoitettu helpotusta. Perintötilallisille määrätyt maksut olivat kaksinkertaistuneet, koska maksukyvyttömien määrän lisääntyessä vaadittujen maksujen määrä ei suinkaan vähentynyt samassa suhteessa. Koko summa määrättiin vähenevälle määrälle maksukykyisiä veronmaksajia. Rahvas ei kyennyt tästä syystä hankkimaan talonpoikaisedustajien mukaan edes välttämätöntä ravintoa ja tarveaineita. Suomalaisten mielestä maksuista tuli joko luopua tai sitten Ruotsin säätyjen tuli yhdessä pohtia keinoja maksujen jakamisesta tasaisemmin, koska Suomen rahvaan maksukyvyttömien rasittaminen tuntuvilla maksuilla oli talonpoikaissäädyn mielestä todella epäoikeudenmukaista.¹⁷⁶

Talonpoikaisedustajien esityksissä osoitettiin konkreettisesti, kuinka rahvaan asema vaikeutui ylimääräisten maksujen ja velvollisuuksien takia. Talonpoikaissäätö vetosi kuninkaaseen, jotta tämä antaisi määräyksen jakaa hädänalaiselle rahvaalle ylimääräistä viljaa. Kuninkaan velvollisuudeksi oli muodostunut 1500-luvulla viljan jakaminen katovuosien tuhojen helpottamiseksi. Lisäksi ylimääräiset velvollisuudet rasittivat perintö- ja kruunutilallisia niin paljon, että tilat tulivat maksukyvyttömiksi. Talonpoikaissäädyn mukaan aatelisto rasitti rahvasta tarkoituksella määräämällä ylimääräisiä maksuja, jotta perintö- ja kruunutilalliset menettäisivät tilojen omistusoikeuden ja ajautuisivat aatelin rälssin alaisuuteen.¹⁷⁷

3.4 Kamppailu perinnöksiosto-oikeudesta

Kruununtilan perinnöksiostaminen tarkoitti kruununtilan käyttö- ja sukuoikeuden lunastamista, jonka kautta kruunutilallinen sai tilaansa perinnöllisen hallintaoikeuden. Ruotsin kuningas Juhana III oli vuonna 1574 antamallaan julistuksella luvannut rahvaalle perinnöksiosto-oikeuden. Säätyjen ajalla Fredrik I määräsi vahvistuskirjassaan perinnöksiostoja jatkettavaksi Ruotsin taloudellisen tilanteen parantamiseksi. Lunastaessaan tiloihinsa perinnöllisen hallintaoikeuden kruunulle veroaan maksavien talonpoikien määrä lisääntyisi ja perintötilojen määrän kasvaessa talonpoikaissäätö kasvattaisi vaikutusvaltaansa. Perintöoikeuden oli alun perin saattanut menettää maksamattomien verojen ja maksujen takia.

¹⁷⁶ Bondeståndets riksdagsprotokoll, Nils Majuri Savosta, Jakob Kacko ja Abraham Lievonen Pohjanmaalta; muistio myönnytyksistä valtiopäivillä 1769, osa 11, 737–739.

¹⁷⁷ Jutikkala 1958, 154, Sennefelt 2001, 58.

Säätyjen ajan alussa talonpoikaissäätö toivoi, että kruunutilojen lunastamisen perinnöksi tuli olla rahvaan etuoikeus. Perinnöksiosto-oikeuksia koskevat määräykset antoivat kuitenkin yksityisille henkilöille mahdollisuuden perinnöksiostoihin. Tämä oli talonpoikien mielestä merkittävä epäkohta, koska ostajat tulivat usein talonpoikaissäädyn ulkopuolelta.¹⁷⁸

Kruunutilan perinnöksiosto ei ollut helppo prosessi, koska aatelisto pyrki nostamaan ostohinnan niin korkeaksi, että talonpojat menettäisivät ostohalunsa. Perinnöksiostaminen oli kallista ja se vaati käyttöoikeutta lunastavalta talonpojalta paljon käteisvaroja. Prosessi oli pitkä ja mutkikas eikä asiaa auttanut lainkaan se, että säätyläiset pyrkivät lunastamaan kruunutilojen käyttö- ja sukuoikeuksia. Talonpojilta vaadittiin organisointikykyä ja tämän takia talonpoikaissäätö esitti useita mietintöjä säätyjen ajalla perinnöksiostoista. Perinnöksiostot hyödyttivät sekä kruunua että perintötilallisia, koska rahvaalta vaaditut maksut jakaantuivat tasaisemmin.¹⁷⁹

Tammikuussa 1756 talonpoikaissäätö vaati perinnöksiostojen vauhdittamista ja kaikkien niitä koskevien esteiden poistamista. Talonpoikaissäätö oli jo edellisillä valtiopäivillä vedonnut kamari- ja kauppavaliokuntaan lähettämällä sille mietinnön perinnöksiostoista. Rahvas oli esittänyt lukuisia valituksia vaikeuksista, jotka haittasivat tilojen perinnöksiostoja. Talonpoikaissäätö halusi valtakunnan säätyjen saattavan asian kiireiseen päätökseen.¹⁸⁰

Talonpoikaissäätö esitti syyskuussa 1756, että ruukinomistajien sekaantuminen kruunutilojen perinnöksiostoihin oli rahvaan kannalta epäoikeudenmukaista. Säädyn mukaan asiasta oli jätetty mietintö kamari- ja talousvaliokunnalle saman vuoden elokuussa. Talonpoikaissäätö ilmoitti, että ruukinomistajat olivat perustelleet perinnöksiostojaan sillä, että he halusivat kruunutilojen tuottavan enemmän. Talonpoikaissäätö oli tehnyt 23.12.1747 äänestyksen jälkeen päätöksen, jonka mukaan perinnöksiostoihin ei sallittaisi minkäänlaisia muutoksia. Tämä koski myös sitä, että ruukinomistajilla ei saisi olla etuoikeutta perinnöksiostoihin ja etusijalla olivat tilojaan nuhteettomasti hoitaneet kruunutilojen haltijat.¹⁸¹

¹⁷⁸ Behre 1985, 179; Jutikkala 1958, 222–223; Jutikkala 1983, 20, 34.

¹⁷⁹ Jutikkala 1958, 224; Katajala 2002, 324.

¹⁸⁰ Bondeständets riksdagsprotokoll, talonpoikaissäädyn pöytäkirjaote perinnöksiostoista 2.1.1756, osa 7, 868–869.

¹⁸¹ Bondeständets riksdagsprotokoll, tp:n pöytäkirjaote kruunutilojen perinnöksiostamisesta 8.9.1756, osa 7, 966.

Kesäkuussa 1761 talonpoikaissäätö teki esityksen valtakunnan säädyille vaatien perinnöksiostojen laajentamista koskemaan augmenttitiloja eli sotilasvirkatalojen aputiloja. Talonpoikaissäätö esitti, että kuninkaan vahvistuskirjan määräystä perinnöksiostoista vuodelta 1723 oli jatkettava. Valtakunnan säädöt olivat vastoin talonpoikaissäädyn suostumusta ehdottaneet perinnöksiostojen lopettamista vuonna 1756, jolloin aatelisto oli käyttänyt tilannetta hyväkseen karkottaen augmenttitilojen asukkaat tiloiltaan. Talonpoikaissäätö ilmoitti, että perinnöksiostoja oli jatkettava kruununtalonpoikien tilanteen helpottamiseksi. Talonpoikaissäätö ilmoitti saaneensa valtakunnan eri kolkilta valituksia siitä, että sotilasvirkatalojen omistajat olivat haalineet augmenttitilojen käyttöoikeuksia itselleen. Tästä syystä johtuen tilallisilla ei ollut mahdollisuutta lunastaa tilaansa perinnöksi. Talonpoikaissäätö vaati perinnöksiostojen lopettamishdotuksen peruuttamista, koska perinnöksiostoissa oli tapahtunut niin paljon epäselvyyksiä.¹⁸²

Kiista perinnöksiostoista jatkui valtiopäivillä kesäkuussa 1765 talonpoikaissäädyn ilmoittaessa, että valtakunnan säädöt eivät olleet päässeet ratkaisuun perinnöksiostojen suhteen. Talonpoikaissäätö vaati kamarikollegioiden tutkimaan kaikki tapaukset, joissa kruununtalonpoikia oli estetty lunastamasta tilaansa perinnöksi. Kuninkaan ja valtaneuvoston alaisten kollegioiden oli ryhdyttävä tutkimaan erityisesti niitä tapauksia, joissa perinnöksiostot olivat kokonaan jääneet tekemättä. Talonpoikaissäätö ilmoitti, että huolimatta kuninkaan vaatimuksesta, kruununtalojen perinnöksiostoja oli yritetty estää lähes taukoamatta. Perinnöksiostojen estäminen oli talonpoikaissäädyn mielestä valtakunnan säätyjen määräysten vastaista. Talonpoikaissäätö vaati valtakunnan säädöiltä laillisia toimia kruununtalallisten oikeuksien turvaamiseksi.¹⁸³

Perinnöksiostojen yhteydessä tapahtuneet epäselvyydet olivat talonpoikaissäädyn mukaan merkki lain vääristelystä ja kruununtalallisten perinnöksiosto-oikeuden loukkaamisesta. Talonpoikaissäätö pyysi Ruotsin säädöiltä apua perinnöksiostoasian eteenpäinviemiseksi. Samalla talonpoikaissäätö toivoi, että kaikki ulkopuolisten henkilöiden osallistuminen perinnöksiostoihin estettäisiin ja perinnöksiosto-oikeus säilytettäisiin ensisijaisesti kruununtalonpojilla. Näin varmistettaisiin rahvaan oikeuksien läpivieminen valtakunnan säätyjen tekemien määräysten perusteella.¹⁸⁴ Pöytäkirjan perusteella kuninkaan

¹⁸² Bondeståndets riksdagsprotokoll, talonpoikaissäädyn pöytäkirjaote perinnöksiostoista 1.6.1761, osa 8, 889.

¹⁸³ Bondeståndets riksdagsprotokoll, talonpoikaissäädyn pöytäkirjaote perinnöksiostoista 15.6.1765, osa 10, 814.

¹⁸⁴ Bondeståndets riksdagsprotokoll, talonpoikaissäädyn pöytäkirjaote perinnöksiostoista 15.6.1765, osa 10, 814.

vahvistuskirjeessä vuonna 1723 vahvistama rahvaan oikeus perinnöostoon ei ollut toteutunut. Säädyt olivat päinvastoin ehdottaneet perinnöksiostojen lopettamista ja lisäksi aatelisto oli pyrkinyt estämään ja kieltämään niiden toteutumista.

Talonpoikaissäätö teki toukokuussa 1766 valituksen Ruotsin säädyille perinnöksiostoista vaatien perinnöksiostojen jatkamista. Erityisesti augmenttitilojen perinnöksiosto oikeus oli vahvistettava, koska heidän tilanteensa oli muuttunut huolestuttavaksi. Talonpoikaissäädyn mielestä valtakunnan säädyt eivät olleet ottaneet huomioon rahvaan tarpeita ja erityisesti Suomen suuriruhtinaskunnassa perinnöksiostoissa oli ilmennyt epäselvyyksiä. Talonpoikaissäätö halusi mitätöidä kaikki vuoden 1756 aikana tehdyt päätökset, jotka koskivat perinnöksiostojen lopettamista. Talonpoikaissäätö totesi, että vuoden 1723 määräystä oli kierretty muuttamalla rusthollien läheisyydessä sijaitsevat kruunutilat augmenttitiloiksi, jolloin perinnöksiosto oikeus mitätöityi ja ratsutilalliset saivat vapautuksia veroista. Samalla ratsutilalliset olisivat saaneet haltuunsa kruunutilojen sukuoikeudet.¹⁸⁵

Augmenttitilalliset olivat keränneet pitkään rahoja perinnöksiostoa varten ja osoittaneet nuhteettomuutta tilojen hoidossa. He olivat myös talonpoikaissäädyn mukaan tehneet paljon työtä nostaakseen tilansa kukoistukseen lähes tyhjästä. Talonpoikaissäädyn mukaan rahvas oli noudattanut perinnöksiostoasioissaan laillisuutta, mutta saanut osakseen epäoikeudenmukaista kohtelua. Ratsutilalliset olivat ottaneet tilat haltuunsa ja hylänneet hyödyttömiksi katsomansa kruunutilat häätämällä asukkaat. Kruunutilalliset olivat yrittäneet osoittaa olevansa maksukykyisiä lunastamaan tilojensa perintöoikeus, mutta todistukset oli tehty mitättömiksi. Aateli oli käyttänyt sota-aikaa hyväkseen ottamalla haltuunsa kruunutiloja ja hävittämällä kaikki kirjalliset todisteet, joilla kruunutilalliset olisivat voineet osoittaa käyttöoikeutensa.¹⁸⁶

Talonpoikaissäädyn mukaan augmenttitilallisille ei suotu niitä oikeuksia, jotka kuninkaalliset määräykset vahvistivat vuonna 1723. Augmenttitilallisten oikeutta lunastaa tila perinnöksi kolmen vuoden verosummaa vastaan oli tehty tyhjäksi aatelin toimesta. Samalla tilallisten työn tulokset valuivat hukkaan eikä valtakunta saanut minkäänlaista taloudellista hyötyä. Ruotsi ei saanut tarvittavia verotuloja augmenttitilallisten maksaessa verot suoraan ratsutilalliselle. Perintötilalliset joutuivat maksamaan suurempaa veroa ja samalla

¹⁸⁵ Bondeståndets riksdagsprotokoll, talonpoikaissäädyn pöytäkirjaote perinnöksiostoista koskien augmenttitioista, 28.5.1766, osa 10, 1009–1010.

¹⁸⁶ Bondeståndets riksdagsprotokoll, talonpoikaissäädyn pöytäkirjaote perinnöksiostoista koskien augmenttitioista, 28.5.1766, osa 10, 1009–1010.

ruotujakolaitoksen ylläpitäminen vaikeutui huomattavasti. Talonpoikaissäätö toivoi, että augmenttien suhteen otettaisiin huomioon kruunutilallisten oikeudet. Säädyn mielestä perinnöksiöistä oli laajennettava koskemaan myös augmenttitiloja Ruotsin verotulojen kasvattamiseksi.¹⁸⁷

Kesäkuussa 1766 talonpoikaissäätö käsitteli kapteeni Henrik Löfningin perinnöksiöistä Hämeen läänissä. Löfning oli lunastanut kotiseutunsa augmenttitiloja itselleen laajentaakseen lampaidenpitoaan. Talonpoikaissäätö oli vaatinut augmenttitilallisille korvauksia ja pyytänyt apua aatelilta, joka oli suostunut avustamaan talonpoikaissäätöä. Perinnöksiöistä oli talonpoikaissäädyn mukaan jatkettava edelleen koskemaan augmenttitiloja. Augmenttitilallisten oli saatava mahdollisuus luopua lampaiden pidosta. Kapteeni Löfningin oli korvattava augmenttitilallisille hänen toimistaan aiheutuneet vahingot. Löfningin oli maksettava korvaus itse, koska kruunulla ei ollut siihen tarvittavia varoja.¹⁸⁸

Elokuussa 1771 valtiopäivillä käsiteltiin kruununtalonpoika Michel Jakobssonin ja paroni Axel Leijonstedtin välistä riitajuttua, joka koski Jakobssonin omistamaa kruununtilaa Nylandin läänissä. Paroni oli estänyt Jakobssonin yrityksen lunastaa kruununtilansa perinnöksi ja ottanut tilan haltuunsa oikeuden päätöksen perusteella. Jakobsson oli tuomittu menettämään tilansa paroni Leijonstedille ja tästä syystä Jakobsson oli tehnyt asiasta valituksen talonpoikaissäädylle, joka pyysi valtakunnan säätyjä ottamaan tuomiosta laaditun valituksen käsittelyyn.¹⁸⁹

Talonpoikaissäätö ilmoitti olevansa tietoinen siitä, ettei kuninkaalta voinut Ruotsin lain mukaan hakea muutosta tuomioon ilman todisteita. Valtiopäiväjärjestyksen mukaan virkamiehistö oli velvollinen huolehtimaan kruunutilallisten oikeuksista ja heidän tuli käsitellä Jakobssonin asia uudelleen. Talonpoikaissäädylle oli esittää selkeitä menettelyvirheitä Masan kruununtilaa koskevassa oikeuskäsittelyssä. Talonpoikaissäädyn mielestä oikeuden päätös oli suosinut paroni Leijonstedtiä eikä Jakobssonilla ollut minkäänlaista lainsuojaa. Talonpoikaissäätö vaati Jakobssonin asiassa johdonmukaista tuomiota, koska laki ei voinut säädyn mukaan suojella vahvemman oikeuksia.

¹⁸⁷ Bondeståndets riksdagsprotokoll, talonpoikaissäädyn pöytäkirjaote perinnöksiöistä koskien augmenttitioista, 28.5.1766, osa 10, 1011.

¹⁸⁸ Bondeståndets riksdagsprotokoll, talonpoikaissäädyn pöytäkirja 9.6.1766 kapteeni Löfningistä, osa 10, 1024.

¹⁸⁹ Bondeståndets riksdagsprotokoll, talonpoikaissäätö Masan kruununtilasta 17.8.1771, osa 12, 565–566.

Talonpoikaissäätö pyysi oikeusvaliokuntaa ratkaisemaan asian ja ilmoitti paheksuvansa Jakobssonin saamaa tuomiota.¹⁹⁰

Lokakuussa 1771 talonpoikaissäätö ilmoitti, että kruununtalonpoika Abel Jonsson oli tehnyt talonpoikaishedustaja Måns Olofssonille valituksen, joka koski Jonssonin ja ruukinomistaja Bergenståhlin perikunnan välistä riitaa. Abel Jonsson oli Kårbyn kruununtilan viljelijä ja lisäksi hänellä oli Egbyborgissa toinen tila. Ruukinomistaja Bergenståhl oli aikanaan estänyt molempien tilojen perinnöksioston. Talonpoikaissäätö oli ottanut valituksen vastaan jo valtiopäivillä 1769, mutta sitä ei otettu Ruotsin säätyjen käsiteltäväksi. Talonpoikaissäätö toivoi, että Jonssonin asia ratkaistaisiin, koska prosessi oli talonpoikaissäädyn mukaan kestänyt liian pitkään ja Abel Jonsson oli joutunut kustantamaan matkan Tukholmaan esittääkseen asiansa.¹⁹¹

Talonpoikaissäätö vaati, että kruununtalallisten oikeus ostaa tilansa perinnöksi säilytettäisiin, koska sillä oli myönteisiä vaikutuksia valtakunnan talouteen ja kruununtalallisten asemaan. Talonpoikaissäätö ilmoitti lokakuussa 1771 lähettäneensä kaksi valitusta talousvaliokunnille, jotka olivat tulleet Bron, Håbon, Trögdsin ja Åsundan pitäjistä vuosina 1762 ja 1766. Valtiopäivät eivät kuitenkaan olleet ottaneet valituksia käsiteltäväksi. Talonpoikaissäätö totesi kuusi vuotta myöhemmin, että ratkaisua ei ollut näköpiirissä. Talonpoikaissäätö halusi kuitenkin puolustaa kruununtalonpoikia ja heidän perheitään.¹⁹²

Talonpoikaissäätö kummeksui säätyjen työskentelyn hitautta, koska perinnöksi ostoista oli annettu kuninkaan määräys joulukuussa 1766 ja huhtikuussa 1770. Kuningas oli vaatinut perinnöksi ostojen vauhdittamista ja Ruotsin säädöt olivat vahvistaneet kuninkaan antaman määräyksen. Talonpoikaissäätö halusi ottaa nyt uudelleen käsittelyyn kruununtalonpoikien molemmat valitukset, koska kruununtalallisten perinnöksi ostoasia oli saatava päätökseen. Lisäksi talonpoikaishedustaja Erik Johansson oli vuosikautia tutkinut asiaa ja puolustanut seudun kruununtalallisten asemaa. Talonpoikaissäätö vaati pitäjien kruununtalallisille perinnöksi ostoon oikeuttavaa verokirjettä, jonka valtakunnan talousvaliokunnat saisivat vahvistaa.¹⁹³

¹⁹⁰ Bondeståndets riksdagsprotokoll, talonpoikaissäätö Masan kruununtalasta 17.8.1771, osa 12, 566–567.

¹⁹¹ Bondeståndets riksdagsprotokoll, talonpoikaissäädyn pöytäkirja Kårbyn kruununtalasta 23.10.1771, osa 12, 646–647.

¹⁹² Bondeståndets riksdagsprotokoll, talonpoikaissäätö perinnöksi ostoista 23.10.1771, osa 12, 648.

¹⁹³ Bondeståndets riksdagsprotokoll, talonpoikaissäätö perinnöksi ostoista 23.10.1771, osa 12, 648–649.

Talonpoikaissäätö esitti maaliskuussa 1772 mietinnön, jossa talonpoikaissäätö vaati tiukasti perinnöksiostojen eteenpäinviemistä. Rahvas oli kohdannut liikaa esteitä yrittäessään käyttää perinnöksiosto-oikeuttaan. Talonpoikaissäätö muistutti valtakunnan säätyjä, että perinnöksiosto-oikeus koski kaikkia kruununtiloja. Asiasta oli jo tehty kaksi kamarikollegion päätöstä vuonna 1756 ja 1771, joita ei otettu huomioon, vaikka valtakunnassa oli lukuisa määrä kruununtalonpoikia. Kruununpalvelijat olivat ottaneet talonpoikaissäädyn mukaan vääryydellä haltuunsa tilojen käyttöoikeudesta todistavat verokirjeet. Kruununtalonpojat eivät kyenneet todistamaan, että olivat hoitaneet tilojaan nuhteettomasti maksaen vaaditut verot ja maksut. Talonpoikaissäädyn mielestä kaikki epäselvyydet perinnöksiostojen yhteydessä johtuivat kruununpalvelijoiden laiminlyönneistä ja valtakunta menetti tämän takia verotuloja. Kruununtalallisia oli huijattu suostumaan sopimukseen, jonka seurauksena kruununtalalliset eivät voineet osoittaa olevansa oikeutettuja perinnöksiostoihin. Talonpoikaissäätö vetosi tunteikkaasti valtakunnan säätyihin: Eikö maa kuulu sille, joka sen on raivannut ja kasvattanut? Ja se kuuluu niille, joiden isät ovat työllään velvollisuutensa suorittaneet.¹⁹⁴

Talonpoikaissäätö ilmoitti, että perinnöksiostoissa ilmenevien vaikeuksien takia valtakunnan talous heikkeni. Samalla loukattiin rahvaan etuoikeutta lunastaa kruununtilat perinnöksi. Talonpoikaissäätö vetosi kuninkaan määräykseen vuodelta 1723, jonka mukaan perinnöksiostoja oli jatkettava. Talonpoikaissäädyn mielestä kuninkaallinen määräys koski erityisesti niitä kruununtiloja, joiden omistaja hoitaisi perintötilallisena hyvin tilaansa. Perinnöksiostojen myötä kruunu turvaisi itselleen säännölliset verotulonsa. Talonpoikaistedustajat olivat vakuuttuneita siitä, että Ruotsin säädyt suostuisivat perinnöksiostojen jatkamiseen, koska siitä hyötyivät sekä valtakunta että alamaiset.¹⁹⁵

Talonpoikaissäätö huomautti myös, että kruunulle luovutetut rälssitilat voisivat lunastaa tilansa perinnöksi. Perinnöksiostoja koskien talonpoikaissäätö oli havainnut, että vuosina 1747 ja 1766 kruunun verotaakka oli kasvanut. Tämän takia talonpoikaissäätö ei nähnyt mitään syytä olla jatkamatta perinnöksiostoja. Kruununtalalliset olivat kaiken lisäksi säästäneet jo kauan rahaa lunastaakseen verokirjeet itselleen. Perinnöksiostoja jarrutettiin kuitenkin koko ajan kuninkaan nimissä, vaikka rahvaan oikeus perinnöksi lunastamiseen oli vahvistettu vuoden 1723 kuninkaallisella määräyksellä.¹⁹⁶

¹⁹⁴ Bondeståndets riksdagsprotokoll, talonpoikaissäätö perinnöksi ostoista 7.3.1772, osa 12, 731.

¹⁹⁵ Bondeståndets riksdagsprotokoll, talonpoikaissäätö perinnöksi ostoista 7.3.1772, osa 12, 731–732.

¹⁹⁶ Bondeståndets riksdagsprotokoll, talonpoikaissäätö perinnöksi ostoista 7.3.1772, osa 12, 732–733.

Aateliston ja kruununpalvelijoiden sotkeentuminen perinnöksiostoihin johti jatkuviin rahvaanvalitukseen ja talonpoikaissäädyn vaatimukseen säätyjen ajalla. Talonpoikaissääty asettui aatelistoa vastaan ja pyrki kuninkaan avulla saavuttamaan tavoitteensa perinnöksiostojen vauhdittamisessa vedoten kuninkaan vahvistuskirjaan vuodelta 1723. Perinnöksiostot aiheuttivat kuitenkin sekaannusta myös talonpoikaissäädyn sisällä, kun ratsutilalliset ja ruukinomistajat yrittivät lunastaa kruununutilallisten omistusoikeuksia itselleen. Tämä ei kuitenkaan estänyt talonpoikaissäätyä vaatimasta perinnöksiostojen jatkamista.

Talonpoikaissääty perusteli vaatimuksensa konkreettisilla seurauksilla, joita perinnöksiostoilla tulisi olemaan. Valtakunnan talous kohenisi, kun kruunu saisi uusien perintötilojen myötä lisää verotuloja. Sen lisäksi kruununutilallisten oikeudellinen asema parani heidän lunastaessaan tilansa perinnöksi. Talonpoikaissäädyn vaatimukset eivät olleet yksipuolisia vaan niillä tarjottiin selkeitä ratkaisuja. Perinnöksiostoprosessien vaikeuttaminen oli talonpoikaissäädyn näkökulmasta katsoen yksi säätyjen ajan merkittävimpiä epäkohtia. Aateli yritti kaikin puolin estää perinnöksi ostot väittämällä, että perintötilallisena talonpoika hoiti tilaansa piittaamattomasti toisin kuin kruununutilallisena tai aatelin rälssin alaisuudessa. Talonpoikaissääty taas vastusti aatelia, joka halusi heikentää perintötilallisten asemaa.¹⁹⁷

Kiista perinnöksi ostoista ei ratkennut säätyjen ajan viimeisillä valtiopäivillä. Aateli lisäsi valtaansa ritarihuoneen säädöksellä vuonna 1762. Säädös kielsi uusien aateloitujen pääsyn ritarihuoneelle ja satoi pienemmän ryhmän aatelisia entistä tiukemmin kiinni vallankahvaan. Tämä ei edistänyt perinnöksiostoja millään tavoin talonpoikaissäädyn näkökulmasta katsottuna. Aatelittomien vastarinta kuitenkin kiihtyi vallanjaon seurauksena ja Loviisan pormestari Anders Keppleruksen julistus ”odaalisäätyjen privilegioiksi” sisälsi vaatimuksen kruununtilojen perinnöksiostojen laajentamisesta. Talonpoikaissääty otti kantaa aatelittomien säätyjen ”ihmisoikeusjulistukseen” ja julkaisi valtiopäivillä 1771–1772 Keppleruksen esityksen pohjalta talonpoikaissäädyn privilegit, joissa talonpojat julkaisivat oman ehdotuksensa perinnöksi ostoista.¹⁹⁸

¹⁹⁷ Jutikkala 1958, 226–227.

¹⁹⁸ Jutikkala 1958, 229–230; Karonen 2001, 364–365.

3.5 Odaalisäätyjen ”ihmisoikeusjulistus” valtiopäivillä 1771–1772

Säätyjen ajan viimeisinä vuosikymmeninä Ruotsin valtakunta oli ajautunut taloudelliseen ja poliittiseen ahdinkoon. Rauhantilasta huolimatta talous oli kriisissä ja valtakuntaa koetteli ankara inflaatio. Rahan arvon aleneminen koetteli erityisesti rahapalkkaista upseeristoa, joka arvosteli avoimesti valtajärjestelmää. Kohonneet hinnat haittasivat myös Ruotsin sisä- ja ulkomaan kauppaa. Ruotsin poliittista järjestelmää horjutti hattujen ja myssyjen muodostamien puolueiden kamppailu vaikutusvallasta. Kuningas oli menettänyt ison osan vallastaan valtaneuvostolle vuoden 1720 hallitusmuodossa ja vuosikymmenien aikana kuninkaan valtaa oli supistettu entisestään. Kaikki yritykset kasvattaa hallitsijan vaikutusvaltaa torjuttiin ja kuninkaan valtaa rajoitettiin hallitsijan kannalta lähes nöyryyttävällä tavalla.¹⁹⁹

Mielialoja kiihdytti eniten kiista aatelisten ja aatelittomien säätyjen välillä. Aatelisto oli sitoutunut entistä tiukemmin vallankahvaan. Aateliston vahva asema valtaneuvostossa oli merkittävä, koska valtaneuvoston alaisuudessa toimineet tuomioistuimet ja virkakoneisto olivat kokonaisuudessaan aateliston hallussa. Tämä säätyjen ajan valtajärjestelmän merkittävä epäkohta herätti vastustusta aatelittomien säätyjen keskuudessa ja protestit valtaapitäviä vastaan kiihtyivät valtiopäivillä Ruotsin talouden romahtaessa alennustilaan. Maan tilannetta voi verrata Suuren Pohjan sodan jälkeiseen kaoottiseen tilanteeseen. Aatelia vastustivat papisto, porvaristo ja talonpojat, mutta ainakin aluksi aatelistoa tukivat papiston ja porvariston ylempi luokka.²⁰⁰

Kauppan ja elinkeinovapauden rajoittaminen nostatti vastarintaa etenkin porvarissäädystä, jossa oltiin sitä mieltä, että kauppaa koskevat rajoitukset vahingoittivat Ruotsin taloutta. Talonpoikaissäädyn oli helppo yhtyä porvaristoon, koska kaupan rajoitukset haittasivat yhtä lailla myös rahvaan taloudellista menestystä. Säätyjen ajan alussa käyty kiista aatelittomien säätyjen jäsenten oikeuksista siviilivirkoihin aiheutti valtiopäivillä jatkuvasti riitoja aateliston ja aatelittomien säätyjen välillä. Aatelittomat säädetyt vaativat oikeuksia siviilivirkoihin, koska heidän mielestään virkamiehet oli valittava kykyjen eikä syntyperän perusteella.²⁰¹

¹⁹⁹ Pohjolan-Pirhonen 1967, 363; Nurmiainen 2009, 52; Virrankoski 1986, 30, 223; Virrankoski 2001, 304.

²⁰⁰ Katajala 2002, 409–410; Niemelä 1999, 53; Nurmiainen 2009, 192.

²⁰¹ Danielson-Kalmari 1932, 435, 565; Niemelä 1999, 54.

Kiista virkoihin nimityksistä oli hyökkäys aatelia vastaan. Säätyjen ajan lopulla 1760-luvulta lähtien valtaneuvoston vastaiset ja sitä puolustavat poliittiset julistukset lisääntyivät. Ajan ilmapiiri salli tietyin poikkeuksin omien intressien ja poliittisten ohjelmien julkisen esittämisen. Vuodesta 1766 lähtien poliittisten mielipiteiden esittäminen sallittiin lähes täysin painovapauslain nojalla. Tämä seikka oli omiaan auttamaan Ruotsin aatelittomia säätyjä kamppailemaan aateliston ylivaltaa vastaan. Talonpoikaissäätö oli säätyjen ajan alusta asti osoittanut aktiivisuutta kamppaillessaan aatelia vastaan ja ryhtyi nyt entistä rohkeammin taistelemaan valtiopäivillä oikeuksiensa puolesta.²⁰²

Säätyjen ajan viimeisinä vuosina ilmestyi muiden liberalististen julkaisujen ohessa Loviisan pormestari Anders Keppleruksen radikaali julistus odaalisäätyjen yhteisistä privilegioista. Anders Kepplerus luovutti aatelittomien säätyjen ”ihmisoikeusjulistuksen” porvarissäädylle tammikuussa 1770 juuri ennen valtiopäivien päättymistä. Julistuksen laatimisessa pormestari Kepplerusta avusti kaupunkineuvos Edvard Runeberg, joka antoi kirjoitukselle asiantuntevan hyväksyntänsä. Keppleruksen julistus luovutettiin porvarissäädylle niin myöhään, ettei sitä ehditty käsitellä valtiopäivillä 1769–1770. Odaalisäätyjen ihmisoikeusjulistus oli suunnattu propagandaksi seuraavia valtiopäiviä varten. Ne koittivatkin pian, kun Ruotsin kuningas Adolf Fredrik kuoli vuonna 1771.²⁰³

Talonpoikaissäätö laati kesäkuussa 1771 esityksen omista säätyprivilegioistaan tukeutuen Keppleruksen ihmisoikeusjulistukseen. Säätyprivilegiot olisivat toteutuessaan vahvistaneet perintö- ja kruunutilallisten oikeudet. Radikaalista sisällöstään huolimatta hanke ei pyrkinyt kumoamaan voimassaolevaa säätyjen valtaa. Kysymys oli Ruotsin poliittisten säätyjen välisten erojen tasoittamispyrkimyksistä, eikä koko rahvaalle kuuluvista oikeuksista. Talonpoikaissäädyn kohdalla kyse oli konkreettisista pyrkimyksistä vahvistaa perintö- ja kruunutilallisten täydellinen omistusoikeus tiloihinsa. Säätyjen ajalla vallinneessa poliittisessa tilanteessa talonpoikien säätyprivilegiot olivat hyökkäys aateliston etuoikeuksia vastaan. Talonpoikaissäätö pyrki suojaamaan oikeutensa samalla tavalla kuin vuonna 1723, jolloin talonpojat ja kuningas Fredrik I laativat kuninkaan vahvistuskirjan rahvaan oikeuksista ja vapauksista.²⁰⁴

²⁰² Danielson-Kalmari 1932, 448; Jutikkala 1958, 260; Nurmiainen 2009, 181; Virrankoski 1986, 30–31.

²⁰³ Danielson-Kalmari 1932, 565, 569; Niemelä 1999, 62; Nordin 2000, 394–402; Nurmiainen 2009, 190; Virrankoski 1986, 273.

²⁰⁴ Nordin 2000, 402–403; Paasto 1994, 156–158; Virrankoski 1986, 276.

Talonpoikaissäädyn privilegioehdotuksessa vedottiin hallitsijaan, jotta tämä vahvistaisi odaalisäätyjen oikeudet ja tekisi kaikkensa suojellakseen papistoa, porvaristoa ja talonpoikaissäätystä. Odaalisäätyjen privilegioiden alkuosa sisälsi säätyjen aikaa ajatellen radikaalia ja valistukselle ominaista tekstiä. Julistuksen mukaan kaikkia Ruotsin alamaisia tuli kunnioittaa heidän säädystään, virastaan, iästään ja sukupuolestaan huolimatta. Ketään ei saanut nimittää irtolaiseksi ja pakottaa sotapalvelukseen ilman päteviä perusteluja. Odaalisäätyjen edustajien mielivaltaisia pidätyksiä ei tulisi sallimaan. Julistuksen perusteella ruumiillinen kurittaminen ja vangittujen perheiden sekä palvelusväen vainoaminen tulisi kieltää. Tuomarit olivat velvoitettuja valvomaan pidätettyjen oikeuksia.²⁰⁵

Tukeutumalla pormestari Kepleruksen ihmisoikeusjulistukseen talonpoikaissäätö vaati Ruotsin perintö- ja kruunutilallisten sosiaalisen ja oikeudellisen aseman vahvistamista. Vaatimus liittyi talonpoikien ja aateliston keskinäiseen kamppailun Ruotsin valtiopäivillä. Talonpoikaissäädyn kamppailu aatelistoa vastaan oli perua jo 1600-luvulta, jolloin iso osa talonpoikien veromaasta oli ajautunut aatelin rälssin alaisuuteen.²⁰⁶ Aatelin talonpoikaissäädylle aiheuttama sosiaalinen paine oli lisääntynyt säätyjen ajalla 1720-luvulta lähtien, kun aateliston vaikutusvalta valtaneuvostossa kasvoi. Talonpoikaissäätö halusi varmistaa, ettei aatelisto loukkaisi perintö- ja kruunutilallisten oikeuksia. Tähän liittyen talonpoikien privilegioissa julistettiin:

1. Perintö- ja kruunutilallisten oikeutta valita edustajansa valtiopäiville oli kunnioitettava.
2. Perintötilallisen täydellinen omistusoikeus oli vahvistettava. Tilallisella oli täysi oikeus myydä ja muokata maatansa parhaaksi katsomallaan tavalla. Perintötilallinen oli oikeutettu nauttimaan kaikista tuotoista, joita hän tilaltaan sai.
3. Perintötilallista ei saanut rasittaa liiallisilla veroilla ja maksuilla niin paljon, että tila ajautuisi verohylkynä kruunulle tai rälssimiehelle. Sama asia koski kaikkia kruununveroa maksavia talonpoikia.
4. Rälssitilallisia koskivat samat oikeudet kuin perintötilallisiakin.

²⁰⁵ Bondeståndets riksdagsprotokoll, talonpoikaissäädyn privilegier kesäkuu 1771, 592–593.

²⁰⁶ Virrankoski 2001, 223.

5. Kaikki Ruotsin kruunutilalliset olivat oikeutettuja lunastamaan tilansa perinnöksi. Sukuoikeutensa todistamaan kykenevät kruunutilalliset olivat etuoikeutettuja perinnöksiostoihin.
6. Perinnöksiostoja oli jatkettava kuninkaan vuoden 1723 vahvistuskirjan perusteella. Perinnöksiostot oli tehtävä aikaisempaa helpommaksi.
7. Lapin alueen tilat olivat verrattavissa valtakunnan kruunutiloihin. Tanskalta Ruotsille luovutettujen alueiden talonpojat nauttivat samoja oikeuksia kuin Ruotsin perintö- ja kruunutilalliset.
8. Perintö- ja kruunutilallisen työtä ja omaisuutta oli kunnioitettava. Tilojen tuotoista saatu voitto kuului ennen kaikkea tilan omistajalle. Rahvas oli oikeutettu verohelpotuksiin kuninkaan vahvistuskirjan määräyksen perusteella.²⁰⁷

Talonpoikaissäädyn privilegiojulistuksessa vaadittiin säilyttämään ruotujakolaitos vuoden 1684 ja 1685 määräysten perusteella. Ruotujakolaitos tuli laajentaa koskemaan kaikkia maanluontoja eikä ruotutiloja saanut rasittaa ylimääräisillä maksuilla ja velvollisuuksilla. Lisäksi talonpoikaissäätö halusi kieltää veronvuokrauksen, jossa kruununmaa olisi annettu yksityiselle henkilölle verotettavaksi. Mikäli perintö- tai kruunutila ajautuisi maksuvaikeuksiin, sitä ei tulisi ajaa verohylkynä kruunulle tai aatelin rälssin alaisuuteen. Ruotsin säätyjen tulisi tässä tapauksessa vaatia velkaantuneelta tilalliselta korvaussumma maksamatta jääneistä kruununveroista. Odaalisäädylle tuli antaa päätösvalta kaikkien verojen, maksujen ja suoritusten suhteen ja ne saisivat päättää kaikkien verojen ja maksujen tarpeellisuudesta.²⁰⁸

Talonpoikaissäätö vaati metsänhoito- ja metsästysoikeutta kaikille kruununmailleen. Samalla sääty esitti vapaata purjehdusoikeutta kaikille markkinapaikoille. Purjehdusoikeuden mukaan rahvaalla oli oikeus myydä tuotteitaan täysin vapaasti kaikkialla Ruotsin valtakunnassa. Säätyprivilegioidensa loppuosaan talonpoikaissäätö oli lisännyt vaatimuksen täydellisestä paino- ja kirjoitusvapaudesta sekä aatelittomien virkamiesten nimittämisestä valtakunnan

²⁰⁷ Bondeståndets riksdagsprotokoll, talonpoikaissäädyn privilegier kesäkuu 1771, osa12, 593–599.

²⁰⁸ Bondeståndets riksdagsprotokoll, talonpoikaissäädyn privilegier kesäkuu 1771, osa 12, 599–601.

virkoihin. Purjehdusoikeus oli mainittu jo Fredrik I:n vahvistuskirjassa vuonna 1723 samoin kuin vaatimus kruunun virkamiesten oikeanmukaisesta toiminnasta Rutosin rahvasta kohtaan. Talonpoikaissäädyn privilegiojulistus päättyi toteamukseen, jonka mukaan kuningas ottaisi suojelukseensa kaikki Ruotsin odaalisäädyt. Kuningas oli ollut talonpoikaissäädyn mukaan vuosisatojen ajan aatelittomien säätyjen vahvin tukija.²⁰⁹

Keppleruksen odaalisäätyjen ihmisoikeusjulistus ei sisältönsä perusteella pyrkinyt kumoamaan säätyjen valtaa eikä sitä yritetty myöskään talonpoikien ehdotuksessa talonpoikaissäädyn privilegioiksi. Porvarissäädyn tavoitteena oli ilmeisesti luoda Ruotsiin kaksikamarinen parlamentti, joka olisi muistuttanut Britannian poliittista järjestelmää. Ei ole tiedossa, kuinka paljon talonpoikaissäädy tiesi näistä suunnitelmista.²¹⁰ Toteutuessaan talonpoikaissäädyn privilegiot olisivat vahvistaneet Ruotsin perintö- ja kruununlallisten täydellisen omistusoikeuden tiloihinsa nähden. Oikeuksiensa vahvistamiseksi talonpoikaissäädy tukeutui Keppleruksen odaalisäätyjen julistukseen samalla tavalla kuin kuningas Fredrik I:n vuonna 1723 laatimaan vahvistuskirjaan. Talonpoikaissäädy oli yhdistänyt privilegiohankkeessaan kaikki säätyjen ajan valtiopäivillä ajamansa asiat vallanjaosta, kuninkaan vallasta, oikeuslaitoksesta ja verotuksesta.

Keppleruksen ihmisoikeusjulistus oli sidottu omistusoikeuteen eikä sen ajateltu koskevan kaikkia Ruotsin alamaisia. Johdettuna sanasta odaali oikeudet kuuluivat niille, joilla oli täydellinen omistusoikeus omaisuuteensa. Maansa täydellisen omistusoikeuden lunastaneen talonpojan ei tarvinnut totella ketään ulkopuolista tahoa ja hän sai muokata maataan mielensä mukaan. Talonpoikaissäädyn tavoitteena oli säätyprivilegioidensa avulla päästä eroon aatelin ja kruununviranomaisten valvonnasta. Säätyjen ajan loppupuolella laadittu odaalisäätyjen ihmisoikeusjulistus oli talonpoikaissäädyn näkökulmasta koko säätyjen ajan kestäneen oikeustaistelun lopputulos. Mitään vallankumouksellista kiihotusta privilegiohanke ei siis ollut, koska toteutuessaan talonpoikaissäädyn privilegiot olisivat vahvistaneet ainoastaan perintö- ja kruununlallisten oikeudet, mutta jättäneet oikeuksien ulkopuolelle rälssilampuodit ja muun yhteisen rahvaan.²¹¹

²⁰⁹ Bondeståndets riksdagsprotokoll, talonpoikaissäädyn privilegiot kesäkuu 1771, osa 12, 601–603.

²¹⁰ Virrankoski 2001, 318.

²¹¹ Puumalainen 1990, 40; Virrankoski 2001, 319.

Odaalisäätyjen ”vapauden huuma” päättyi kuitenkin elokuussa 1772 Ruotsin kuningas Kustaa III:n vallankaappaukseen. Säätyjen valta romahti verettömästi ja vuoden 1720 hallitusmuodon tilalle säädettiin vuoden 1772 kuningasvaltainen hallitusmuoto. Salainen valiokunta lakkasi olemasta ja kuninkaan valtaa käyttänyt valtaneuvosto menetti merkityksensä. Kustaa III oli kasvatettu esi-isänsä hengessä perinteiseen kuninkuuteen ja hän oli kyllästynyt säätyjen valtaan. Säätyjen keskinäisten riitojen lisäksi Kustaa III halusi tehdä lopun rajoitetusta kuninkaan vallasta. Säätyjen vallan täydellinen lakkauttaminen olisi kuitenkin aiheuttanut niin paljon vastalauseita, että Kustaa III:n oli suostuttava hallitsemaan valtakuntaa yhdessä Ruotsin säätyjen kanssa. Mikään ei kuitenkaan poistanut sitä tosiasiaa, että hieman yli 50 vuotta kestänyt säätyjen valta oli päättynyt.²¹²

Kuningasmieliset talonpojat ottivat uuden hallitsijan ainakin aluksi myönteisesti vastaan. He ajattelivat, että Kustaa III muuttaisi perin pohjin vuoden 1720 hallitusmuodon ja toisi parannusta talonpoikien sosiaaliseen asemaan. Talonpoikien epäilykset heräsivät heti, kun säätyjen valtaa uhattiin aseilla. Talonpoikaissäädylle ei ollut sen jälkeen syytä odottaa Kustaa III:n vallankaappauksen parantavan rahvaan asemaa. Suurin epäilijä oli talonpoikaissäädyn puhemies, joka epäili Kustaa III:n esiintyvän ”aatelinen naamio” kasvoillaan. Kuningas ei ollut tarvinnut talonpoikaissäädyn apua vaan oli tukeutunut aatelia edustavaan upseeristoon. Vahva hallitsija kävi hyvin liittolaisena omien intressien saavuttamiseksi, mutta Kustaa III oli päässyt valtaan käyttämällä talonpoikia hyväkseen. Kustaa III katkaisi poliittisen kehityksen, johon talonpoikaissäätö oli pyrkinyt säätyjen ajan valtiopäivillä.²¹³

Kustaa III:n aatelisystävällisyyden lisäksi talonpoikaissäätö tiesi hallitsijan tuntevan epäluuloa rahvasta kohtaan. Elokuun vallankaappauksen yhteydessä eteläisen Suomen kartanoalueilla kruunun- ja rälssitalonpojat olivat metelöineet isäntiään vastaan ja nousseet useissa tapauksissa aseelliseen kapinaan. Se ei sopinut Kustalle, joka pelkäsi rahvaan ryhtyvän hänen vallankaappauksensa innoittamina avoimeen kapinaan. Rähinöivät talonpojat saivat rangaistuksensa, mutta kuninkaan lähimmät miehet kuten kenraaliluutnantti Jakob Magnus Sprengtporten lupasivat ottaa huomioon talonpoikien esittämät huolet. Kuningas lupasi lieventää rangaistuksia, mikäli talonpojat lupaisivat olla osallistumatta rettelöihin.²¹⁴

²¹² Virrankoski 2001, 322–324.

²¹³ Alexandersson 1976, 209; Katajala 2002, 412; Virrankoski 2001, 325.

²¹⁴ Katajala 2002, 423–424; Virrankoski 2001, 325.

Toinen vakava kuolinisku talonpoikaissäädyn pyrkimyksille oli perinnöksiosto oikeuden lakkauttaminen vuonna 1773. Päätös lakkauttamisesta herätti vastalauseita talonpoikaissäädyssä. Vuonna 1789 Kustaa III muutti suhtautumistaan rahvaaseen ja uudisti talonpoikien oikeudellista asemaa yhdistys- ja vakuuskirjassa. Perintötila ei joutunut enää maksamattomien verojen takia verohylyksi vaan verorästeihin suhtauduttiin aivan kuten tavalliseen velkaan. Aatelittomille annettiin oikeus ostaa rälssimaata. Yhdistys- ja vakuuskirjan sisältö muistutti paljolti Kepleruksen julistusta. On erittäin todennäköistä, että Kustaa III oli saanut tietää julistuksesta lähimpien neuvonantajiansa kautta. Yhdistys- ja vakuuskirjan ansiosta perintö- ja kruunutilallisten oikeudellinen ja sosiaalinen asema parani huomattavasti, kun tiloille myönnettiin täydellinen omistusoikeus.²¹⁵

4. Johtopäätökset

Valtiopäivistä muodostui talonpoikaissäädylle merkittävä valituskanava 1600-luvulta lähtien valtiokoneiston vahvistumisen myötä. Rahvas käytti valtiopäiviä vedotakseen talonpoikaishedustajien avulla suoraan kuninkaaseen pyrkien samalla ohittamaan paikalliset viranomaiset. Käsitys talonpoikaissäädyn vaikutusmahdollisuuksista valtiopäivillä vaihtelee. Keskusvallan vahvistumisen myötä aateliston voimistunut yhteiskunnallinen asema teki talonpoikaissäädyn vaikutusmahdollisuudet valtiopäivillä heikoiksi. Talonpoikaissäädyn mukanaolon tarkoitus valtiopäivillä oli aatelin ja kruunun näkökulmasta ehkäistä rahvaan protesteja ja kapinointia. Tämän näkökannan mukaan kysymys oli enemmän sosiaalisten paineiden purkamisesta kuin todellisesta poliittisesta vaikuttamisesta. Toisenlaisen näkökulman mukaan talonpoikaissäätö osallistui aktiivisesti valtiopäiväpolitiikkaan jo 1600-luvun aikana vastustaessaan aateliston ylivaltaa. Talonpoikaissäädyn osuus vuonna 1680 tapahtuneessa isossa reduktiossa oli merkittävä huolimatta siitä, että kuningas otti itselleen kaiken käskyvallan perustaen valtansa täydelliseen itsevaltiuteen.

Itsevaltiuden aika päättyi vuonna 1718 Ruotsin kuningas Kaarle XII:n saatua surmansa Norjan sotaretkellä. Ruotsin korkeimmat neuvosherrat halusivat päästä eroon itsevaltiudesta ja tarjosivat kruunua Kaarle XII:n sisarelle Ulrika Eleonooralle. Kruunauksen ehdoksi määrättiin, että kuningatar Ulrika Eleonoora hyväksyisi uuden hallitusmuodon, jossa hallitsija tulisi jakamaan käskyvallan Ruotsin säätyjen kanssa. Kyse oli hallitsijan ja Ruotsin säätyjen

²¹⁵ Katajala 2002, 479; Virrankoski 2001, 338.

välisestä sopimuksesta, jonka tuloksena syntyi vuoden 1719 hallitusmuoto. Kuningatar Ulrika Eleonoora luopui kruunusta seuraavana vuonna, kun uutta hallitusmuotoa täsmennettiin. Itsevaltiaan kuninkaan sisar ei hyväksynyt hallitusmuotoa, joka hänen mielestään oli rajoittanut liikaa hallitsijan valtaa. Seuraajaksi ehdotettiin kuningattaren puolisoa saksalaista prinssi Fredrikiä, jonka kuninkuutta Ruotsin neljä säätyä pohtivat vuoden 1720 valtiopäivillä.

Ruotsin säätyjen ajan valtiopäivillä talonpoikaissäädyn muodostivat perintö- ja kruununtalonpojat. Talonpoikaissäädyn jäsenet valittiin valtiopäivämiesvaaleilla ja jokainen Ruotsin kihlakunta velvoitettiin lähettämään edustajansa Tukholmaan. Joissakin tapauksissa kihlakunnat lähettivät valtiopäiville yhteisen edustajan. Talonpoikaissäädyn edustajan kustantaminen valtiopäiville oli kallista, joten syy yhteisen edustajan lähettämiseen löytyi korkeista kustannuksista. Toisaalta yhteisen edustajan lähettäminen valtiopäiville saattoi johtua kihlakuntien solidaarisista intresseistä. Kihlakuntien rahvas halusi yhdistää tavoitteensa ja lähettää yhden ”vahvan” edustajan toteuttamaan kihlakuntien päämääriä. Talonpoikaissääty ilmoittikin jatkuvasti valtiopäivillä olevansa päätöksistään vastuussa ”kotona oleville kanssaveljilleen”. Siitä huolimatta, että talonpoikaissääty jatkuvasti vetosi kanssaveljiinsä, talonpoikaisedustajat eivät kokoontuneet valtiopäiville rahvaan edustajina vaan sananmukaisesti muodostivat rahvaan.

Talonpoikaissääty osallistui säätyjen ajan valtiopäiville 1600-luvun tapaan omana säätyään. Valtiopäiville osallistuminen ei ollut enää säätyjen ajan alkaessa tavatonta. Talonpoikaissääty, kuningas ja aatelisto muodostavat tutkielmassani sivulla 77 olevan kuvion 2 mukaisesti kolmiakselin, jossa yhden osapuolen vaikutusvallan lisääntyminen vaikutti kahden muun osapuolen poliittiseen ja sosiaaliseen asemaan. Pääkysymyksenä otin esiin talonpoikaissäädyn mielipiteet kuninkaanvallasta säätyjen ajalla. Tarkastelin myös talonpoikaissäädyn valtiopäivillä tekemiä esityksiä aatelistosta, joka oli kasvattanut vaikutusvaltaansa säätyjen ajalla. Esityksissä oli olennaista, minkälaisia seurauksia aateliston vaikutusvallan kasvulla oli rahvaan sosiaaliseen ja oikeudelliseen asemaan. Samalla tarkastelin talonpoikaissäädyn käyttämiä keinoja vaikuttaa poliittisiin asioihin.

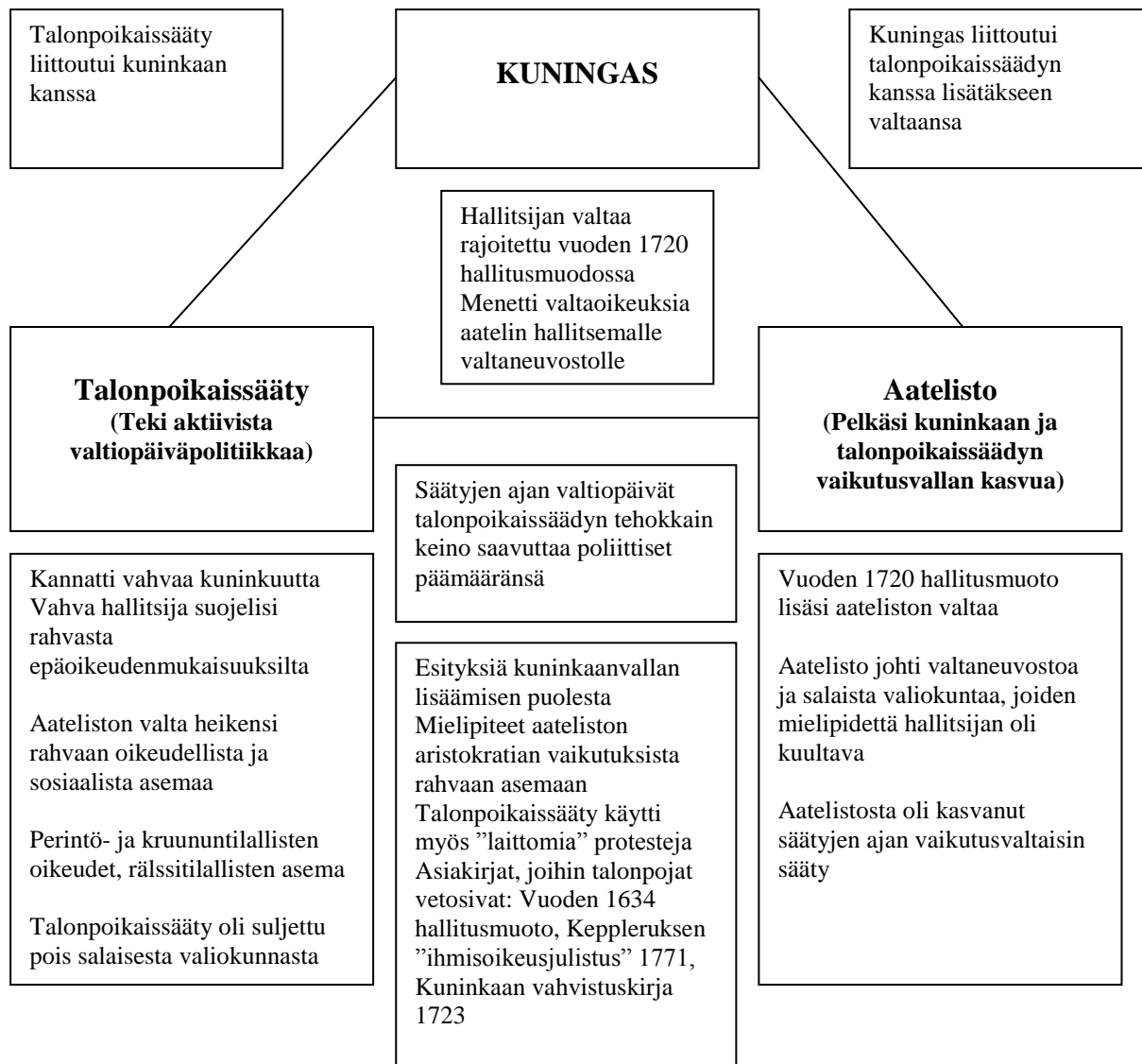
Perinteisinä kuninkaan vallan puolestapuhujina talonpojat asettuivat kannattamaan prinssi Fredrikin kuninkuutta. Samalla talonpoikaissääty ilmoitti, että vuoden 1720 hallitusmuoto oli onnettomuus Ruotsille kuninkaan vallan rajoittamisen takia. Kyse ei ollut sokeasta uskosta kuninkaan hyvyyteen vaan omien etujen puolustamisesta ja käytännön ratkaisuisista.

Talonpoikaissäätö ehdotti vuoden 1720 hallitusmuodon sisällöksi vuoden 1634 hallitusmuotoa, jossa kuninkaalla oli laajemmat valtaoikeudet. Kuningas hallitsi yhdessä säätyjen kanssa, mutta teki kaikista asioista lopulliset päätökset. Vuoden 1720 hallitusmuodon perusteella kuninkaan päätösvalta oli siirtynyt käytännössä kokonaan säädyille ja aatelin hallitsemalle valtaneuvostolle. Talonpoikaissäädyn mielestä aatelinvalta heikensi selvästi rahvaan asemaa. Asettuessaan kannattamaan Fredrikin kuninkuutta talonpoikaissäätö toivoi hallitsijan suojelevan rahvasta aateliston ylivallalta. Talonpoikaissäätö käytti kuningasta eräänlaisena asiamiehenään, joka toteuttaisi valtaneuvostossa talonpoikien poliittisia pyrkimyksiä. Kuningas puolestaan toivoi vahvasta talonpoikaissäädystä merkittävää liittolaista lisätäkseen valtaansa.

Talonpoikaissäädyn esitysten perusteella aateliston vallan kasvulla oli merkittäviä seurauksia, jotka vaikuttivat Ruotsin rahvaan asemaan. Säätyjen ajan valtiopäivien tärkeimmäksi elimeksi nousi salainen valiokunta, jonka muodostivat aateliston, papiston ja porvariston edustajat. Talonpoikaissäätö oli suljettu pois salaisesta valiokunnasta vuoden 1720 hallitusmuodon pykälän kaksitoista perusteella. Poissulkeminen takasi talonpoikaissäädyn syrjäyttämisen tärkeistä poliittisista päätöksistä. Aateliston johtama valtaneuvosto haali itselleen lisää valtaa, koska sen ei tarvinnut kuunnella talonpoikaishedustajien mielipiteitä Ruotsin sisä- ja ulkopoliittikkaa koskevista asioista.

Talonpoikaissäätö oli vakuuttunut siitä, että virkamiehistö ja oikeuslaitos joutuisivat aateliston käsiin. ”Paronien ja herttuoiden” hallitsema valtaneuvosto kykenisi vaikuttamaan ennen kaikkea Ruotsin hovioikeuksien toimintaan ja täyttämään virat aateliston suosikeilla. Valtaneuvosto pystyi yhtäläillä valvomaan myös seurakuntien toimintaa nimittämällä papeiksi mieleisiään henkilöitä. Talonpoikaissäätö toivoi käskyvaltansa menettäneen kuninkaan valvovan oikeuslaitosten toimintaa, jotta rahvas saisi oikeudenmukaista kohtelua oikeuden edessä. Talonpoikaissäätö pelkäsi myös kruununpalvelijoiden sortoa, koska virkamiehistö edusti aatelissäätöä tai ainakin säätyläistöä. Kruununpalvelijat tulisivat vaatimaan rahvaalta jatkuvasti lisää maksuja ja velvollisuuksia kruununveron lisäksi. Talonpoikaissäätö syytti aatelin hallitsemaa valtaneuvostoa rahvaan rasittamisesta jatkuvilla määräyksillä ja säädöksillä. Talonpoikien mukaan kuninkaan tehtäviin kuului valvoa virkamiesten toimia, jotta nämä eivät kohtelisi perintö- ja kruununlallisia liian ankarasti.

Kuvio 2. Tutkimuskysymysten yhteydessä esitetty kuninkaan, talonpoikaissäädyn ja aateliston välistä suhdetta kuvaava kolmiakseli muotoutuu pro gradu -tutkielmassani seuraavanlaiseksi.

Aateliston valta-asemalla oli talonpoikaissäädyn mielestä suora vaikutus perintö- ja kruununtaloihin, koska aatelisto pystyi helpommin valvomaan rahvasta ja antamaan määräyksistä uusista maksuista. Talonpoikaissäädyn mukaan aatelisto pyrki estämään kruununtaloiden perinnöksiöitä hankkimalla tilojen omistusoikeuksia. Perinnöksiöitä pyrittiin rajoittamaan jo pelkästään sillä, että kuka tahansa talonpoikaissäädyn ulkopuolinenkin saattoi ostaa kruununtalun perinnöksi. Talonpoikaissääty esitti, että aateliston vallan vaikutuksesta perintö- ja kruununtalot joutuisivat ajan myötä aatelin alustalaisiksi. Tämä johtui siitä, että rahvaan maksut ja velvollisuudet tulisivat jatkuvasti lisääntymään. Rahvaan maksukykyä valvovat kruununpalvelijat ajaisivat verohylyksi joutuneet tilalliset

aatelin lampuodeiksi. Talonpoikaissäätö syytti valtaneuvostoa siitä, että se teki rahvaan kyvyttömäksi puolustamaan oikeuksiaan vaatimalla lisää maksuja ja velvollisuuksia.

Talonpoikaissäädyn esityksistä ei heijastunut ainoastaan pelko siitä, että aatelin alaisten rälssitilojen määrä tulisi lisääntymään. Suurin pelko liittyi aateliston havittelemiin etuoikeuksiin, joilla se pyrki palauttamaan aatelin rälssitiloille paremmat oikeudet ja vapaudet ajalta ennen isoa reduktiota vuonna 1680. Talonpoikaissäätö toi säätyjen ajalla esiin mahdollisuuden, että aatelin etuoikeudet lisääisivät aatelin alaisten rälssitilojen vapauksia. Talonpoikaissäädyn esitysten perusteella rahvaan verotaakka lisääntyi, mutta aatelin rälssitilat nauttivat lisääntyvässä määrin vapautusta veroista ja maksuista. Tämä liittyi sotaväen ylläpitoon, jonka pelättiin jäävän säätyjen ajalla kokonaan perintö- ja kruununtalallisten rasitukseksi. Talonpoikaissäätö vaati, että aatelistolla ei saisi olla oikeutta ohittaa 1680-luvulla annettua määräystä ruotujakolaitoksen ulottamisesta kaikkiin maanluontoihin. Perintö- ja kruununtalalliset pitivät sotaväen varustamista tärkeänä velvollisuutenaan, mutta eivät hyväksyneet ylimääräisiä maksuja ja suorituksia, joita vaadittiin armeijan ylläpitämiseksi. Talonpoikaissäätö vastusti kiivaasti myös aatelin ”kartano-oikeuden” käyttöä, joka olisi oikeuttanut vihatun kotikurin antamiseen rälssitalonpojille. Talonpoikien valtiopäivillä tekemien esitysten perusteella aatelistolla ei ollut oikeutta kohdella lampuotejaan epäoikeudenmukaisesti, mutta eivät myöskään saaneet antaa alustalaisilleen verohelpotuksia.

Valtiopäivillä esitetyt mietinnöt ja vetoamukset olivat talonpoikaissäädyn ensisijainen keino saavuttaa poliittiset päämääränsä. Viime kädessä esityksillä pyrittiin ohittamaan paikallistason viranomaiset ja vetoamaan suoraan kuninkaaseen. Aateliston ylivaltaa vastustaessaan talonpoikaissäätö liittoutui kuninkaan kanssa, mutta haki tukea pyrkimyksilleen myös muista aatelittomista säädyistä. Yhteistyö aatelittomien säätyjen kanssa oli ollut aktiivista 1600-luvulla eikä se ollut säätyjen ajallakaan ennenkuulumatonta. Liittoutuminen kuninkaan ja aatelittomien säätyjen kanssa oli taktinen ratkaisu aatelinvastaisessa hyökkäyksessä. Vuoden 1723 privilegioriita ratkesi kolmen aatelittoman säädyn voittoon.

Valtiopäivätoiminta oli osoitus talonpoikaissäädyn aktiivisista pyrkimyksistä käyttää laillisia keinoja poliittisten ratkaisujen saavuttamiseksi. Säätyjen ajalle oli ominaista myös väkivaltainen protestointi hallitusmuotoa vastaan, jonka avulla talonpojat pyrkivät laittomin keinoin saavuttamaan päämääränsä. Talonpoikaissäätö ilmaisi myös julkisen mielipiteensä kritisoimalla avoimesti kuninkaan valtaa rajoittanutta vuoden 1720 hallitusmuotoa. Vuonna

1723 kaksi talonpoikaa pidätettiin valtiopäivillä hallitusmuodon vastaisten mielipiteiden vuoksi. Vuoden 1755–1756 valtiopäivillä talonpoikaisedustajat aloittivat etukäteen sovitun mellakan, jonka aikana talonpoikaissäädyn sihteeri ja puhemies uhattiin kantaa ulos istuntosalissa. Samalla rettelöivät talonpoikaisedustajat pyrkivät aiheuttamaan valtiopäivien hajaannuksen ehdottaen talonpoikaissäädyn poistumista Tukholmasta. Väkivaltaisua protesteja tapahtui silloin, kun talonpojat katsoivat, ettei lailliseen valtiopäivätoimintaan osallistuminen enää riittänyt myönteisen ratkaisun aikaansaamiseksi.

Säätyjen ajan valtiopäivien yhteydessä mellakoitiin aika ajoin eri puolilla Ruotsia. Lähteiden perusteella suoraa yhteyttä väkivaltaisiin protesteihin ei löytynyt, mutta valtiopäivillä talonpoikaissäätö oli varmasti tietoinen kapinasuunnitelmista. Suurin väkivaltainen protesti tapahtui Hattujen sodan yhteydessä vuonna 1743, kun suuri talonpoikaisjoukko marssi Tukholmaan vaatien valtaneuvoston eroamista ja Tanskan prinssi Fredrikin nimittämistä Ruotsin kruununprinssiksi. Talonpoikaisjoukon marssi tunnetaan paremmin Taalainmaan kapinana ja se päättyi verisesti sotaväen kiväärituleen. Vuonna 1720 Ruotsissa mellakoitiin kahdella seudulla, kun Falunin ja Jäderin kaivostyöläiset mellakoivat korkeita hintoja ja epäoikeudenmukaista kohtelua vastaan. Säätyjen ajan loppupuolella Suomen eteläisillä kartanoalueilla rettelöitiin useissa paikoissa. Yhteenotot viranomaisten kanssa levisivät myös Karjalan kihlakunnan alueelle. Vuonna 1766 kapinallisjoukko marssi jälleen kohti Tukholmaa rusthollari Sven Hoffmanin johdolla, mutta talonpoikaissäätö sanoutui irti Hoffmanin kapinasta valtiopäivillä.

Poliittisten tavoitteidensa tueksi talonpoikaissäätö käytti asiakirjoja, joiden sisältö parhaiten tuki rahvaan päämääriä. Vedotessaan säätyjen ajan alussa vuoden 1634 hallitusmuotoon talonpoikaissäätö ei osoittanut konservatiivista uutuudenpelkoa vuoden 1720 hallitusmuotoa kohtaan vaan kyse oli yksinkertaisesti paremmista vaihtoehdoista. Vuoden 1634 hallitusmuoto antoi kuninkaalle ja talonpoikaissäädylle paremmat mahdollisuudet vaikuttaa poliittisiin päätöksiin toisin kuin säätyjen ajan hallitusmuoto. Parantaakseen perintö- ja kruununtilallisen asemaa Ruotsissa talonpoikaissäätö käytti apunaan Loviisan pormestari Anders Kepleruksen odalisäätyjen ”ihmisoikeusjulistusta” vuonna 1771. Talonpoikaissäädyn privilegiohanke oli talonpoikien 50 vuotta kestäneen ”oikeustaistelun” lopputulos. Tavoitteena ei ollut luoda Ruotsin yhteiselle rahvaalle suunnattuja yleisiä oikeuksia, vaan ne oli suunniteltu käsittämään ainoastaan perintö- ja kruununtilalliset.

Talonpoikaissäädyn kannalta säätyjen ajan tärkein asiakirja oli kuningas Fredrik I:n laatima vahvistuskirja rahvaan vapauksista ja oikeuksista vuonna 1723. Tarkoituksena oli laatia talonpoikaissäädylle omat privilegit ja hyökätä samalla aateliston valtaa vastaan. Kuninkaalle olisi myös avautunut mahdollisuus laajentaa valtaoikeuksiaan. Fredrik I lupasi talonpoikaissäädylle suojelevansa rahvasta kruununsa vastineeksi, koska talonpoikaissäätö oli tukenut Fredrikin kuninkuutta. Perintö- ja kruunutilalliset saivat vahvistuskirjasta tukea vaatimuksilleen, joita talonpoikaissäätö esitti jatkuvasti säätyjen ajan viidellä vuosikymmenellä. Kruununveroa maksavien talonpoikien oikeudet otettiin esille myös Loviisan pormestari Anders Keppleruksen ”ihmisoikeusjulistuksessa”. Vahvistuskirja oli tärkeä asiakirja jo siitä syystä, että se osoitti talonpoikaissäädyn tärkeän aseman Ruotsin valtiopäiväpolitiikassa 1700-luvulla. Vahvistuskirjassa mainittiin talonpoikien kantavan raskaimman vastuun edistääkseen Ruotsin hyvinvointia. Lisäksi kuningas ilmoitti aikovansa lisätä alamaisten onnellisuutta ja oikeudenmukaisuutta. Käsitteiden hyvinvointi, onnellisuus ja oikeudenmukaisuus kautta kuningas ja talonpoikaissäätö edustivat valistuksen voimia säätyjen ajan alussa.

Perinteisen käsityksen mukaan talonpoikaissäätö osoitti kyvyttömyyttä ja tietämättömyyttä poliittisista asioista Ruotsin säätyjen ajan valtiopäivillä. Tämän käsityksen mukaan talonpoikaishedustajat olisivat olleet lähes kokonaan ylempien säätyjen ohjailtavissa. Kuninkaan puolesta vetoavia lausuntoja pidettiin alkukantaisina reaktioina, jotka olivat osoitus talonpoikaissäädyn sokeasta uskosta kuninkaan hyvyyteen. Tämä seikka on riippuvainen näkökulmasta, josta talonpoikaissäädyn valtiopäivätyötä tarkastellaan. Ylempien säätyjen silmin talonpoikaissäädyn toiminta on vaikuttanut avuttomalta. Toisekseen säätyjen ajan historiankirjoitus on paikoin keskittynyt henkilöihin sen sijaan, että se olisi käsitellyt isojen joukkojen poliittista kulttuuria. Tarkasteltaessa säätyjen ajan historiaa sen ajan merkittävimpien henkilöiden kautta rahvaan näkökulma on jäänyt vähäiseksi tai se puuttuu kokonaan.

Katsantokanta muuttuu, kun asiaa tarkastellaan rahvaan toiminnan kautta. Edellä mainittu avuttomuus, kyvyttömyys ja tietämättömyys oli talonpoikaissäädyn keskeisimpiä keinoja vaikuttaa asioihin. Vedotessaan valtiopäivätyössään ”yksinkertaisuuteensa” talonpoikaissäätö pyrki pikemminkin vaikuttamaan asioiden kulkuun kuin valittamaan kyvyttömyydestään osallistua poliittiseen päätöksentekoon. Samalla tavalla sokea usko kuninkaan hyvyyteen oli yksi keino vaikuttaa asioihin. Väitetty talonpoikaissäädyn kyvyttömyys valtiopäivätoimintaan

liittyy myös säätyjen ajan vallanjakojärjestelmään. Talonpoikaissäätö oli yksinkertaisesti syrjäytetty politiikan teosta säätyjen ajan hallitusmuodossa ja säädyn toiminta oli tästä syystä hapuilevaa. Jos politiikan tekemisen keinot viedään, tulee poliittisten päämäärien saavuttaminenkin vaikeaksi.

Säätyjen ajan valtiopäiville kokoontunut talonpoikaissäätö teki aktiivista valtiopäiväpolitiikkaa. Pro gradu -tutkielmani tarkastelee valtiopäivätoimintaa talonpoikaishedustajien näkökulmasta. Talonpoikaissäätö esitti aloitteita, valituksia ja teki konkreettisia ehdotuksia vaihtoehtoiksi valtiopäivillä esitettyihin asioihin. Esimerkiksi vuosina 1742–1743 talonpoikaishedustajat tekivät merkittäviä aloitteita Ruotsin kruununprinssiä valittaessa. Kyse oli todellisista poliittisista päämääristä, joilla pyrittiin valitsemaan Ruotsiin vahva hallitsija. Sokea usko kuninkaan hyvyyteen oli sekin pelkkää taktiikkaa. Talonpoikaissäätö ei uskonut säätyjen ajalla täydelliseen itsevaltiuteen vaan valtiopäivätyöhön yhteistyössä säätyjen ja hallitsijan kanssa. Talonpoikaissäätö ei pyrkinyt kumoamaan säätyjen valtaa vaan se halusi tehdä aktiivista valtiopäiväpolitiikkaa kamppailukseen oikeuksistaan. Kustaa III:n vallankaappaus lopetti säätyjen vallan, mutta ei saanut kiitosta talonpoikaissäädyltä. Toisaalta Kustaa III:n vaikutuksesta perintö- ja kruununtilalliset oikeudet tunnustettiin yhdistys- ja vakuuskirjassa vuonna 1789. Rahvas sai täydellisen omistusoikeuden mailleen ja talonpoikaissäätö oli korjannut valtiopäivätyönsä hedelmät.

Lähteet ja kirjallisuus

Painetut lähteet

Landahl, Sten. Bondeståndets riksdagsprotokoll, osa 1, 1720–1727. På riksgäldskontorets utgivna av Sten Landahl. Stockholm 1939.

Landahl, Sten. Bondeståndets riksdagsprotokoll, osa 2, 1731–1734. På riksgäldskontorets utgivna av Sten Landahl. Stockholm 1945.

Landahl, Sten. Bondeståndets riksdagsprotokoll, osa 3, 1738–1739. På riksgäldskontorets utgivna av Sten Landahl. Stockholm 1948.

Landahl, Sten. Bondeståndets riksdagsprotokoll, osa 4, 1740–1741. På riksgäldskontorets utgivna av Sten Landahl. Stockholm 1951.

Landahl, Sten. Bondeståndets riksdagsprotokoll, osa 5, 1742–1743. På riksgäldskontorets utgivna av Sten Landahl. Stockholm 1954.

Landahl, Sten. Bondeståndets riksdagsprotokoll, osa 6, 1746–1747. På riksgäldskontorets utgivna av Sten Landahl. Stockholm 1957.

Landahl, Sten. Bondeståndets riksdagsprotokoll, osa 7, 1751–1756. På riksgäldskontorets utgivna av Sten Landahl. Stockholm 1963.

Landahl, Sten. Bondeståndets riksdagsprotokoll, osa 8, 16.10.1760–29.10.1761. På riksgäldskontorets utgivna av Sten Landahl. Stockholm 1967.

Landahl, Sten. Bondeståndets riksdagsprotokoll, osa 9, 2.11.1761–23.7.1762. På riksgäldskontorets utgivna av Sten Landahl. Stockholm 1967.

Landahl, Sten. Bondeståndets riksdagsprotokoll, osa 10, 1765–1766. På riksgäldskontorets utgivna av Sten Landahl. Stockholm 1973.

Landahl, Sten. Bondeståndets riksdagsprotokoll, osa 11, 1769–1770. På riksgäldskontorets utgivna av Sten Landahl. Stockholm 1975.

Landahl, Sten. Bondeståndets riksdagsprotokoll, osa 12, 1771–1772. På riksgäldskontorets utgivna av Sten Landahl. Stockholm 1978.

Kirjallisuus

Alanen, Aulis 1963. Suomen historia vapaudenajalla. Suomen historian osa 9. WSOY. Porvoon kirjapaino.

Alexandersson, Erland 1975. Bondeståndet i riksdagen 1766–1772. Bibliotheca Historica Lundensis 36. Lund.

Behre, Göran, Lars-Olof Larsson & Eva Österberg 1985. Sveriges historia 1521–1809. Stormaksdröm och smastatsrealiteter. Nordstedts Tryckeri. Tukholma.

Berce, Yves-Marie 1990. History of peasant revolts. The social origins of rebellion in early modern France. Kääntänyt Whitmore, Amanda. Englannin kielinen käännös painettu 1990. Printed in Great Britain. TJ Press. Padstow 1990.

Bäck, Kalle 1984. Bondeopposition och bondeinflytande under frihetstiden. Kristianstads Boktryckeri AB. Kristianstad.

Carlsson, Gunnar 1977. Enköping under frihetstiden. Social struktur och lokal politik. Painettu Ruotsissa. Offsetcenter ab. Uppsala 1977.

Carlsson, Ingemar 1981. Parti- partiväsen- partipolitiker 1731–1743. Kring uppkomsten av våra första politiska partier. Painettu Ruotsissa. Borgströms. Motala 1981.

Cederberg, A.R. 1942. Suomen historia vapaudenajalla osa I. WSOY kirjapaino. Porvoo.

Cederberg, A.R. 1947. Suomen historia vapaudenajalla osa II. WSOY kirjapaino. Porvoo.

Danielson-Kalmari, J.R. 1929. Suomen valtio- ja yhteiskuntaelämää. Piirteitä vapaudenajalta. WSOY kirjapaino. Porvoo.

Danielson-Kalmari, J.R. 1932. Suomen valtio- ja yhteiskuntaelämään. Piirteitä vapaudenajalta. Toinen osa. WSOY kirjapaino. Porvoo 1932.

Ervasti, Seppo 1964. Suomalainen valmistelukunta valtiopäivillä 1755–1756. Historiallinen arkisto 59. Turun sanomalehti ja kirjapaino OY. Turku 1964.

Floren, Anders 1987. Disciplinering och konflikt. Den sociala organiseringen av arbetet Jäders bruk 1640–1750. Painettu Ruotsissa. Textgruppen AB. Uppsala 1987.

Gustafsson, Harald 1994. Political interaction in the old regime. Central power and local society in the eighteenth-century Nordic States. Painettu Ruotsissa. Studentlitteratur. Lund 2000.

Halila, Aimo 1953. Talonpoikaissäädyn valtiopäivämiesvaalien menetelmistä vapaudenajan jälkipuoliskolla Pohjois-Pohjanmaan talonpoikien valtiopäivämiesvaalien valossa. Historiallinen arkisto 53. Toim. Suomen historiallinen seura. SKS:n kirjapainon OY. Helsinki.

Halila, Aimo. 1988. Iitin historia. Varhaisimmista ajoista 1860-luvulle. Ensimmäinen osa. Toinen painos. Esan kirjapaino.

Heikkinen, Antero 1996. Menneisyyttä rakentamassa. Yliopistopaino. Helsinki university press. Helsinki 1996.

Hietaniemi, Tapani 1997. Feodalismi. Uuden ajan käsite, keskiajan ilmiö, maailmanhistorian kategoria. Tammer-Paino. Tampere 1997.

Jutikkala, Eino. 1983. Talonpoika, aatelismies, kruunu. Maapolitiikkaa ja maanomistusoloja Pohjoismaissa 1550–1750. WSOY:n graafiset laitoksen. Juva 1983.

Jutikkala, Eino. 1958. Suomen talonpojan historia. Toinen, uudistettu ja lisätty painos. Turun sanomalehti ja kirjapaino OY. Turku.

Jutikkala, Eino & Pirinen, Kauko. 1966. Suomen historia. Oy Weilin+Göös Ab:n kirjapaino. Helsinki.

Jokipii, Mauno 1956. Suomen kreivi- ja vapaaherrakunnat. Forssan Kirjapaino. Forssa 1956.
Kallioinen, Mika, 2001. Kirkon ja kruunun välissä. Suomalaiset ja keskiaika. Oy Edita ab. Helsinki.

Karonen, Petri. 2001. Pohjoinen suurvalta. Ruotsi ja Suomi 1521–1809. Toinen painos. WS Bookwell OY. Juva.

Katajala, Kimmo, 1994. Nälkäkapina. Veronvuokraus ja talonpoikainen vastarinta Karjalassa 1683–1697.

Katajala, Kimmo, 2005. Suurvallan rajalla. Ihmisiä Ruotsin ajan Karjalassa. Vammalan kirjapaino Oy.

Katajala, Kimmo 2002. Suomalainen kapina. Talonpoikaislevottomuudet ja poliittinen kulttuuri Suomessa Ruotsin ajalla n. 1150–1800. Vammalan kirjapaino OY. Vammala 2002.

Kujala, Antti 2001. Miekka ei laske leikkiä. Suomi suuressa pohjan sodassa 1700–1714. Suomen Kirjallisuuden Seura. Karisto OY:n kirjapaino. Helsinki 2001.

Lindqvist, Herman 2003. Ruotsin historia. Jääkaudesta tulevaisuuteen. WS Bookwell OY. Juva.

Lindroth, Sten 1978. Svensk lärdomshistoria. Frihetstiden. Norstedts tryckeri. Stockholm 1978.

Luukko, Armas 1971. Vaasan historia. Ensimmäinen osa 1606–1721. Vaasa OY:n kirjapaino. Vaasa 1971.

Niemelä, Jari 1999. Teoksessa Ihmiset ovat kaupunki, toim Jari Niemelä. Turun historiallinen arkisto 53. Grafia OY. Turku 1999.

Nordin, Jonas 2000. Ett fattigt men fritt folk. Nationell och politisk självblid i Sverige från sen stormaktstid till slutet av frihetstiden. Brutus Östlings Bokförlag Symposium. Stockholm 2000.

Nurmiainen, Jouko 2009. Edistys ja yhteinen hyvä vapaudenajan ruotsalaisessa poliittisessä kielessä. Bibliotheca Historica 122. Hakapaino OY. Helsinki.

Olsson, Gunnar 1963. Hattar och mössör. Studier över partiväsendet i Sverige 1751–1762. Scandinavian University Books. Elanders Boktryckeri AB. Göteborg 1963.

Paasto, Päivi 1994. Omistuskäsitteistön rakenteesta. Tutkimus jaetun omistuksen mahdollisuudesta ja merkityksestä omistuskäsitteistössä 1700-luvun lopulle tultaessa. Turun yliopiston julkaisuja. Osa 101 sarjasta C. Vammalan Kirjapaino OY 1994.

Paloposki, Toivo 1955. Savonlinnan ja Kyminkartanon läänin talonpoikien valtiopäiväedustus vapaudenajalla. Suomen historiallinen seura 55. SKS:n kirjapainon OY.

Paloposki, Toivo 1961. Suomen talonpoikaissäädyn valtiopäiväedustus vapaudenajalla. Forssan Kirjapaino OY.

Paloposki, Toivo 1976. Suomen talouden kehittäminen 1750–1760 –lukujen valtiopäiväpolitiikassa. Historiallisia tutkimuksia 98. Julkaissut Suomen historiallinen seura. Forssan Kirjapaino OY. Forssa 1976.

Pohjolan-Pirhonen, Helge 1967. Heräävä kansakunta 1709–1772. WSOY:n kirjapaino. Porvoo 1967.

Puumalainen, Jorma 1990. Kruununtilojen perinnöksiosto Iloimantsin kihlakunnassa 1793–1905. Suomen historian pro gradu -tutkielma (mikrotallenne). Joensuun yliopisto 1990.

Renvall, Pentti 1949. Kuninkaanmiehiä ja kapinoitsijoita Vaasa-kauden Suomessa. Kirjapaino Jaakkoo OY.

Renvall, Pentti 1962. Suomen kansanedustuslaitoksen historia I. Ruotsin vallan aika. Helsinki.

Revera, Margareta & Torstendahl, Rolf 1979. Bördör, bönder, börd i 1600-talets Sverige. Borgström Tryckeri AB. Motala.

Roberts, Michael 2003. Sverige under frihetstiden 1719–1772. Översättning Larsson, Lars Göran. Scandbook AB, Smedbacken.

Sennefelt, Karin 2001. Den politiska sjukan. Dalupprotet 1743 och frihetstida politisk kultur. Fingraf tryckeri. Södertälje.

Suolahti, Gunnar 1991. Elämää Suomessa 1700-luvulla. Suomalaisen kirjallisuuden seura 544. Vuonna 1925 julkaistun osien I ja II yhteisniteen toinen painos. Gummerus Kirjapaino OY. Jyväskylä 1991.

Virrankoski, Pentti 2001. Suomen historia. Ensimmäinen osa. Gummerus kirjapaino OY. Jyväskylä 2001.

Virrankoski, Pentti 1986. Anders Chydenius. Demokraattinen poliitikko valistuksen vuosisadalta. WSOY:n graafiset laitokset. Juva 1986.

Ylikangas, Heikki 1964. Suomalaisten osuus levottomuuksiin vuosien 1755–1756 valtiopäivillä. Historiallinen arkisto 59. Turun sanomalehti ja kirjapaino OY 1964.

Ylikangas, Heikki 1990. Mennyt meissä. Suomalaisen kansanvallan historiallinen analyysi. WSOY:n graafiset laitokset. Porvoo 1990.

Ylikangas, Heikki 1997. Nuijasota. Ilmestyi ensimmäisen kerran 1977. Neljäs painos. Otavan Kirjapaino. Keuruu 1997.

Österberg, Eva 2002. Socialt och politisk våld. Perspektiv på svensk historia. Preses Nams.
Riga 2000.

